

Porvoon keskeisten alueiden kulttuuriympäristöselvitys

2021

Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy Arkkitehtitoimisto Kristina Karlsson

Porvoon keskeiset alueet Kulttuuriympäristöselvitys 2020-2021

Tilaaja
Porvoon kaupungin kaupunkisuunnittelu

Tekijät
Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy
Arkkitehtitoimisto Kristina Karlsson

Asiantuntija
Suomen Paikkatietokonsultit Oy

Työryhmä
Mona Schalin, arkkitehti SAFA, projektipäällikkö
Kristina Karlsson, arkkitehti SAFA
Avustajat
Marica Schalin, arkkitehti SAFA
Maija Korvenkangas, FM

Pohjakartat ja viistokuvat ©Porvoon kaupunki
Vanhat ortokuvat © Maanmittauslaitos
Arkistokuvat: ks. kuvatekstit
Uudet valokuvat: Tekijät

SISÄLLYSLUETTELO

Selvityskohde, kartta....4

Johdanto....5

1. SELVITYSTYÖN MENETELMÄT JA VAIHEET....6

2. AIKAISEMMAT INVENTOINNIT, SELVITYKSET JA SUOJELUKOHTEET....19

3. SELVITYSALUEEN RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ....25

3.1 Rakennetun kulttuuriympäristön keskeiset piirteet ja ajalliset kerrostumat....25

3.2 Kylien kehitys ja maaseutuasutuksen erityispiirteet....26

3.3. Liikenneväylät ja sillat....30

3.4 Teollisuuslaitokset ja tehtaisiin liittyvä asutus....31

3.5 Porvoon kaupunkiasutuksen kehitys, rakentamisen säätelyn historia, asemakaava ja rakennustapa....33

3.6 Rakennustypologia ja rakentamistapa....44

4. VAALITTAVAT OMINAISPIIRTEET, ARVOT JA SUOJELUSUOSITUKSET....82

4.1 Kulttuuriympäristöalueet....83

4.2 Kulttuuriympäristön kohteet....87

5. HERKKYYSTARKASTELU—PERIAATTEET JA SUOSITUKSET....92

Alueiden/kohteiden kehittämispotentiaali, haavoittuvuus ja muutoksensietokyky

6. YHTEENVETO....98

Käsitteitä....102

Lähteet....104

LIITTEET

RAKENNETUN KULTTUURIYMPÄRISTÖN ARVOKKAAT ALUEKOKONAISUUDET

KOHDELUETTELOT

KOHDEKARTAT

KOHDEKORTIT

KULTTUURIYMPÄRISTÖN KYSELYRAPORTTI

Porvoon kaupungin keskeiset alueet muodostavat kaupunkitaajamakokonaisuuden, jota ympäröi laaja maaseutualue ja lukuisat kylät. Keskeisten alueiden eteläpuolella on laaja rannikko- ja saaristoalue. Kilpilahden teollisuusalue sijoittuu selvitysalueen länsipuolelle.

Selvitysalueen pinta-ala on kokonaisuudessaan noin 135 km², josta maata on noin 129 km² ja vesialuetta noin 6 km². Koko kaupungin maapinta-ala on noin 650 km².

Porvoossa oli vuoden 2019 lopussa 50 386 asukasta. Noin 39 000 asukasta asuu keskeisillä alueilla, joista noin 37000 asemakaavoitetuilla alueilla ja noin 1600 kaupunkitaajaman lievealueella.

Selvitysalueen rajaus ortokuvassa, lähde: MML avoimet aineistot

Johdanto

Tässä raportissa esiteltävä kulttuuriympäristöselvitys on laadittu Porvoon keskeisten alueiden osayleiskaavatyötä varten. Selvityksen tilaajana on Porvoon kaupungin kaupunkisuunnittelu. Tilaajan edustajana on toiminut yleiskaavapäällikkö Maija-Riitta Kontio. Ohjausryhmään ovat kuuluneet kaupunkisuunnittelupäällikkö Dan Mollgren, Maija-Riitta Kontio, Hilkka Jokela ja Emilia Saatsi Porvoon kaupunkisuunnittelun edustajina, Porvoon museon tutkija Kirsi Toivonen sekä rakennustarkastajat Petri Isokoski ja Marjaterttu Mäntynen. Selvitystyö on alkanut elokuussa 2020 ja saatettu loppuun lokakuussa 2021.

Kulttuuriympäristöselvityksen laatimisesta on vastannut Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy yhteistyössä Arkkitehtitoimisto Kristina Karlssonin kanssa. Mona Schalin ja Kristina Karlsson ovat suorittaneet selvitystyön arkkitehti Marica Schalinin ja FM Maija Korvenkankaan avustuksella. Paikkatietoasiantuntijana on toiminut Suomen Paikkatietokonsultit Oy.

Osayleiskaavatyön lähtökohdaksi laaditun selvityksen tarkoituksena on esittää riittävästi ajankohtaista ja tutkittua tietoa alueen kulttuuriympäristön arvoista, jotta sen pohjalta voidaan arvioida uuden rakentamisen ja osayleiskaavaratkaisujen vaikutuksia olemassa olevaan rakennettuun ympäristöön ja maiseman historiallisiin piirteisiin.

Tehtävänä on ollut kohdealueen rakennetun ympäristön historian, ominaisluonteen ja erityispiirteiden tunnistaminen, alueen rakennushistoriallisten, historiallisten ja kulttuurimaisemallisten arvojen osoittaminen sekä kulttuurihistoriallisesti merkittävien ympäristöjen, rakennusten ja rakennelmien tunnistaminen ja niiden suojelutavoitteiden esittäminen. Kohteiden tunnistamisessa on kiinnitetty erityistä huomiota sellaisiin kohteisin, joilla ei toistaiseksi ole kaavallista suojelua.

Selvitystyön ja maastokäyntien perusteella on tunnistettu ja rajattu kartalle arvokkaita kulttuuriympäristöalueita, jotka voivat olla esimerkiksi kartanon pihapiiri tai laajempi alue, esimerkiksi puutarhakaupunkimainen omakotiasutus tai teollisuuslaitoksen yhteyteen muodostunut asutus asuinrakennuksineen ja seurantaloineen. Alueiden kuvauksia ja vaalittavia ominaispiirteitä on esitetty aluekorteissa. Lisäksi on inventoitu, dokumentoitu ja arvotettu asemakaavoitettujen alueiden ulkopuolella sijaitsevia rakennuskohteita. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaista inventointikohteista on laadittu kohdekortit ja paikkatietoaineisto.

Selvitystyössä on haettu vastauksia mm. seuraaviin kysymyksiin:

- Mitä ympäristön nykytila kertoo historiallisesta kehityksestä ja sen luonteesta?
- Miksi tietyillä elementeillä ja ominaispiirteillä on erityistä yhteiskunnallista merkitystä?
- Mitkä alueelliset ominaispiirteet ovat erityisen merkityksellisiä, voiko niitä kehittää ja kuinka paljon niitä voi muuttaa?
- Onko rakennettu ympäristö porvoolaisille/Porvoolle tärkeä identiteetin rakentaja ja resurssi?

Kulttuuriympäristöselvitykseen liittyen on karttapohjaisen internetkyselyn avulla pyritty selvittämään mm. miten tärkeä identiteetin rakentaja ja resurssi rakennettu ympäristö on porvoolaisille ja Porvoolle. Kulttuuriympäristöselvityksen konsultit ovat suunnitelleet kysymykset ja tehtävät sekä laatineet kyselyn tuloksista raportin.

Selvityksen yhteydessä on lisäksi järjestetty yleisölle avoin webinaari, jossa on käsitelty Porvoon kulttuuriympäristön arvottamista ja merkityksellisyyttä. Tällaiset ”kulttuurikuppilaksi” nimetyt tilaisuudet palvelevat osayleiskaavan osallistamista. Webinaarimuoto valittiin tässä yhteydessä koronapandemian aiheuttamien rajoitusten johdosta.

Selvitykseen sisältyy osa-aluekohtainen muutosherkkyystarkastelu, jollaista nykyään yhä useammin käytetään osana rakennetun ympäristön suunnitteluprosessia. Muutosherkkyydellä pyritään esimerkiksi kuvaamaan missä määrin arvokkaaksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi luokiteltu alue ”sietää” muutoksia ilman että sen keskeiset arvot vaarantuvat.

Kulttuuriympäristöselvityksen tuloksista on laadittu käsillä oleva raportti, johon sisältyvät tekstien ja valokuvien lisäksi analyysi- ja herkkyystarkastelukartat. Raportin liitteenä ovat alueiden ja inventointikohteiden luettelot ja paikannuskartat.

Aluekortit, joissa esitetään kunkin alueen arvot ja suositukset, esitetään raporttia täydentävänä liiteosana.

Mona Schalin ja Kristina Karlsson

1. SELVITYSTYÖN MENETELMÄT JA VAIHEET

SELVITYKSEN TEHTÄVÄ JA TARKOITUS

Osayleiskaavatyötä palvelevan kulttuuriympäristöselvityksen tehtävänä on ollut tunnistaa ja kuvata kohdealueen rakennetun ympäristön historia, ominaisluonne ja erityispiirteet sekä osoittaa alueen rakennushistorialliset, historialliset ja kulttuurimaisemalliset arvot. Selvityksen pohjalta tulee voida arvioida uuden rakentamisen ja osayleiskaavaratkaisujen vaikutuksia olemassa olevaan rakennettuun ympäristöön ja maiseman historiallisiin piirteisiin.

Tehtävänä on ollut kulttuurihistoriallisesti merkittävien ympäristöjen, rakennusten ja rakennelmien tunnistaminen sekä niiden suojelutavoitteiden esittäminen. Kohteiden tunnistamisessa on kiinnitetty erityistä huomiota sellaisiin kohteisin, joilla ei toistaiseksi ole kaavallista suojelua, esimerkiksi 1900-luvun rakennuskantaan. Valtakunnallisesti merkittäviksi jo aiemmin luokitellut kohteet on otettu huomion sellai senaan, maakunnallisesti arvokkaiksi luokiteltujen kohteiden tietoja on inventoinnin avulla tarkennettu ja muut kohteet on inventoitu. Toisin sanoen tehtävänä ei ole ollut koko rakennuskannan inventointi, vaan selvityksen pääpaino on kohteissa ja alueissa, joiden tiedot ovat selvitystyön alkaessa vanhentuneita tai puutteelliset tai niitä ei ole.

SELVITYSALUE

Osayleiskaavan suunnittelualueen rajaus on esitetty sivulla 4.

TYÖMENETELMÄT JA RAJAUS

Työn lähtökohtana ovat aiemmat inventointitiedot, aiemmin tunnistetut arvot ja suojelupäätökset. Arkistotyön ja maastoinventointien avulla on lisäksi pyritty tunnistamaan uusia, aiempien inventointien ulkopuolelle jääneitä kulttuuriympäristön kohteita sekä täydentämään puutteellisia tai vanhentuneita inventointitietoja. Näistä uudemmista kohteista osaa ei ole tunnistettu aiemmissa inventoinneissa, johtuen niiden iästä tai kulloinkin käytetyistä arvotusperiaatteista.

Kuten edellä todettiin, erityistä huomiota on kiinnitetty niihin kohteisiin, joilla ei ole kaavallista suojelua sekä alueisiin, joilla ei ole asemakaavaa ja joilla yleiskaava myös jatkossa tulee olemaan ainoa kulttuuriympäristön ja rakennussuojelun väline. Näin ollen selvitys on asemakaavan ulkopuolisilla alueilla tarkempi ja näillä alueilla on aluekokonaisuuksien ohella pyritty paikantamaan myös yksittäisiä suojelunarvoisia rakennuksia.

Arvokkaiksi tunnistetut kulttuuriympäristökokonaisuudet on osoitettu aluerajauksin. Lisäksi rakennuskannan arvoja on kuvattu selostusosassa typologisina kokonaisuuksina. Jokaisesta aluekohteesta on laadittu 2-4 sivuinen aluekortti, johon tiivistetysti on kirjattu alueiden historiaa ja nykytilaa sekä aiempia suojelupäätöksiä, inventointeja ja lähteitä koskevat tiedot. Lisäksi on määritelty asemakaavoituksessa ja muussa suunnittelussa huomioon otettavat erityiset, vaalittavat ominaispiirteet.

Asemakaavan ulkopuolisilla alueilla on kulttuuriympäristön aluekohteiden lisäksi pyritty tunnistamaan ja inventoimaan myös yksittäisiä arvokkaita rakennuksia. Uusien potentiaalisten kohteiden paikantamiseksi on käytetty rakennusrekisterin tietoja sekä eri-ikäisiä historiallisia karttoja.

Maastossa tarkistettaviksi inventoitaviksi kohteiksi on valittu

- aiemmissa inventoinneissa paikannetut kohteet
- jälleenrakennuskaudella ja sitä ennen rakennetut kohteet
- myöhemmin rakennetut kohteet, joilla katsotaan olevan sellaista rakennushistoriallista, kulttuurihistoriallista tai maisemallista arvoa, joka tulee ottaa huomioon kaavoituksessa. Esimerkiksi tunnettujen arkkitehtien suunnittelemat kohteet tai aikakaudelleen tyypilliset, rakennushistoriallista arvoa omaavat ja ilmeeltään hyvin säilyneet rakennukset ja rakennusryhmät.

Kohteet on tarkastettu maastotyön yhteydessä. Ne kohteet, joilla on todettu olevan rakennushistorian ja säilyneen kulttuuriympäristön kannalta merkittäviä arvoja, on valokuvattu ja inventoitu ulkoa, kuten on käytäntö yleiskaavatasoisissa selvityksissä. Näistä on laadittu erilliset kuvalliset inventointikortit, joihin on kirjattu kohteen perustietoja, lyhyt kuvaus sekä arvotus. Kohteiden osalta on kohdekorteissa annettu suojelusuositus, joko sr, s tai m. Suosituksessa käytetty 0-arvo tarkoittaa, että kohteella ei ole erityisiä suojeluarvoja.

Asemakaavoitetuilla alueilla ei ole lähtökohtaisesti inventoitu yksittäisiä kohteita, vaan kulttuuriympäristön arvokkaisiin aluekokonaisuuksiin sisältyvillä alueilla on rakennuskannan piirteitä ja typologiaa kuvattu aluekorteilla, ja yksittäisiä rakennuksia on esitetty esimerkinomaisesti. Aluekortteihin on koottu tiedot alueen suojelutilanteesta ja samalla myös siihen liittyvistä puutteista. Kortteihin on kirjattu tiedot myös aiemmista selvityksistä ja tämän selvityksen esiin nostamista selvitystarpeista, joilla rakennuskohtaisen asemakaavatason suojelu on mahdollista osoittaa.

Muiden alueiden arvokasta rakennuskantaa, jolla ei ole kaavallista suojelua, on selvityksen raporttiosiossa tuotu esiin esimerkein typologiatarkastelun yhteydessä ja osana historian kuvausta.

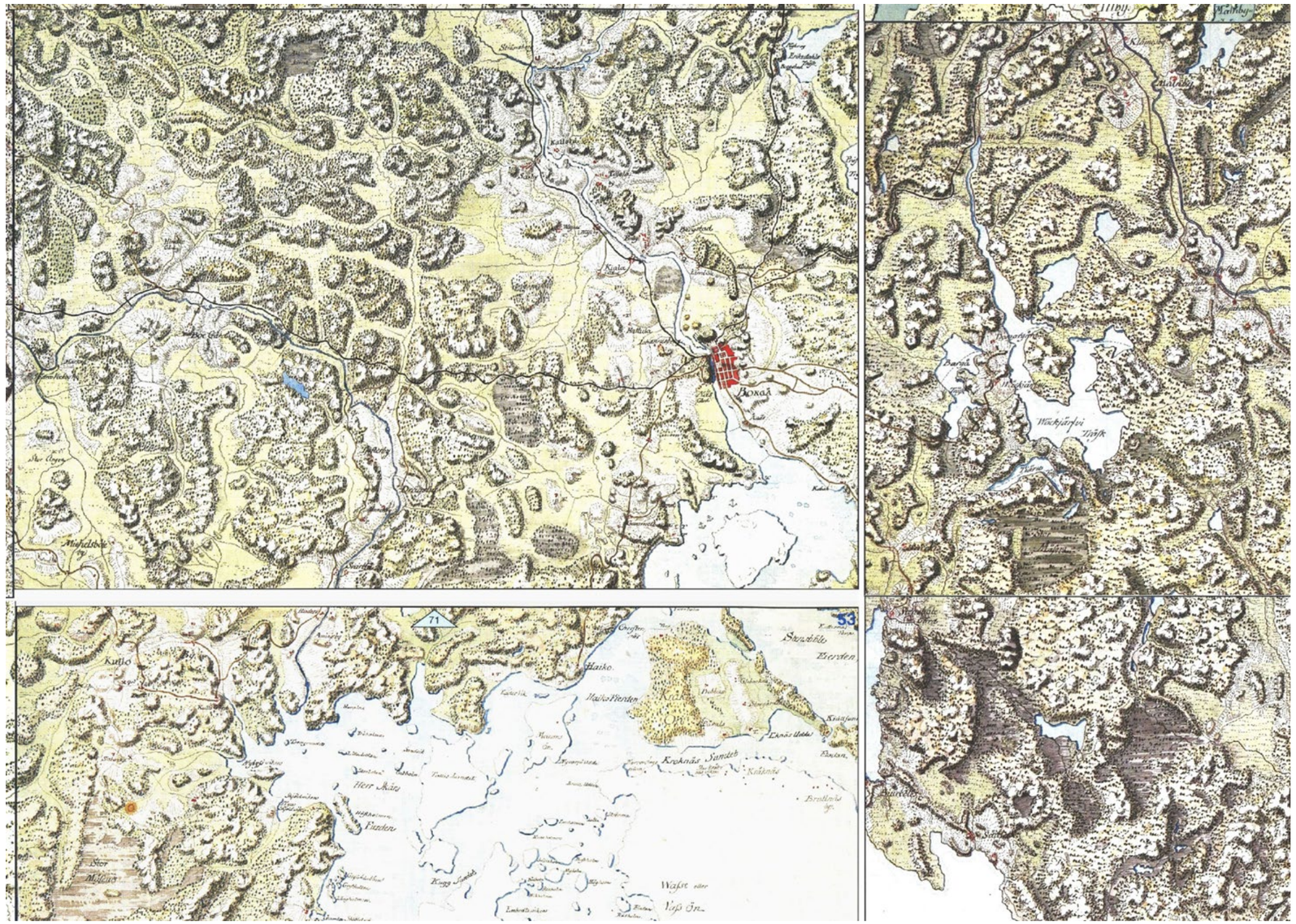
Työn tulosten pohjalta on laadittu esitys maakunnallisesti arvokkaiden alueiden rajausten tarkistamiseksi.

KÄYTETYT LÄHTEET

Työssä on pyritty kartoittamaan kaikki kulttuuriympäristön arvojen vaalimisen kannalta merkittävät kohteet ja alueet. Maastotyötä edelsi ja sen rinnalla jatkui huolellinen lähtöaineiston läpikäyminen. Yleisiä lähtötietoja kulttuuriympäristön kehityksestä ja siihen vaikuttaneista muutoksista sekä alueen rakennusperinteestä koottiin lähdekirjallisuudesta, arkistolähteistä ja aiemmista selvityksistä ja inventoinneista.

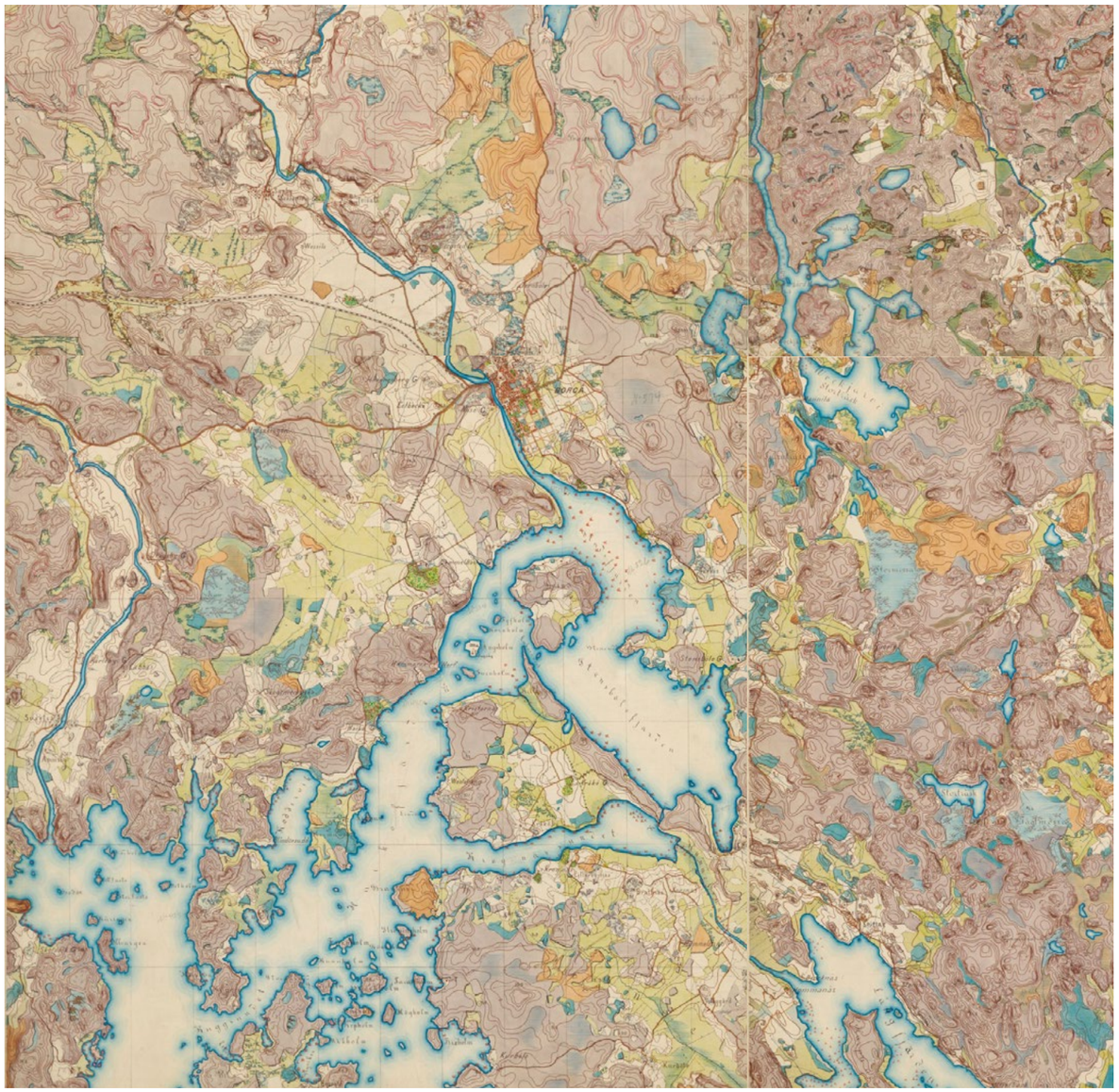
Kohteiden paikantamiseksi ja muutosten arvioimiseksi on pääosin hyödynnetty mm. Kuninkaan kartastoa (1776-1805), 1800-luvun pitäjänkartta-aineistoa ja senaatin kartastoa (1870-1919), maanmittaushallituksen laatimaa 1930-luvun pitäjänkartta-aineistoa sekä 1950–1980-luvun peruskartta-aineistoa. Lisäksi on tarkasteltu Maanmittauslaitoksen paikkatietoikkunan historiallisia ilmakuvia. Nykytilanteen kartoittamiseksi ja kohteiden paikantamiseksi on käytetty digitaalista kartta-aineistoa, rakennus– ja kiinteistörekisterin aineistoa sekä viistoilmakuvia.

Arkisto- ja kartta-aineiston avulla on pyritty paikantamaan myös uusia, aiempien inventointien ulkopuolelle jääneitä rakennetun kulttuuriympäristön kohteita.

Kuninkaan kartasto 1776-1805, Porvoon kaupungin ympäristö, saaristo on esitetty vain osittain. Kartan osia on yhdistetty.

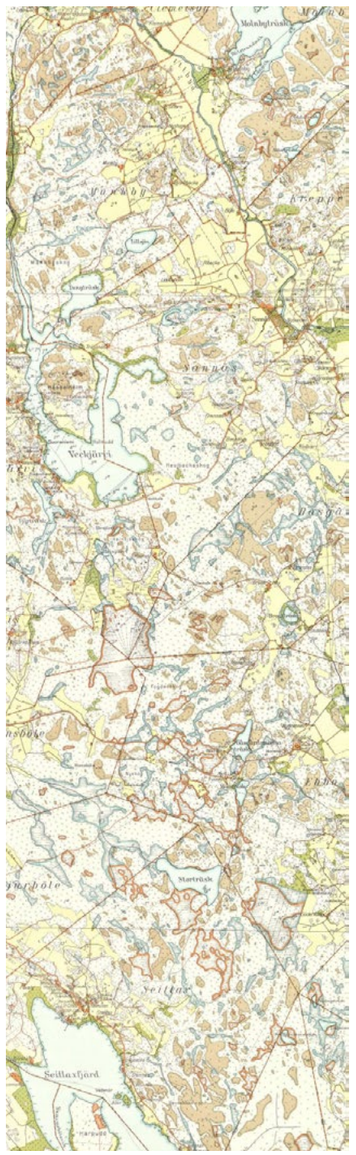
Historialliset kartat, alkaen maanmittareiden 1600-luvulla laatimista kyläkartoista ja 1700-luvun isojakokartoista sekä myöhemmistä uusjakokartoista, ovat kulttuuriympäristöselvityksen kannalta keskeinen tietolähde. Laajempia aluekarttoja on käytettävissä alkaen 1700-luvun lopulla laaditusta Kuninkaan kartasta. Kulttuuriympäristön aikatasoja valaisevat pitäjänkartat, 1870-luvulla laadittu ns. Senaatinkartasto, 1930-luvun pitäjänkartat ja 1950-luvulta lähtien julkaistut peruskartat.

Senaatin kartasto 1873. KA. Kartaston osakarttoja on yhdistetty

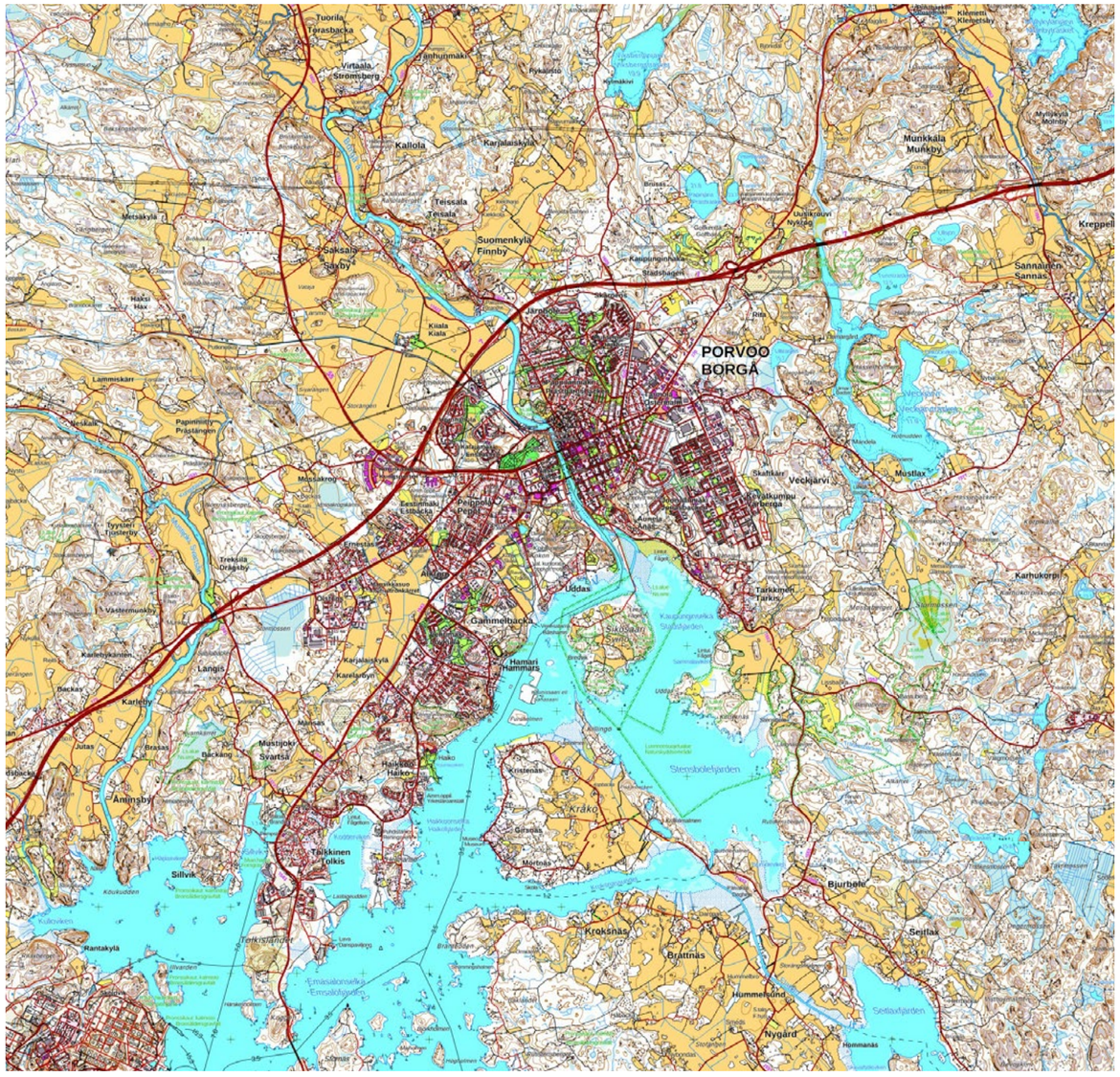

Pitäjänkartta 1936. Kansalliskirjasto

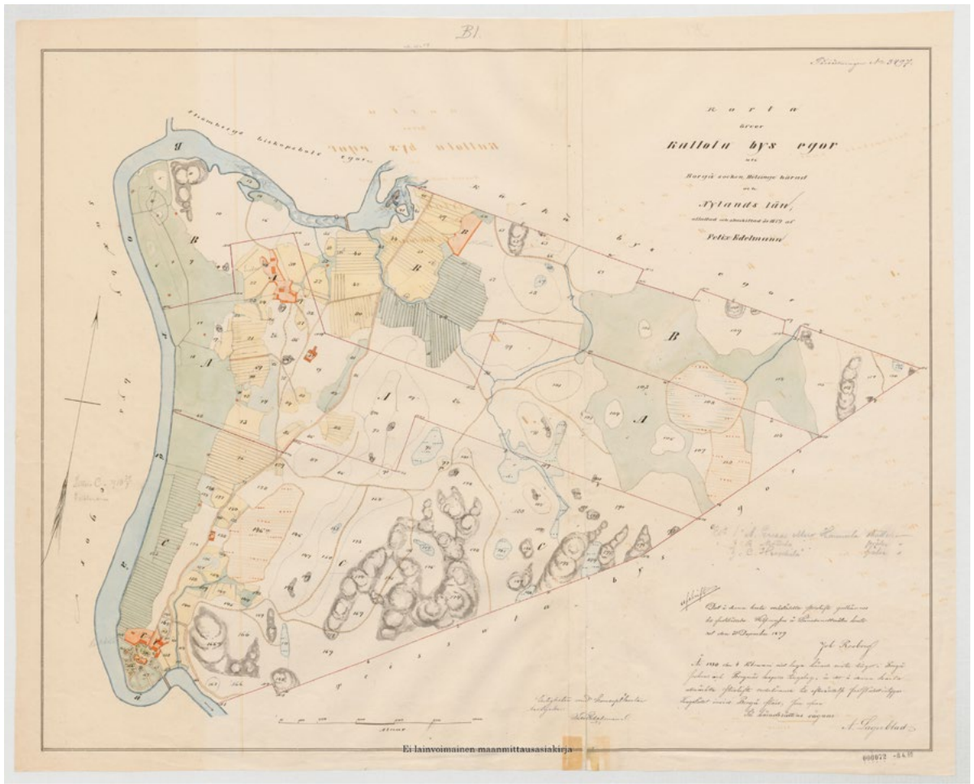

Peruskartta 1962 (osakarttoja yhdistetty). MML

Nykytilanne, kartta MML avoin data

Vasemmalla ylhäällä ja alhaalla:

Kiialan kartano, kartta 1787. Maanmittaushallituksen uudistusarkisto

Oikealla ylhäällä ja vasemmalla:

Kallolan kartano, isojakokartta 1879 ja kartan yksityiskohta, jossa näkyy kartanokeskuksen alue rakennuksineen ja puutarhasommitelmineen. KA

Lähdeaineistona on käytetty aiemmin tehtyjä inventointeja ja selvityksiä, Porvoon kaupunkia ja entistä maalaiskuntaa koskevia historiateoksia, kartanoiden ja maatalouden historiaa käsittelevää kirjallisuutta, maanmittareiden mittaustoimitusten, isojako- ja uusjakotoimitusten karttoja, valokuva-arkistoja ja rakennuslupahakemuksia. Tietoa alueen vanhoista maatiloista on kerätty mm. Suomen maatilat-kirjasta (1932) ja Suuresta maatilakirjasta (1967).

Maastossa tehdyt havainnot ja analyysit sekä haastattelut muodostavat arkistoselvitysten ja kartta-analyysien lisäksi selvityksen keskeisen aineiston. Selvitysalueen eri osille ominaiset erityispiirteet ovat selvinneet nimenomaan maastokäyntien yhteydessä.

Kohteet ja niiden ympäristö on dokumentoitu valokuvin ja tekstein. Aiempiin inventointeihin sisältyneiden kohteiden tietoja on täydennetty lähdeaineiston ja maastokäyntien perusteella. Samoin on hankittu uusien, lähdeaineiston ja maastokäyntien perusteella paikannettujen kohteiden tietoja.

Alueella tehdyt aiemmat inventoinnit ja aluetta koskevat suojelupäätökset on erikseen kuvailtu luvussa 2. Raportin lopussa on luettelo selvitystyössä käytetystä lähdeaineistosta.

TIEDON KOKOAMINEN JA ANALYSOINTI PAIKKATIETOYMPÄRISTÖSSÄ

Tässä selvitystyössä on tärkeänä työvälineenä hyödynnetty laajaa paikkatietoaineistoa, mm. Maanmittauslaitoksen kartta- ja ortoilmakuva-aineistoa, Museoviraston digitoimaa historiallista kartta-aineistoa, rakennus- ja kiinteistörekisterin tietoja sekä valtakunnallisia, maakunnallisia ja paikallisia aiempia suojelupäätöksiä ja asemakaava-alueiden rajauksia koskevia tietoja.

Paikkatietojärjestelmiä on Porvoossa jo pitkään käytetty maankäytön suunnittelussa sekä näitä palvelevien selvitysten laatimisessa ja kulttuuriympäristöselvitysten tietoja on viime vuosien aikana alettu tallentaa paikkatietomuotoon.

Paikkatietoympäristössä on mahdollista tarkastella alueiden rajauksia ja (pistemäisten) kohteiden tekstiä ja numeroita, tai linkitettyjä tiedostoja tai kuvia, joiden avulla voidaan vertailla ja analysoida tietoja. Paikkatieto muodostaa alustan, jolla jatkossa voidaan päivittää ja täydentää kohteiden tietoja.

INVENTOINTITYÖN SUORITTAMINEN

Kulttuuriympäristöselvitykseen on sisältynyt laaja inventointityö, jonka yhteydessä on suoritettu 18 maastokäyntiä. Inventointi oli valmistelutyössä rajattu koskemaan sellaisia ympäristöjä, rakennuksia ja rakennelmia, joilla arvioitiin olevan kulttuurihistoriallista merkittävyyttä - kohteet oli valittu aiempien inventointien, selvityksen lähtöaineiston, lähdekirjallisuuden ja historiallisten karttojen analyysin perustella.

Inventointityö tehtiin pääosin alkusyksyn 2020 ja kevään 2021 aikana. Maastotyön yhteydessä kohteet valokuvattiin, niistä kirjattiin inventointitiedot ja satunnaiset haastattelutiedot.

Alueen asukkailta kerätty tieto

Maastoinventointien yhteydessä tehdyt asukashaastattelut ovat tuoneet selvitykseen arvokasta tietoa rakennuksista ja alueen historiasta. Korona-pandemian vuoksi asukashaastatteluja on kutenkin ollut mahdollista suorittaa vain rajoitetusti.

Koronaepidemiatilanteen takia asukastapahtumia ei ole ollut mahdollista järjestää samalla tavalla kuin aiempien, vastaavien selvitysten yhteydessä.

TIEDOTUS

Inventointityöstä on tiedotettu Porvoon kaupungin kaavoituksen verkkosivuilla. Inventoitavien kohteiden suuresta lukumäärästä johtuen ei inventointiajankohdasta ole ollut mahdollista sopia etukäteen jokaisen maanomistajan kanssa. Inventointien yhteydessä tavoitetuille maanomistajille on jaettu inventointia koskeva tiedote. Tiedotteen teksti on selvityksen liitteenä.

INVENTOINNIN RAPORTOINTI - ALUEET JA KOHTEET

Selvitysraportin liitteenä esitetään aluekortteina inventoinnin ja lähtöaineiston perusteella tunnistetut arvokkaat kulttuuriympäristön osa-alueet. Alueita on kaikkiaan 40. Alueet on esitetty raportin indeksikartalla. Rajaukset on esitetty paikkatietona, joihin aluekortit on linkitetty pdf-tiedostoina.

Maakunnallisesti arvokkaiden alueiden aluerajauksiin nähden on selvityksessä esitetty jonkin verran tarkennuksia. Selvityksessä esitetyt rajaukset perustuvat selvityksen tekijöiden inventointihavaintoihin ja arvotukseen, joka on tehty rakennetun kulttuuriympäristön näkökulmasta.

Alueiden muutosherkkyyttä on tarkasteltu luvussa 5 esitettyjen periaatteiden mukaan. Muutosherkkyyden osalta alueet on luokiteltu kolmeen luokkaan.

Maastoinventointien yhteydessä kulttuurihistoriallisesti, rakennushistoriallisesti tai maisemallisesti, kylä– tai kau-

punkikuvallisesti arvokkaiksi luokiteltujen kohteiden inventointitiedot on koottu excel-taulukkoon ja viety edelleen paikkatietomuotoon. Kohteet on lisäksi merkitty numeroin erilliselle inventointikartalle.

Kohteiden osalta on kirjattu perustiedot (kylä, kiinteistö, nimi), inventointitiedot, kuten inventointiajankohta ja aiemmat inventoinnit, sekä lyhyt kohdekuvaus. Historiakuvaukset on jouduttu rajaamaan alueen aiemmista inventoinneista ja historiikeista löytyviin sekä haastatteluissa saatuihin tietoihin. Arkistotutkimusta ei tältä osin ole sisällytetty työhön kovinkaan paljon. Rakennusvuodet ja merkittävät muutosvuodet on kirjattu silloin, kun ne ovat olleet tiedossa tai niistä on rekisterimerkintä. Karttavertailun ja rakennushistoriallisen asiantuntemuksen perusteella on esitetty ajoituksen / rakennusajan arvio. Rakennuksen käyttötarkoitusta koskevalla kirjauksella on pyritty kuvaamaan rakennuksen arvioitua alkuperäistä käyttötarkoitusta.

Jokaiseen kohteeseen on liitetty vähintään 2-4 maastoinventoinnin yhteydessä otettua valokuvaa sekä käytettävissä olleita vanhempia valokuvia.

Kohteiden suojeluperusteet on kuvattu erikseen lyhyesti. Arvotusta on tarkemmin kuvailtu luvussa 4 Arvotus ja suojelusuositukset.

KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYKSEN NETTIKYSELY

Osana kulttuuriympäristöselvitystä laadittiin internetpohjainen kysely, jonka avulla kerättiin tietoa siitä, minkälaisia kulttuuriympäristöjä alueen asukkaat ja käyttäjät itse arvostavat ja pitävät vaalimisen arvoisena, sekä millaisista ympäristöistä Porvoon identiteetin koetaan muodostuvan. Kartoille oli mahdollista merkitä ja tekstein täydentää mm. alueen identiteetin ja kaupunkikuvan kannalta merkittäviksi koettuja kohteita ja alueita, sekä osallistujille muuten tärkeitä alueita, joiden he toivoivat säilyvän mahdollisimman muuttumattomina. Samalla pyrittiin kartoittamaan asukkaille ja käyttäjille henkilökohtaisesti tärkeitä kulttuuriympäristön kohteita. Monivalintakysymysten avulla kartoitettiin vastaajien näkemyksiä kulttuuriympäristön vaalimisesta ja uhista. Kyselyn loppusivulle oli mahdollista jättää myös vapaita kommentteja. Kysely oli avoinna kaavahankkeen verkkosivulla 12.1.2021 - 9.2.2021 välisenä aikana. Kyselystä julkaistiin tiedote paikallisille medioille ja mm. Uusimaa-lehti julkaisi kyselystä 19.1.2021 artikkelin. Kyselyn tulokset on koottu kulttuuriympäristöselvityksen erilliseksi liitteeksi.

Kyselyyn saatiin vastaukset yhteensä 123 vastaajalta. Internetpohjaisella kyselyllä ei ole mahdollista saada määrällisesti kattavia vastauksia, koska kysely on välineenä monille vieras eikä tieto kyselystä tavoita kaikkia osallisia. Tavoitteena olikin siksi kerätä selvitystä ja suunnittelua palvelevaa lisätietoa, ja tässä voidaan todeta, että kysely hyvin palveli tarkoitustaan. Kartoille merkittyjen kohteiden ja alueiden lisäksi erityisesti näihin liittyvät tekstimuotoiset ja loppusivun vapaat kommentit, joita saatiin runsaasti, kertovat hyvin ainakin kyselyssä esiin nostettujen kohteiden ja kulttuuriympäristön osatekijöiden merkityksistä ja arvostuksista.

SELVITYSRAPORTTI JA AINEISTO

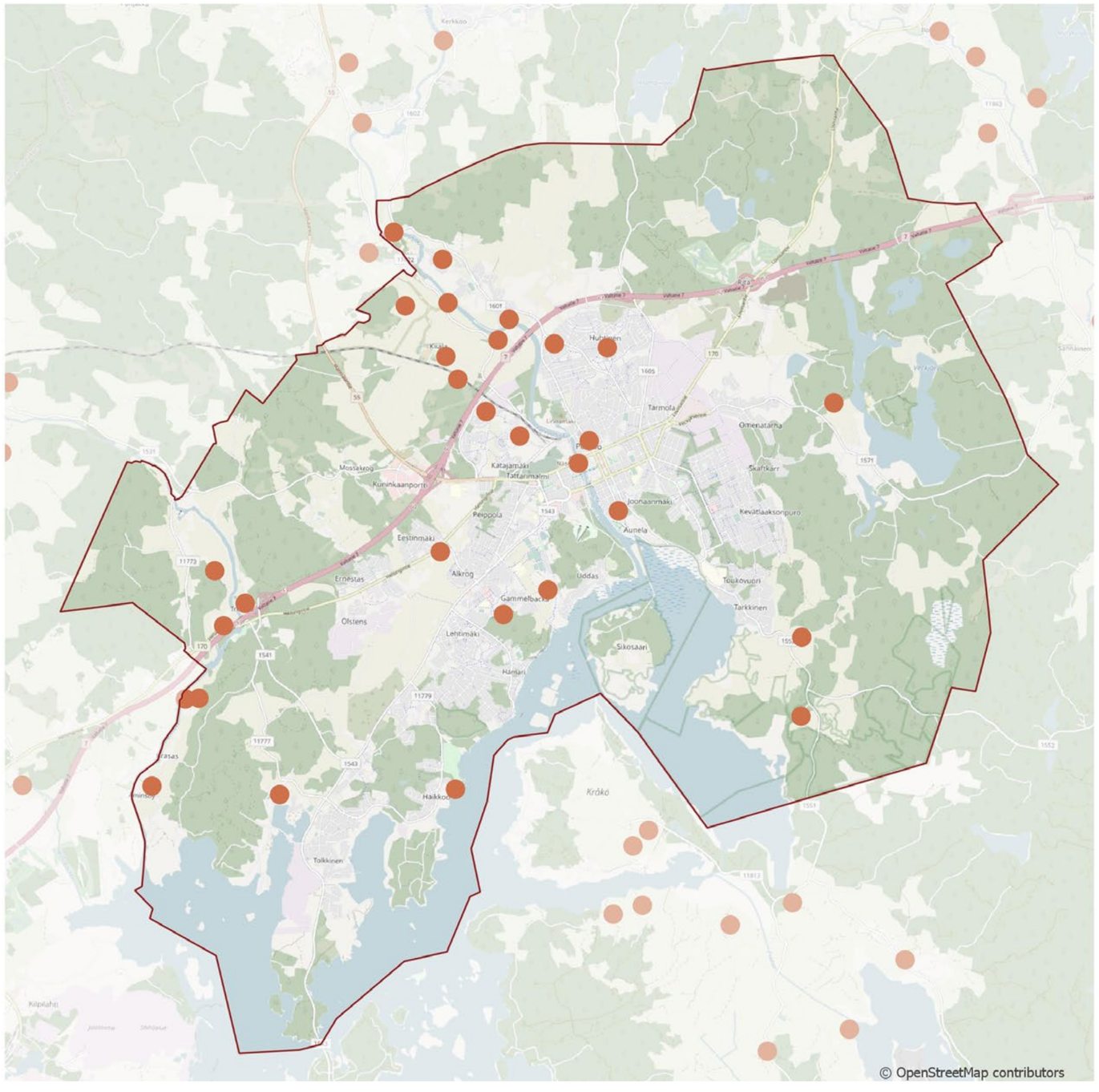
Kulttuuriympäristöselvityksen raportti julkaistaan osayleiskaavan valmisteluun liittyvänä dokumenttina.

Raportissa käsitellään rakennetun kulttuuriympäristön vaiheita, vanhempaa asemakaavahistoriaa sekä alueen rakennusten ja rakentamisen typologiaa. Selvitysraportin alkuosaan on koottu tietoa aluetta koskevista aiemmista suojelupäätöksistä, selvityksistä ja inventoinneista. Raporttiin sisältyvät tekstien ja valokuvien lisäksi analyysi- ja herkkyystarkastelukartat.

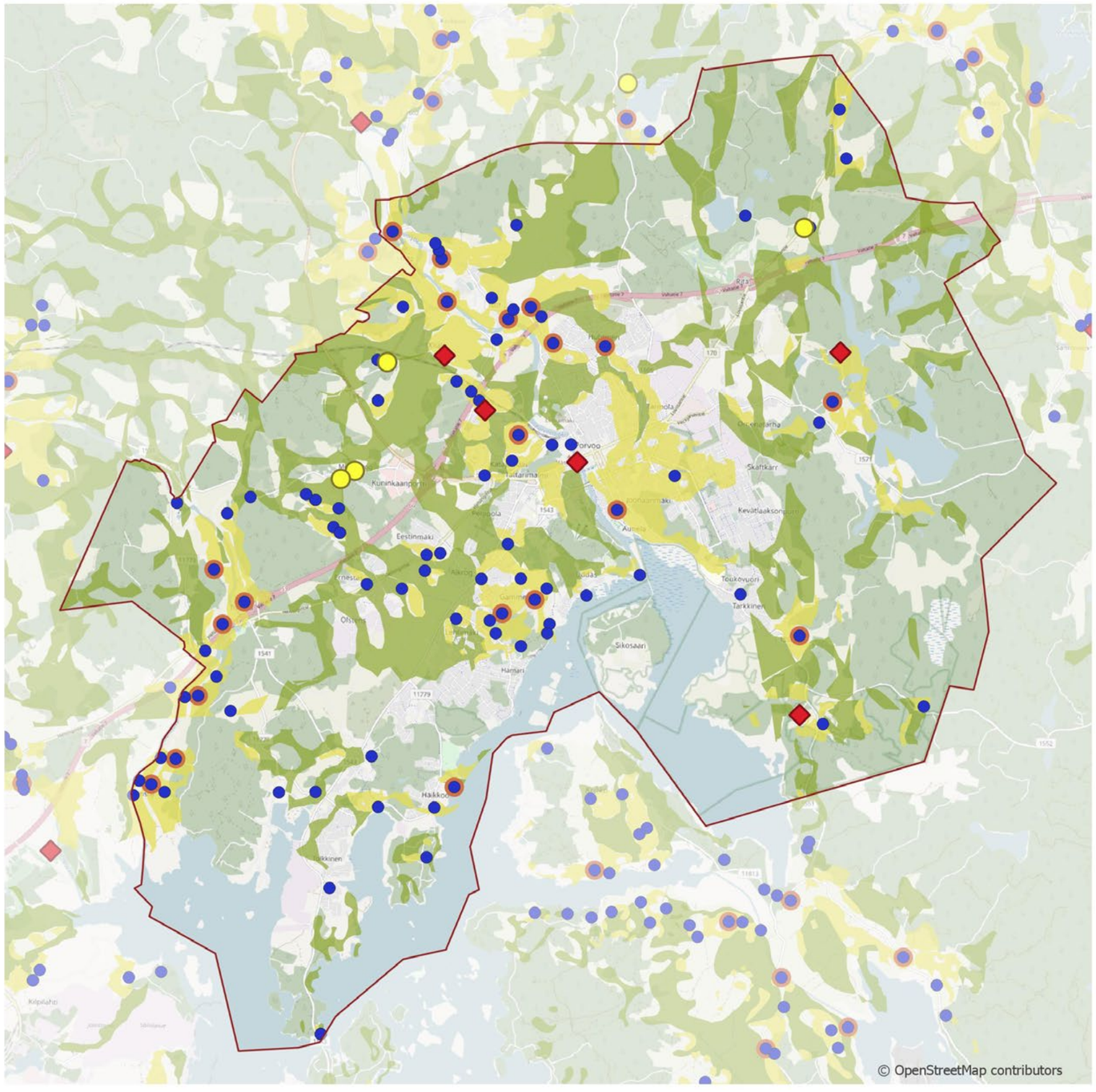
Raportin liiteaineistona esitetään kulttuuriympäristön aluekortit sekä kulttuuriympäristöalueet ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaat kohteet numeroituina indeksikartoilla. Kulttuuriympäristöaiheisen nettikyselyn tulokset on koottu erilliseksi liitteeksi.

AINEISTON TALLENNUS JA LUOVUTUS

Aineisto on luovutettu tilaajalle pdf-, excel- ja mapinfo-muodossa. Inventoitujen kohteiden jpg-muotoinen valokuva-aineisto on koottu inventointikortin yhteyteen pdf-muotoon. Jpg-muotoiset valokuvat on lisäksi ryhmitelty kohdenumeroittain kansioihin.

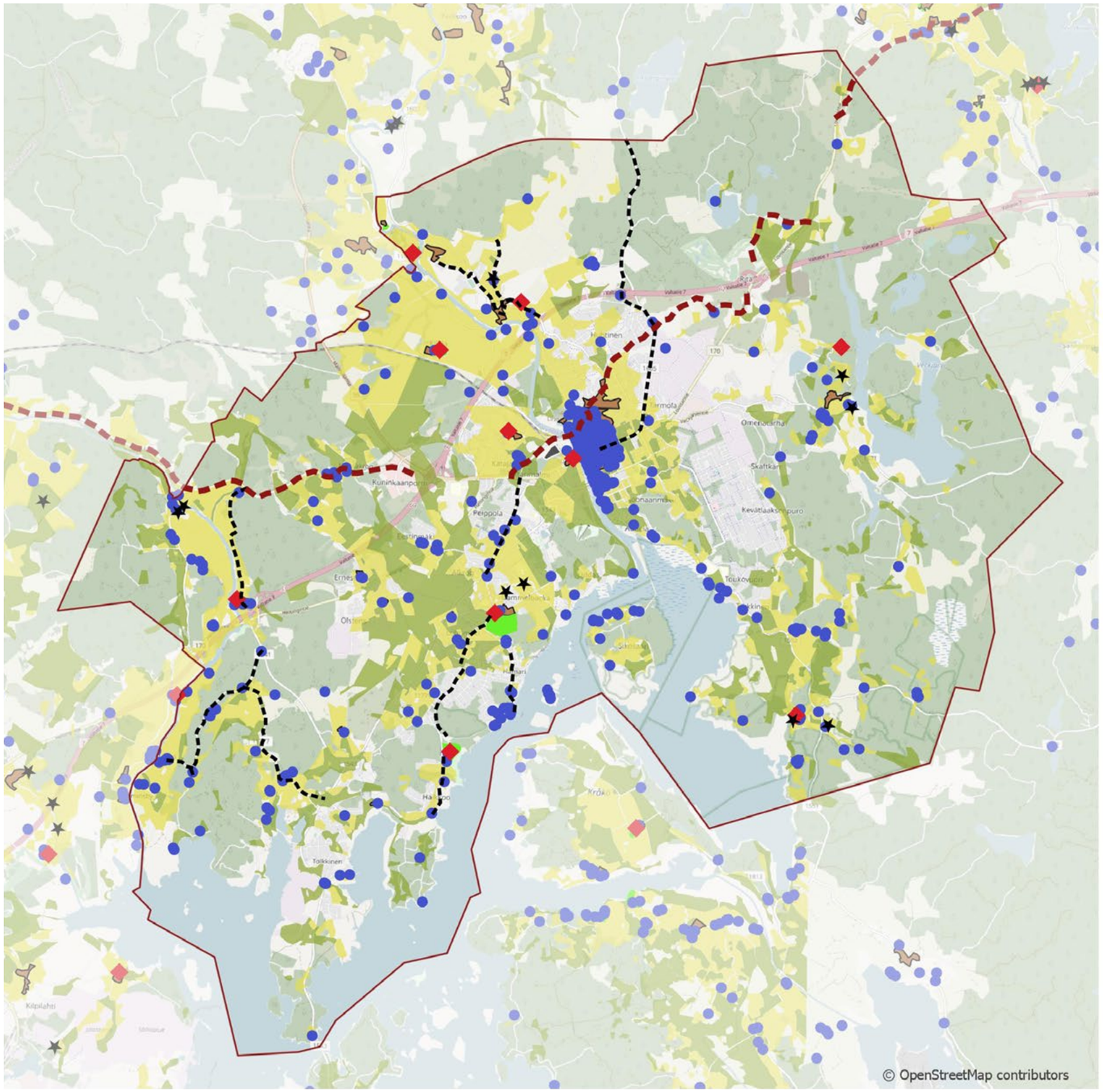
Museovirastossa laadittu, historiallisiin karttoihin perustuva paikkatietoaineisto on eräänä lähtökohtana kulttuuriympäristön rakentumisen vaiheiden analyysiin.

Asutus ja maankäyttö 1700-luvun lopulla

Museovirasto, Itä-Uudenmaan inventointi 2003
Lähde: Kuninkaan kartasto

- Asutus
- Krouvi
- Kylä
- Kartano
- Pelto
- Niitty

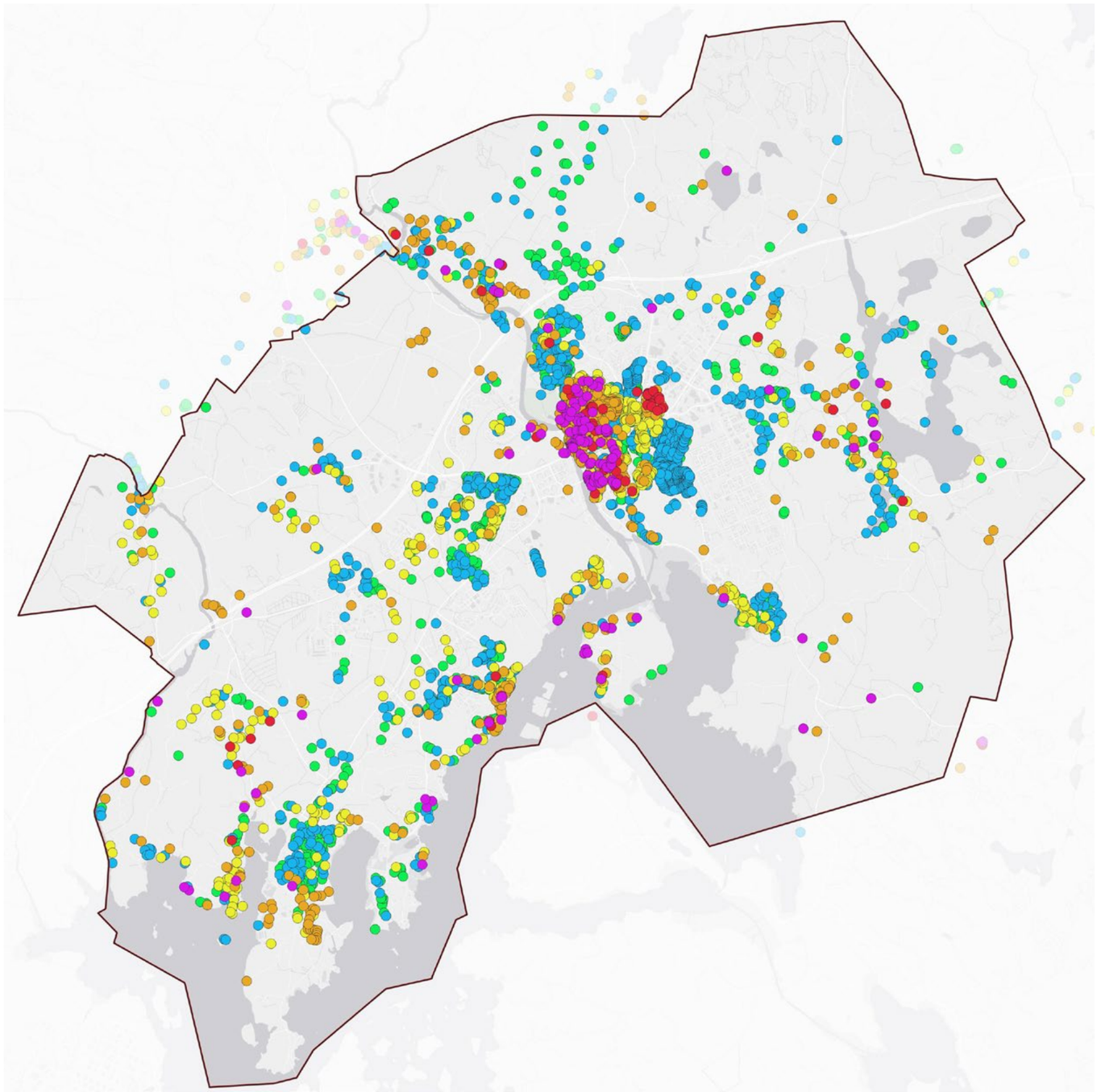
Asutus ja maankäyttö 1800-luvun lopulla

Museovirasto, Itä-Uudenmaan inventointi 2003
Lähde: Senaatin kartasto 1870-l

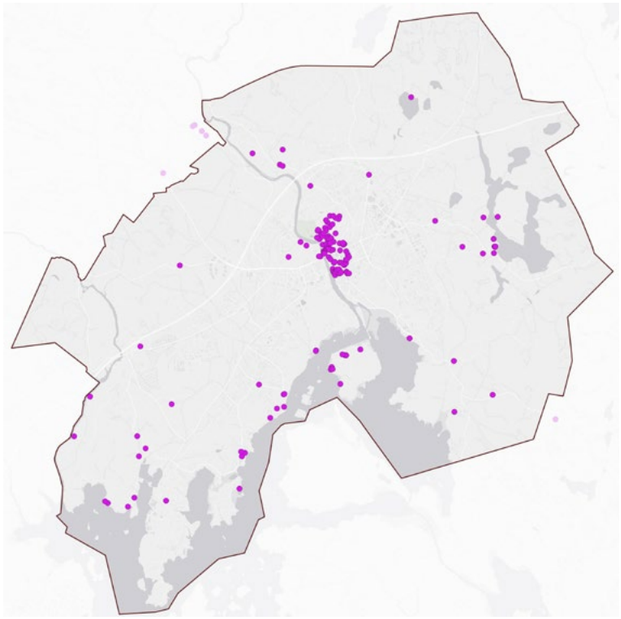
- Asutus
- Kartano
- Mylly
- Hautausmaa
- Puutarha/ puisto
- Pelto
- Niitty/ laidun
- Asutus

historialliset tiet

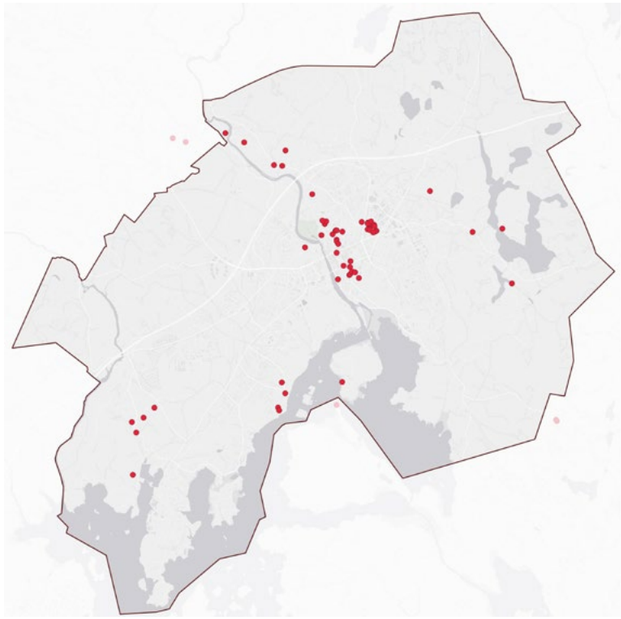
- Tie (Senaatin kartan mukaan)
- Kuninkaan tie (säilyneet osat RKY2009 mukaan)

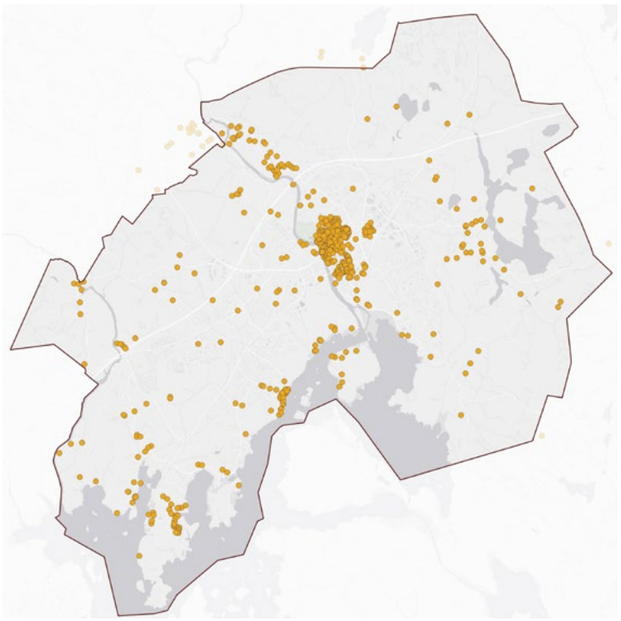
Rakennusten valmistumisvuosi paikkatietona. Vuoteen 1960 mennessä rakennettu, alueella säilynyt rakennuskanta

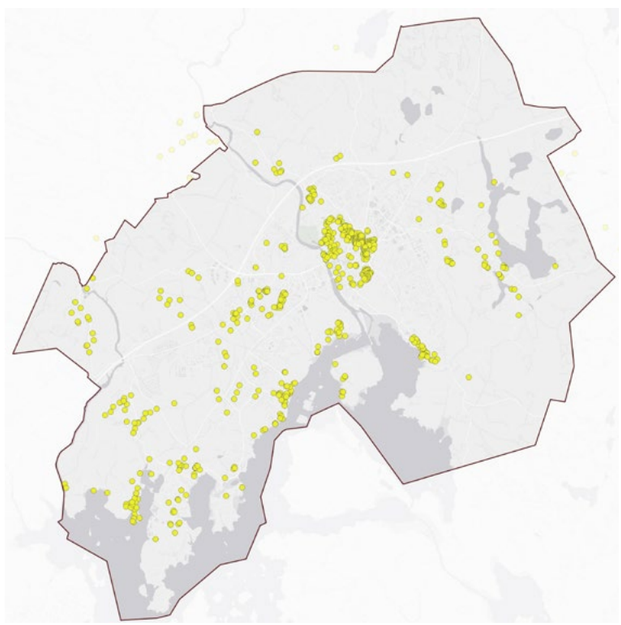
- 1900

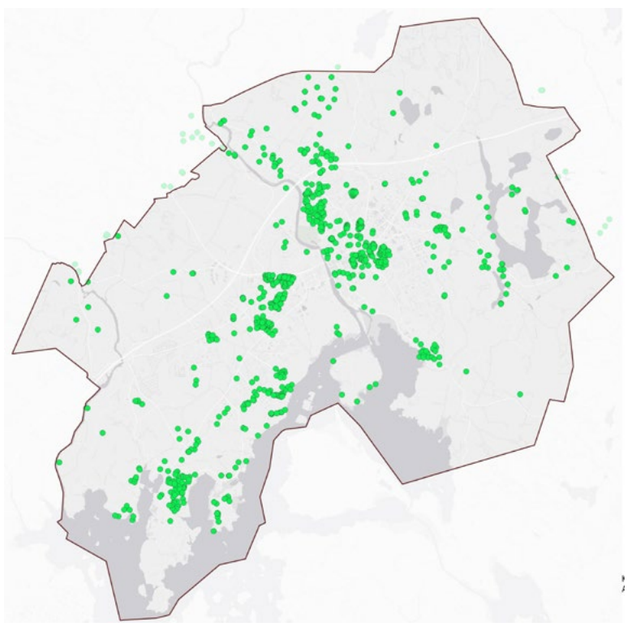
1901 - 1910

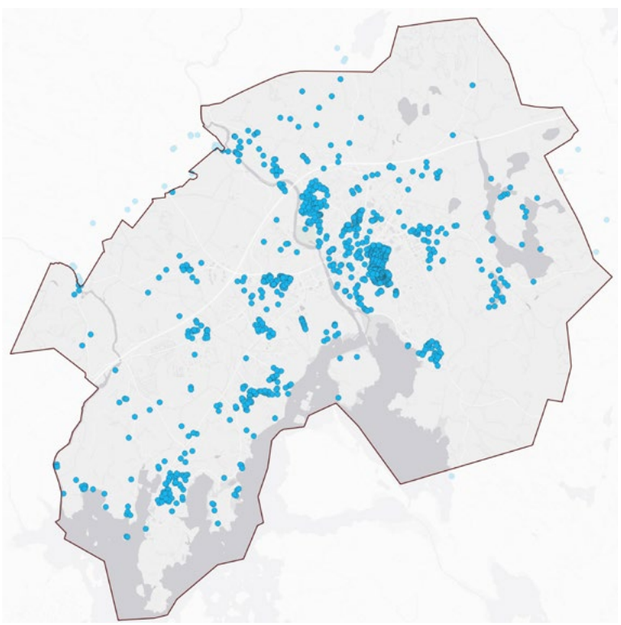
1911 - 1920

1921 - 1939

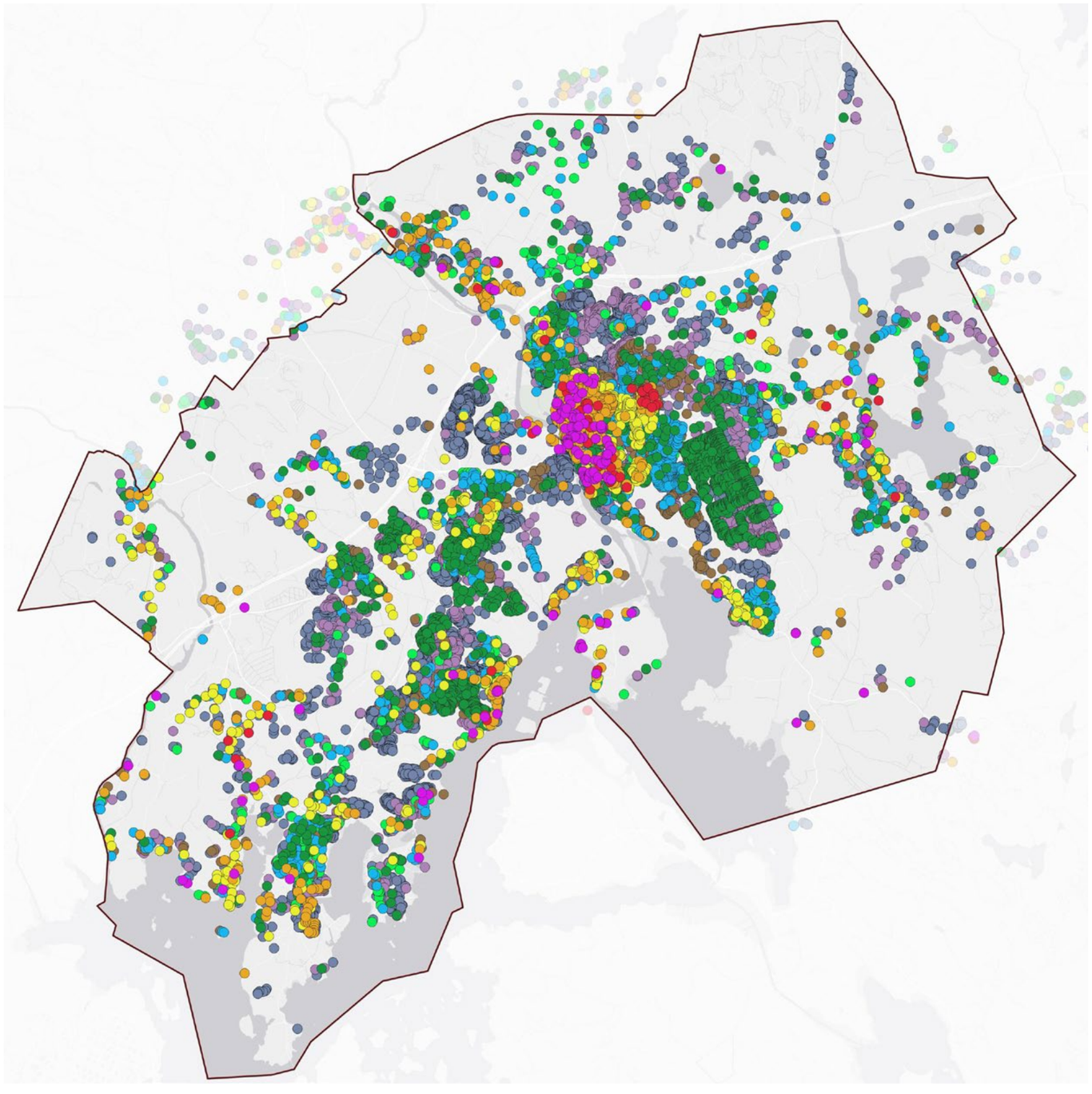

1939 - 1950

1951 - 1960

Rakennusten valmistumisvuosi paikkatietona

Nykyisen rakennuskannan aikakerrostumat

2. AIKAISEMMAT INVENTOINNIT, SELVITYKSET JA SUOJELUKOHTEET

VALTAKUNNALLISESTI MERKITTÄVÄT RAKENNETUT KULTTUURIYMPÄRISTÖT (RKY 2009)

Alueeseen sisältyvät seuraavat valtakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt:

- Vanha Porvoo ja Porvoon linnamäki
- Empire-Porvoon puutalokorttelit ja julkiset rakennukset
- Näsin hautausmaa
- Porvoon rautatieasema
- Suuri Rantatie
- Porvoonjokilaakson kartano- ja kylämaisema
- Drägsbyn kartano
- Hamarin asuntoalue ja Porvoon höyrysahan paikka
- Björkholmin luotsiasema

VALTAKUNNALLISESTI ARVOKKAAT MAISEMA-ALUEET

Valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaan (1995) Porvoonjokilaakso on valtakunnallisesti merkittävä maisema-aluekohde.

KANSALLINEN KAUPUNKIPUISTO

Porvoon kansallinen kaupunkipuisto on perustettu 18.5.2010. Se muodostaa oman, arvokkaan aluekokonaisuutensa, johon liittyy useita arvokkaita kulttuuriympäristön osa-alueita.

MAAKUNNALLISESTI ARVOKKAAT KULTTUURIMAISEMAT JA RAKENNETUN YMPÄRISTÖN KOHTEET

Vuonna 2012 valmistunut Uudenmaan kulttuuriympäristöselvitys on koottu julkaisuksi ”Missä maat on mainiommat - Uudenmaan kulttuuriympäristöt”. Selvitys on tehty osana Uudenmaan 2. vaihemaakuntakaavan laadintaa. Uudenmaan 4. vaihemaakuntakaava on saanut lainvoiman 2020.

Uudenmaan rannikon ja saariston kulttuuriympäristöt on koottu julkaisuun ”Vetreämmät veet, Selvitys Uudenmaan rannikon ja saariston kulttuuriympäristöistä”.

- 201 Mustijokilaakson kulttuurimaisema
- 203 Björkholmin luotsiasema
- 204 Gammelbackan kerrostalolähiö
- 205 Haikon kartano ja Edelfeltin kulttuurimaisema
- 212 Mustijokilaakson kulttuurimaisema
- 230 Tolkkisten teollisuusympäristö
- 228 Stensbölen kartano ja kulttuurimaisema
- 226 Porvoon vanha kaupunki ja sitä ympäröivä kaupunkirakenne

UUDENMAAN KULTTUURIHISTORIALLISESTI ARVOKKAAT TIET JA REITIT

Suuri Rantatie on kansallisesti merkittävimpiä teitä ja Uudenmaan kehityksen kannalta merkittävin alueellinen tie. Keskiaikaisen tien linjaus on monin paikoin hyvin säilynyt.

Vanha Porvoontie, Mäntsälä-Askola-Porvoo, joka toimi pääväylänä Hämeenlinnan ja Porvoon välillä aina 1780-luvulle asti, on alueellisesti merkittävä tie ja ehkä parhaiten säilynyt etelä- pohjoissuuntainen keskiaikainen tielinja Uudellamaalla. Tien varrella on kulttuurihistoriallisesti arvokkaita maisema-alueita. Linjaus ja ympäröivän asutuksen mittakaava tukevat tien historiallisia arvoja.

Valtatie 7, Helsinki-Sipoo-Porvoo, on arvotettu seuraavasti: ”Alueellisesti merkittävä, yksi ensimmäisistä pääkaupunkiseudun valtateistä. Reitti tarjoaa miellyttävän, viljelymaisemassa kulkevan vaihtoehdon Helsingin ja Porvoon välille. Vanha tie on linjattu seurailemaan asutusta ja peltoaukeita, jotka rytmittävät kulkua”.[1]

UUDENMAAN LIITON JA SEUTUKAAVALIITON AIEMMAT INVENTOINNIT

Porvoon kohteita on myös kuvattu vanhemmassa Itä-Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvityksessä 2007. [2]

Seuraavat maisemakohteet on arvotettu julkaisussa Itä-Uudenmaan maisematyypit: [3]

L2 Mustijokilaakso

L3 Porvoonjokilaakso

L4 Ilolanjokilaakso

S3 Sisäsaaristo ja mannerrannikko

S4 Sisälahtien rannikkovyöhyke

1 Uudenmaan liiton julkaisu E 132 - 2014,Tien päällä, Uudenmaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaat tiet ja reitit.
2 Itä-Uudenmaan liitto 2007
3 Itä-Uudenmaan liitto 2007

YLEISKAAVOISSA SUOJELLUT KOHTEET

Selvitysaluetta koskevat seuraavat yleiskaavat:

Kylien ja haja-asutusalueiden osayleiskaava, Porvoon maalaiskunta, 1996, Kaavaselostuksen liite 1.

Vuoden 2004 osayleiskaavassa on SR-merkinnällä suojeltuja kohteita. [1]

ASEMAKAAVOISSA SUOJELLUT KOHTEET

Alueella voimassa olevissa asemakaavoissa on suojeltuja kohteita, joista esitetään yleismaininta selvityksen ja inventoinnin yhteydessä. Voimassa olevien asemakaavojen suojelukohteita ei ole järjestelmällisesti inventoitu selvityksen yhteydessä, koska uusimpien asemakaavojen suojeluperiaatteet perustuvat ajankohtaisiin rakennushistoria– tai kulttuuriympäristöselvityksiin. Sivulla 22 on karttakaaviossa havainnollistettu alueen asemakaavojen ikä.

KOHTEET, JOTKA ON SUOJELTU RAKENNUSSUOJELULAILLA, LAILLA RAKENNUSPERINNÖN SUOJELEMISESTA, ASETUKSELLA 480/85, KIRKKOLAILLA TMS.

- Bergmanin talot, Rakennussuojelulaki
- Diktarhemmet, Rakennussuojelulaki
- Hongaksen tila, Rakennussuojelulaki
- Jokikatu 26, Rakennussuojelulaki
- Kultakulma, Välikatu 3, Rakennussuojelulaki
- Näsin kartano. Laki rakennusperinnön suojelemisesta
- Näsinmäen hautausmaan siunauskappeli, Kirkkolaki
- Porvoon kuurojenkoulu, Asetus 480/85
- Porvoon rautatieasema-alue, Rautatiesopimus 1998
- Porvoon suomalainen kirkko, Kirkkolaki
- Porvoon tuomiokapituli, Asetus 480/85
- Porvoon Tuomiokirkko, Kirkkolaki
- Runebergin koti, Asetus 480/85

MUUT PAIKALLISET INVENTOINNIT

Entisen maalaiskunnan alueen kulttuurihistoriallisesti arvokkaat kohteet on inventoitu ja luetteloitu julkaisuissa *Porvoon maalaiskunnan kulttuurihistoriallinen ympäristö*, Porvoon maalaiskunta, 1980.

Paikallisia inventointeja ovat yleiskaavalliset ja asemakaavalliset inventoinnit. Lähdeluettelossa esitetään selvityksen lähteinä käytetyt inventointiraportit.

ARKEOLOGISET SELVITYKSET ALUEELLA

Alueen arkeologinen inventointi on valmistunut 30.11. 2020.

MUSEOVIRASTON DIGITOIMA HISTORIALLINEN PAIKKATIETO

Porvoon kaupungilla on käyttävissä Museoviraston rakennushistoriallisen osaston tekemä digitoitu historiallinen paikkatieto, joka käsittää 1560-luvun kyläasutuksen, 1700-luvun lopun asutuksen, tiestön ja maankäytön sekä vuoden 1873 asutuksen, tiestön ja maankäytön.

KANSALLISMAISEMAT

Porvoonjokilaakso ja Vanha Porvoo on yksi Ympäristöministeriön 1990-luvulla nimeämästä 27 kansallismaisemasta. Alueille ei ole määritelty tarkkoja, esimerkiksi kaavoitusta ohjaavia rajoja, mutta niillä on on yleisesti tunnustettu merkitys kansallisessa kulttuurissa, historiassa ja luontokuvassa.

1 Keskeisten alueiden osayleiskaava, Porvoon kaupunki, 2004 (oikeusvaikutteinen), Kaavaselostus, Liite 15

Porvoon kaupunki

KESKEISTEN ALUEIDEN OSAYLEISKAAVAN UUSIMINEN

KULTTUURIYMPÄRISTÖN ARVOT
Lähtökohtia selvitykselle 23.3.2020

Valtakunnallisesti arvokkaat

- RKY 2009
- RKY 2009
- RKY 2009
- Porvoonjokilaakson maisema-alue
- Kansallinen kaupunkipuisto
- Suojellut rakennukset

Makunnallisesti arvokkaat

- Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö

Muut arvokkaat kulttuuriympäristökohteet

Inventointi puutteellinen/vanhentunut/inventointia ei ole

- Muut kulttuuriympäristökohteet,
- muut kultuuriympäristoalueet
- muut kulttuuriympäristöalueet

Muinaismuistot

Uusi selvitys tehdään 2020

- muinaismuisto, aluekohde
- muinaismuisto

Osayleiskaava-alue

- osayleiskaavan aluerajaus/selvitysalue

Lähtökohtia kulttuuriympäristöselvitykselle. Kartta Porvoon kaupunkisuunnittelu 2020

Porvoon kaupunki
KESKEISTEN ALUEIDEN OSAYLEISKAAVAN UUSIMINEN

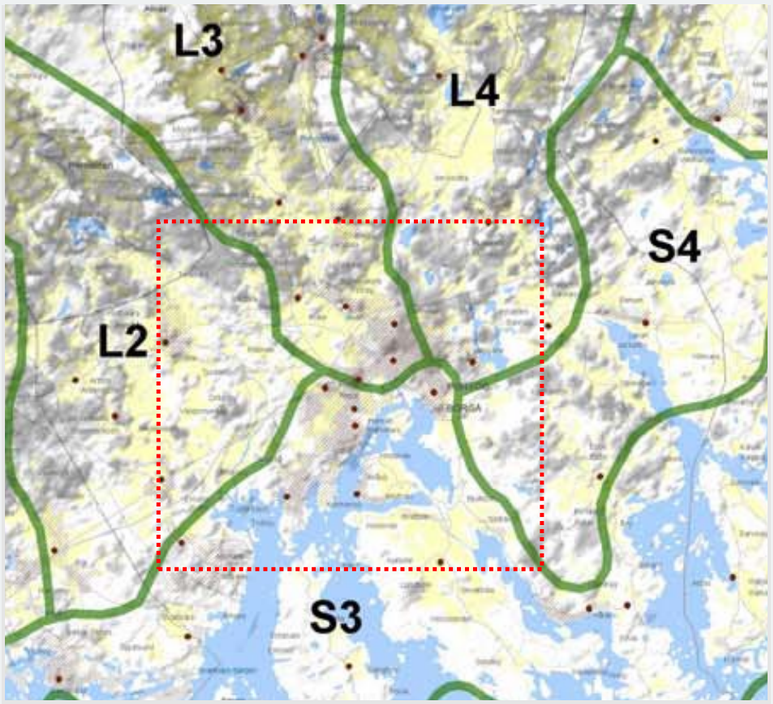
ASEMAKAAVAN LAATIMISAJANKOHTA
TIDPUNKT DÅ DETALJPLAN UPPGJORTS

Voimassa olevien asemakaavojen ikä, 21.2.2020
Gällande detaljplaners ålder, 21.2.2020

- < 1950
- 1950 -1959
- 1960 -1969
- 1970-1979
- 1980 -1989
- 1990 -1999
- 2000 -2009
- 2010 -2019

Lähtökohtia kulttuuriympäristöselvitykselle. Kartta Porvoon kaupunkisuunnittelu 2020

ALUEEN LUONNON- JA KULTTUURIMAISEMATYYPIT

Itä-Uudenmaan maisematyypit, Itä-Uudenmaan liitto 2007

Eteläinen viljelyseutu; maanviljelylaaksot (L):

L2 Mustijokilaakso

L3 Porvoonjokilaakso

L4 Ilolanjokilaakso

Suomenlahden rannikkoseutu; saaristo ja mannerrannikko (S)

S3 Sisäsaaristo ja mannerrannikko

S4 Sisälahtien rannikkovyöhyke

Vuonna 1993 julkaistiin ympäristöministeriön asettaman maisema-aluetyöryhmän mietintö. Työryhmän tehtävänä oli ollut selvittää Suomen arvokkaat kulttuuri– ja luonnonmaisema-alueet.

Uudenmaan liiton 2007 julkaiseman Itä-Uudenmaan maisematyyppien määrittelyssä ja rajaamisessa on lähtökohtana ollut em. työryhmän esittämä maisemajako. Maisematyyppien rajat ovat viitteelliset johtuen tarkastelussa käytettävästä maakuntatason mittakaavasta. Julkaisussa todetaan, että maisematyypit voidaankin tarkemmassa tarkastelussa jakaa edelleen pienempiin osakokonaisuuksiin.

Seuraavassa käytetyt tekstilainaukset on toimitettu Porvoon keskeisten alueiden kulttuuriympäristöselvityksen tarkastelualuetta ajatellen.

ETELÄINEN VILJELYSEUTU; MAANVILJELYLAAKSOT (L)

L2 Mustijokilaakso

Viljelysten reunustama Mustijokilaakso mutkittelee moreeni- ja kallioselänteiden välissä. Alueen eteläosissa avautuu laajoja viljelyaukeita, jotka sijaitsevat Litorinameren pohjaan kerrostuneilla savikoilla. Asutus seurailee jokea ja viimeistään 1700-luvulla rakennettua tiestöä. Keskiajalta periytyvät kylät ovat sijoittuneet joen varsille ja alueen halki kulkevan Suuren Rantatien varteen.

Useiden kylien nykyinen rakenne on peräisin iso- ja uusjaon ajalta.

Viljavien maiden äärellä, Suuren Rantatien varrella, on mm. keskiajalla perustettu Treksilän säteri.

L3 Porvoonjokilaakso

Porvoonjoki virtaa luode-kaakkoissuunnassa. Osittain Ancylusjärven lahtena ollut jokilaakso on maisemaltaan vaihtelevaa. Jokilaaksossa vuorottelevat laajat, kumpuilevat ja metsäsaarekkeiden rikkomat viljelykset, matalat moreenimäet sekä kalliot ja harjanteet.

Alajuoksulla joen länsirantoja luonnehtivat laajat viljelystasangot ja itärannan topografiaa muovaavat voimakkaat harjanteet, jyrkkärinteiset kumpareet ja kalliomäet. Itse joki ei vaihtelevassa maastossa ole maisemallisesti erityisen hallitseva.

Porvoonjokilaakson asutus on eteläisen viljelyseudun vanhinta. Jokilaaksossa on erityisen runsaasti muinaisjäännöksiä, jotka kertovat kivikautisesta asutuskeskittymästä. Porvoon Linnanmäellä on ollut tärkeä merkitys seudun historiassa. Jokilaakson eteläosat kuuluvat ensimmäisiin ruotsalaisten 1200-luvulla asuttamiin alueisiin Itä-Uudellamaalla. Porvoonjoen rannat ovat lähes vesirajaan asti viljeltyjä, ja usein pellon ja veden väliin jää vain hyvin kapea niittytöyräs. Ruovikkoista rantaa on vain paikoin alavimmilla alueilla.

Vanhin kyläasutus on keskittynyt Porvoonjoen varteen. Porvoon kaupunki sijaitsee jokisuulla paikassa, jossa Suuren Rantatien vanha linjaus ylittää joen. Jokilaakson kylien kehittymiseen ovat vaikuttaneet maatalous ja varhainen teollisuus. Perinteisistä ryhmäkylistä suurin osa on iso- ja uusjakojen yhteydessä hajonnut. Suomenkylä on perinteinen nauhamainen kylä harjun rinteessä.

Kylien lisäksi jokilaakson asutusmaisemalle ovat tyypillisiä yksittäiset, suurehkot maatilat moreenikumpareiden rinteillä tai metsän laidassa. Lähellä Porvoon kaupunkia on suuria 1500-luvulta periytyviä kartanoita laajoine viljelyksineen ja komeine rakennuksineen. Alueen vanha rakennuskanta on enimmäkseen 1800-luvulta, mutta paljon on jäljellä myös 1700- luvun asuin- ja ulkorakennuksia. Uusi asutus on jokilaakson eteläosassa suurimmaksi osaksi vanhan rakentamisperinteen mukaista.

L4 Ilolanjokilaakso

Huom. osayleiskaava-alueeseen sisältyy vain L4-alueen eteläisin osa, eikä selvitysalue ulotu joelle saakka.

Vanhin asutus on keskittynyt mm. Porvoo-Myrskylä-tien varteen vanhojen viljelysten äärelle.

Suuren rantatien keskiajalta periytyvä linjaus kulkee alueen eteläosien halki.

Maiseman uudempia kerrostumia ovat alueen eteläosien halki kulkeva moottoritie sekä Veckjärven ympäristön asutus lähellä Porvoon keskusta-aluetta.

SUOMENLAHDEN RANNIKKOSEUTU; SAARISTO JA MANNERRANNIKKO (S)

S3 Sisäsaaristo ja mannerrannikko

Sisäsaaristossa maapinta-ala ja meripinta-ala jakautuvat melko tasan. Itä-Uudenmaan rannikon suurimmat saaret kuuluvat sisäsaaristovyöhykkeeseen ja maisemakuva etenkin saarten sisäosissa on paikoin hyvinkin mantereinen. Suurimmilla saarilla on melko laajoja maanviljelysalueita ja metsätalousalueita. Varsinaisten saarten

lisäksi tähän vyöhykkeeseen voidaan laskea kuuluvaksi nyt jo kiinteässä manneryhteydessä rannikkoon olevat suurimpien mereen työntyvien niemien kärjet.

Maisemallisesti vyöhyke on hyvin pienipiirteistä ja vaihtelevaa, mihin vaikuttaa suuresti lahtien, poukamien ja salmien muotoutuminen saariketjujen väliin ja rikkonaisen rantaviivan poimuihin.

Alue on muutamia korkeimpia harjanteita lukuun ottamatta ollut Litorinamerivaiheessa veden alla. Maisema koostuu laakeista, metsäisistä kallio- ja moreenivyöhykkeistä, joiden välisiin painanteisiin sijoittuvat savikot.

Alueen länsiosissa on hyvin säilyneitä 1800- ja 1900-lukujen vaihteen huvila-alueita. Saarien rantavyöhykkeet ovat kuitenkin pääasiassa uudemman loma-asutuksen muokkaamia. Alueiden saavutettavuus on yleisesti ottaen hyvä, sillä suurimmat saaret ovat kiinni rannikossa silloilla.

S4 Sisälahtien rannikkovyöhyke

Huom. osayleiskaava-alueeseen sisältyy vain S4-maisematyypin alueen lounaisosa.

Varsinaisen sisäsaariston ja mannerrannikon taakse sisämaan puolelle jää vaihtelevan levyinen vyöhyke, joka toimii vaihettumisvyöhykkeenä pohjoisempaan maanviljelysvyöhykkeeseen päin. Alueelle ovat tyypillisiä pitkät, kapeat ja umpeen kasvavat merenlahdet sekä useat mereen jo yhteyden kadottaneet ns. glo-järvet eli kluuvit. Ne ovat maan nousemisen takia merestä irralleen kuroutuvia entisiä merenlahtia eli fladoja.

Maastonmuodoiltaan alue on vaihtelevaa. Metsäselänteet ja harjut vuorottelevat viljelylaaksojen ja merenlahtien kanssa. Harjujen rinteiltä, muinaisen Litorinameren saaristosta on tehty useita kivikauden asuinpaikkalöytöjä.

Kyläasutus on keskittynyt merenlahtien rantojen tuntumaan, Litorinamerestä kohonneiden savimaiden äärelle. Kyläasutus on osittain muuttunutta ja rakennuskannaltaan uudistunutta.

Kyliä yhdistävät vanhimmat tielinjaukset ovat säilyneet suurelta osin käytössä.[1]

Porvoonjokilaakson kulttuurimaisemaa

1 Itä-Uudenmaan maisematyypit, Itä-Uudenmaan liitto 2007

3. SELVITYSALUEEN RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ

3.1 Rakennetun kulttuuriympäristön keskeiset piirteet ja ajalliset kerrostumat

Porvoon kaupungin keskeinen alue muodostaa kaupunkitaajamakokonaisuuden, jota ympäröi laaja maaseutualue ja lukuisat kylät. Keskeisten alueiden eteläpuolella on laaja rannikko- ja saaristoalue.

ASUTUS, ELINKEINOT JA KULTTUURIMAISEMA

Porvoon kulttuurimaisemalla on pitkä historia, jälkiä asutuksesta on aina kivikaudelta lähtien. Pysyvämmin itäinen Uusimaa asutettiin Hämeeseen suuntautuneen toisen ristiretken (1238 tai 1239) jälkeen, kun ruotsalaiset uudisasukkaat saapuivat Itä-Uudenmaan rannikolle. Pääasiallisen väestönsä seutu sai 1200-luvun lopulla, kun alue asutettiin Ruotsista käsin pyrkimyksenä sitoa valtakunnan uusi osa kiinteämmin emämaahan.

Kulttuurimaiseman piirteet ovat muovautuneet alueella harjoitettujen elinkeinojen, maanviljelyn, karjanhoidon ja kalastuksen tuloksena. Jokilaaksot ja maaston alavat paikat on vähitellen muokattu peltoviljelyalueiksi.

Kulkureitit ovat merkittävästi vaikuttaneet kulttuurimaiseman muotoutumiseen. Niistä vanhimpia ovat joet, joiden varsille on vanhastaan keskittynyt runsaasti asutusta. Samalla ne ovat välittäneet liikennettä rannikon ja sisämaan välillä. Lisäksi ne ovat olleet käyttövoimana niille lukuisille myllyille, joita jokien virtapaikoissa on sijainnut keskiajalta lähtien. Myös saaristossa on asutus usein keskittynyt edullisten vesireittien ja suojaisten satamapaikkojen yhteyteen.

Alueen hallinnollisena, kaupallisena ja kirkollisena pääpaikkana on keskiajalta lähtien ollut Porvoon kaupunki, jonka ympäröivälle maaseudulle asutus on hajaantunut verraten tasaisesti.

Kartanoiden ja talonpoikaistalojen maanomistusolot, rakennustapa ja viljelykäytännöt ovat muovanneet kulttuurimaiseman piirteitä. Kylät sijoittuivat pääasiassa vesistöjen äärelle ja harjujen tuntumaan. Peltojen sarkajako ja talonpoikaisasutuksen tiheiksi muodostuneet ryhmäkylät olivat tiiviisti sidoksissa toisiinsa. Kyläasutus on myöhemmin pääosin hajautunut isojako- ja uusjakotoimitusten seurauksena.

Talonpoikaisten kylien lisäksi esiintyy kartanoiden hallitsemia kyliä. Sellaisissa kylissä, joissa viljely on perustunut voittopuolisesti kartanotalouteen, asutus on keskittynyt itse kartanolle ja sen hajallaan sijaitseville alustalaistiloille. Torppien ja mäkitupien 1900-luvun alussa tapahtunut itsenäistyminen ei oleellisesti muuttanut tätä rakennetta.

Rannikon tärkeimmät elinkeinot ovat olleet kalastus ja merenkulku. Rannikon ja saariston vanhemmalle asutukselle tunnusomaisia ovat kylien lisäksi taajamista erillään sijaitsevat, yksittäiset kalastajanasumukset.

Perinteisten elinkeinojen rinnalle tuli 1800-luvun jälkipuolella teollisuus, kuten vesistöjen varrelle sijoittunut sahateollisuus, jonka yhteyteen muodostui työväestön asutusta tunnusomaisine piirteineen. [1]

RAKENNUS- JA ALUEKOHTEET, ESIMERKKEJÄ

Osissa 3.2-3.6 esitetään valittuja esimerkkejä kohteista ja rakennuksista, jotka on kulttuuriympäristöselvityksessä luokiteltu arvokkaiksi.

Veckjärven kyläasutus ja maisema, näkymä Staffaksen talosta kaakkoon vuonna 1896. Porvoon museo

Flada-Porvoojoen suisto, Kuva vuodelta 1909. M. L. Carstensin kokoelma, Museovirasto, Historian kuvakokoelma.

1 Korvenmaa 1980; Ockenström 2007. Teksti perustuu pääosin Pekka Korvenmaan inventointiraportin tekstiin (1980)

3.2 Kylien kehitys ja maaseutuasutuksen erityispiirteet

Kylien talonpoikaistalot ovat ennen isojakoa sijainneet tiiviisti rakennetuilla kylätonteilla. Kylien vanhimmista tiloista on maarekisteritietoja 1540-luvulta alkaen. 1500-luvulla oli koko Porvoon entisen maalaiskunnan alueella noin 500 maatilaa, joista 300 verotilaa, 50 kruunutilaa, 50 rälssisäteriä ja 100 rälssitilaa. Kruunu otti eri keinoin haltuunsa rälssimaata ja autiotiloja, joista enimmäkseen tehtiin kruunutiloja. Kruunutiloihin tilan viljelijällä ei ollut perintöoikutta, mutta myöhemmin sallittiin kruunutilojen ostaminen verotiloiksi. [1]

Alun perin kylien tilat olivat suunnilleen samankokoisia ja riittävän kokoisia viljelijäperheen elättämiseksi. Tämä asetelma muuttui, kun muutamat talonpojat onnistuivat hankkimaan suurempia omaisuuksia ja saavuttivat johtavan aseman.

Tiivis ryhmäkylärakenne alkoi monin paikoin hajota 1700-luvulta alkaen toimeenpannuissa maanjaoissa, joista isojako oli merkittävin. Jaoissa pyrittiin kullekin talolle entisten vierekkäisten sarkojen sijaan järjestämään mahdollisimman yhtenäinen viljelykokonaisuus talotontteineen. Tämä johti siihen, että ainakin osa tiloista siirtyi melko kauas vanhasta kyläkeskuksesta omien viljelystensä ääreen. 1900-luvun alkupuolella maaseutukylissä toimitettiin uusjako, jonka myötä vielä tiiviinä säilynyt kylärakenne harveni entisestään ja uusia tilakeskuksia syntyi sekä vanhojen kylien lähiympäristöön että kauemmaksi.

1 Käsitteet kruunutila, säteri, rälssitila ja verotila, ks. raportin sivut 102-103.

MAATILOJEN RAKENNUKSET JA PIHAPIIRIT

Talonpoikaistilojen rakennustypologiaa käsitellään osassa 3.6.

TORPAT JA MÄKITUVAT

Kartanoiden ja vauraiden talonpoikastilojen yhteyteen alettiin perustaa torppia 1700-luvulta alkaen. Kylärakenteen lomaan syntyi varsinkin 1800-luvun lopulta alkaen pienipiirteistä käsityöläis- ja mäkitupa-asutusta.

Ns. torpparilaki vuodelta 1918 antoi torppareille ja mäkitupalaisille oikeuden lunastaa maata .

JÄLLEENRAKENNUSKAUDEN ASUTUS

Sotien jälkeinen jälleenrakennuskausi (1945–55) näkyy Porvoon kaupunkialueen lisäksi maaseutukylien keskustoissa ja haja-asutusalueilla, jonne perustettiin tiloja Karjalan siirtoväelle. [2]

2 Selén I 1996, 312-314

Suomenkylän hyvin säilynyt, tiivis kyläasutus piirtyy hyvin maisemassa. Näkymä Kiialan kartanon suunnalta.

Karjalaiskylän laajaa peltoaukeaa reunustavat jälleenrakennuskaudelle tunnusomaiset tilakeskukset asuin– ja talousrakennuksineen pihapuuston lomassa.

KARTANOKOKONAISUUDET RAKENNUKSINEEN

Ratsupalvelu ja rälssijärjestelmä, josta säädettiin Alnsön säännössä 1279, loivat edellytykset isojen maatilojen muodostamiselle. Vähitellen rälssiarvo muutettiin perinnölliseksi ja aatelisista tuli etuoikeutettu ryhmä, joilla oli oikeus omistaa verottomasti maata. Aatelisen asumaa kotitilaa alettiin kutsua ”säteriksi”. Rälssi– ja verotilojen ero säilyi vuoteen 1864.

Porvoossa Stensbölen, Haikon, Treksilän ja Kiialan kartanot juontavat keskiajalta. Vielä nykyäänkin rakennuskannassa on jäljellä 1700-1800-luvun kartanorakennuksia. 1700– 1800-luvuilla muodostettiin vielä uusia kartanoita, kuten Kallola ja Saksaniemi.

Kartanoiden tilakeskuksen tyypillisiä rakennuksia ovat päärakennuksen ja siipirakennusten lisäksi isokokoiset navetat, tallit, viljamakasiinit, väentuvat ja pehtoorinrakennukset.

Kartanotalouden hallitsemien kylien asutus on sijoittunut itse kartanolle ja sen hajallaan sijaitseville alustalaistiloille. Kartanonomistajilla oli usein lampuoteja, jotka hoitivat tilaa omistajan asuessa pääosin muualla.

Treksilän kartano, piirtänyt Johan Knutson, teoksesta Zacharias Topelius: Finland framställdt i teckningar (1845 - 1852). Museovirasto

Kallolan kartano Porvoonjoen maisemassa 1960. Valokuvaaja Poutvaara. Museovirasto, Historian kuvakokoelma.

Kiialan kartanon viinatehtaan rakennukset.

Stensbölen kartanon keskus asuin- ja talousrakennuksineen. Ortokuva vuodelta 1950, MML paikkatietoikkuna

MAASEUDUN PUUTARHAKULTTUURI

Maaseudun rakennetun kulttuuriympäristön arvokkaita piirteitä ovat vanhat jalopuut ja muut puistopuut, joita on säilynyt kartanoiden puistoissa ja maatalojen pihoilla sekä taloihin johtavina kujina tai maisemassa kohoavina, yksittäisinä pihapuina.

Puutarhataiteen virtaukset ovat vaikuttaneet vauraampien maatilojen ja huviloiden puutarhojen jäsentelyyn 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella. 1900-luvulla syntyneen maaseutuasutuksen puutarhakulttuuria edustavat esimerkiksi leikatut pensasaidat ja pengerrykset, tunnusomaiset perennat ja kukkivat pensaat.

Näkymä Haikon puutarhasta 1800-luvun lopulla. Museovirasto, Historian kuvakokoelma.

Yllä: Brasaksen kartanon leikattu kuusiaita. Alla: Suomenkylän kyläkeskuksen talon puutarha- aita tukeutuu graniittipilareihin.

Komeat yksittäispuut kuuluvat kartanoiden ja maatilojen puutarhakulttuuriin, kuva Kallolasta.

VAPAA-AJAN ASUTUS, HUVILAT JA KESÄMÖKIT

Asumiseen ja maatalouteen liittyvien rakennusten rinnalla alkoi 1800-luvun lopulta lähtien esiintyä muitakin rakennustyyppejä. Kohonnut elintaso, höyrylaivalikenne ja puuteollisuuden kehitys loivat edellytykset huvilakulttuurille, jota 1900-luvulla seurasi laajeneva kesämökkiasutus.

Björknäs, Hermansö

Villa Sjökulla 1900-luvun alussa. Kuva Porvoon Museo.

Albert Edelfeltin huvila Haikon kartanon mailla. Kuvaaja Signe Brander 1910. Museovirasto, Historian kuvakokoelma.

Sikosaareen rakentui 1870-luvulta lähtien huvila-asutus, jonka näyttävimpiin edustajiin kuului lisäksi puutarhaterasseja ja istutuksia.

3.3. Liikenneväylät ja sillat

Alueen vanhimpia liikenneväyliä ovat Porvoonjoki ja Mustijoki.

Tieverkoston tärkeimmät, keskiajalta periytyvät tielinjat olivat vielä 1800-luvun lopulla käytössä: maan tärkeimpänä liikenneväylänä toiminut Turun ja Viipurin välinen Suuri Rantatie ja Porvoonjoen länsirantaa myötäilevä vanha Hämeenlinnantie. Rantatie ylitti Porvoonjoen kirkonmäen alla olevaa siltaa pitkin. Hämeenlinnantie kulki Kiialan ja Saksinkylän kautta pohjoiseen. Tilanne muuttui vasta uuden Porvoontien valmistuttua 1930-luvulla. [1]

Vuonna 1971 valmistui Porvoon ja Mäntsälän välinen uusi maantie (kantatie 55), joka korvasi keskiajalta peräisin olevan Vanhan Hämeenlinnan tien.

Vuonna 1957 avattiin uusi Mannerheiminkadun silta osana valtakunnallista tieverkkoa.

1970-luvun lopulla valmistui Helsinki-Porvoo moottoritie ja rakentamisen yhteydessä tehtiin Porvoon ohikulkutie moottoriliikennetienä. [2]

RAUTATIE JA PORVOON ASEMA-ALUE

1860-luvulla satamassa käydyn kaupan merkitys kasvoi ja alettiin kaivata rautatieyhteyttä Helsinkiin. Yksityisen rautatien ja rautatieaseman rakentaminen kertoo rannikkokaupungin porvareiden pyrkimyksistä turvata liikenneyhteydet ja kauppasuhteet sisämaahan. Porvoon ja Keravan välisen yksityisradan rakentamislupa saatiin 1871. Rata liitettiin Helsinki-Hämeenlinna -rataan 1875. Porvoon asemarakennuksen suunnitteli arkkitehtitoimisto Björnberg-Aspelin 1895. Rata myytiin valtiolle 1917.

Porvoon rautatieaseman sijainti on maisemallisesti keskeinen Porvoonjoen länsirannalla, vastapäätä Porvoon Linnanmäkeä ja vanhaa kaupunkia. Asema-alue sijaitsi vanhojen pääteiden, Suuren Rantatien ja Hämeenlinnan maantien risteyksen kohdalla. Asema-alue on edustava ja sen nykyinen rakennuskanta palautuu pääosin 1800- ja 1900-luvun vaihteeseen. [3]

1 Korvenmaa 1980; Pentti 2020

2 Selén I 1996, 241-243

3 www.rky.fi

Rautatieaseman alue

Rautatieaseman alue

Rautatieaseman alue, entinen asemarakennus

3.4 Teollisuuslaitokset ja tehtaisiin liittyvä asutus

Porvoon kaupungin ympärille ja kasvavan kaupungin alueelle perustetuista teollisuuslaitoksista on paikoin säilynyt vain harvoja jäänteitä, kuten Hattulan sahan rantarakenteet ja Porvoonjoen länsirannan teollisesta menneisyydestä muistuttava Taidetehdas. Sikosaaren tiilitehtaasta ja laivatelakkatoiminnasta ei ole tiedossa säilyneitä rakenteita. Teollisuuteen liittyvää rakennuskantaa ei ole myöskään säilynyt Hamarin edustalla sijaitsevilla Sahasaarilla, joilla aikoinaan toimi Porvoon Höyrysaha. Kaupungin korttelirakenteessa säilyneitä teollisuuden muistomerkkejä ovat esimerkiksi eri vaiheissa laajennettu Werner Söderström Oy:n kustantamo ja painotalo sekä Brunbergin entinen makeistehdas.

Porvoon alueen teolliseen historiaan liittyviä merkittäviä kulttuuriympäristöjä ovat Hamari ja Tolkkinen asuinrakennuksineen.

HAMARI

Kun Porvoon jokisatamaan ei enää 1700-luvun lopulla päässyt meritse, Hamariin muodostui korvaava satamapaikka. Telakkatoiminta oli alkanut 1730-luvulla ja 1850-luvulla alkoi kehitys merkittäväksi laivatelakaksi, Haikkoonselälle saapui 1800-luvun lopulla monista maista suuria rahtialuksia, jotka purkivat ja lastasivat redillä Hamarin edustalla. Satama ja telakka siirtyivät kaupungin omistukseen vuonna 1874. 1800-luvulla tehtailija C.A. Lewinin tiiliruukki oli jonkin aikaa käynnissä. Kaunissaareen perustettiin lastauspaikka 1863 ja August Eklöfin höyrysaha 1873. Siitä kehittyi yksi Uudenmaan harvoista suursahoista. Yhtiö harjoitti myös laivanrakennusta ja puusepänteollisuutta. Telakan toiminta hiipui 1920-luvulla.

Sotien jälkeen Hamarissa toimi sotakorvaustelakka. Aug. Eklöf Ab:n höyrysaha lakkautettiin 1955. Sahasaarten rakennuskanta on tuhoutunut kokonaan.

Hamarin asutus rakentui 1850-luvulta lähtien teollisuustoiminnan kasvaessa. Höyrysahan työväenasuntoja sijoitettiin sekä Sahasaarille että Hamariin, vuokratontteja lohkottiin Gammelbackan kartanon maista. Rannan tuntumaan syntyi nauhamainen, omaleimainen työväenasuinalue ilman kokonaissuunnitelmaa tai yhdenmukaisia rakentamisperiaatteita. Vanhimmat säilyneet asuinrakennukset ovat peräisin 1800-luvun lopulta, mutta pääosa rakennuskannasta on 1900-luvun alkupuolelta. Yksikerroksisten asuinrakennusten lisäksi alueella on kolme entistä vuokrakasarmia. Sahayhdyskunnan ajoilta säilyneitä rakennuksia ovat entinen koulu, kauppa, posti, työväentalo ja nuorisoseurantalo.

Hamarin asuntoalue ja Porvoon höyrysahan paikka on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. [1]

1 Itä Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys 2007; www.rky.fi; Nevanlinna 1996

Hamarille ominainen tiivis kyläasutus.

Aug. Eklöf AB:n höyrysaha Hamarin edustalla. Kuva vuodelta 1909, M.L.Carstensin kokoelma, Museovirasto Historian kuvakokoelma.

TOLKKINEN

Ennen teollistumista lähinnä rannikon vanhojen maakirjakylien ja kartanoiden takana olevia reuna-alueita edustaneen Tolkkisten alueen teollistuminen alkoi vuonna 1875 Kattsundetin varrella, johon perustettiin höyrysaha (Tolkis Ångsåg). Tolkkinen muuttui höyrysahan, selluloosatehtaan (1893) sekä läheisen tiilitehtaan (1889) omistaneen porvoolaisen August Eklöfin johdolla ja vaikutuksesta vireäksi teollisuusyhdyskunnaksi. Eklöf ja vuodesta 1910 alkaen Aug. Eklöf-yhtiö huolehti teollisuusrakentamisen lisäksi laajasti yhdyskunnan asuin- ja palvelurakentamisesta aina 1960- luvulle saakka.

Entisen tiilitehtaan alueelle perustettu Tolkkisten telakka toimi 1864-1964. 1890-luvulta periytyvän selloloosatehtaan tuotanto päättyi 1975, jonka jälkeen alueella toimi Oy Tampella Ab:n ja vuodesta 1993 Stora Enson suursaha vuoteen 2009. Nykyisin Tolkkisten teollisuusalueella toimii Porvoon energian voimalaitos.

Alueen vanhimmat säilyneet teollisuusrakennukset ovat 1900-luvun vaihteesta. Koko alueen kehittymisen historia on liittynyt tiiviisti alueen teollisuuteen, mutta muutosten seurauksena työn ja asumisen perinteinen yhteys on muuttunut. Tolkkisten teolliseen perintöön kuuluvat tehtaiden työväestön säännöllistä ja yhtenäistä arkkitehtuuria edustavat asuntoalueet, ns. Valkoinen linja ja Harmaa linja. [1]

1 Augustinrannan rakennetun ympäristön selvitys. FCG 2012; Lökfors 1996-1998

Aug. Eklöf Ab:n Tolkkisten sellutehdas Porvoossa 3.7.1961. Kuvaaja U.A. Saarinen. JOKA Journalistinen kuva-arkisto, Museoviraston kuvakokoelmat.

Näkymä Tolkkisten teollisuusympäristöön Sillvikin suunnalta.

August Eklöf Ab:n entinen sellutehdas, taustalla korkea keittämörakennus.

3.5 Porvoon kaupunkiasutuksen kehitys, rakentamisen säätelyn historia, asemakaava ja rakennustapa

Porvoon kaupungissa on kaksi toisistaan huomattavasti poikkeavaa historiallista puukaupunkialuetta, jotka tunnetaan nimellä Vanha Porvoo ja Empire-Porvoo.

PORVOON VANHA KAUPUNKI

Porvoon oletetaan saaneen kaupunkiprivilegionsa 1347. Paikalla oli jo aiemmin ollut asutusta. Kaupungin kehityksen lähtökohtana olivat Porvoonjoki, meren läheisyys, keskiaikainen puolustuslinna ja Suuri Rantatie. Porvoon kaupunki rakennettiin Linnamäen eteläpuolelle joen, meren ja Suuren Rantatien yhtymäkohtaan.

Porvoon vanha kaupunki on säilyttänyt pääpiirteissään keskiaikaisen asemakaavansa ja keskiajan tärkeimmät kohteet, kirkko ja linnavuori, ovat edelleen kaupunkikuvan hallitsevia piirteitä.

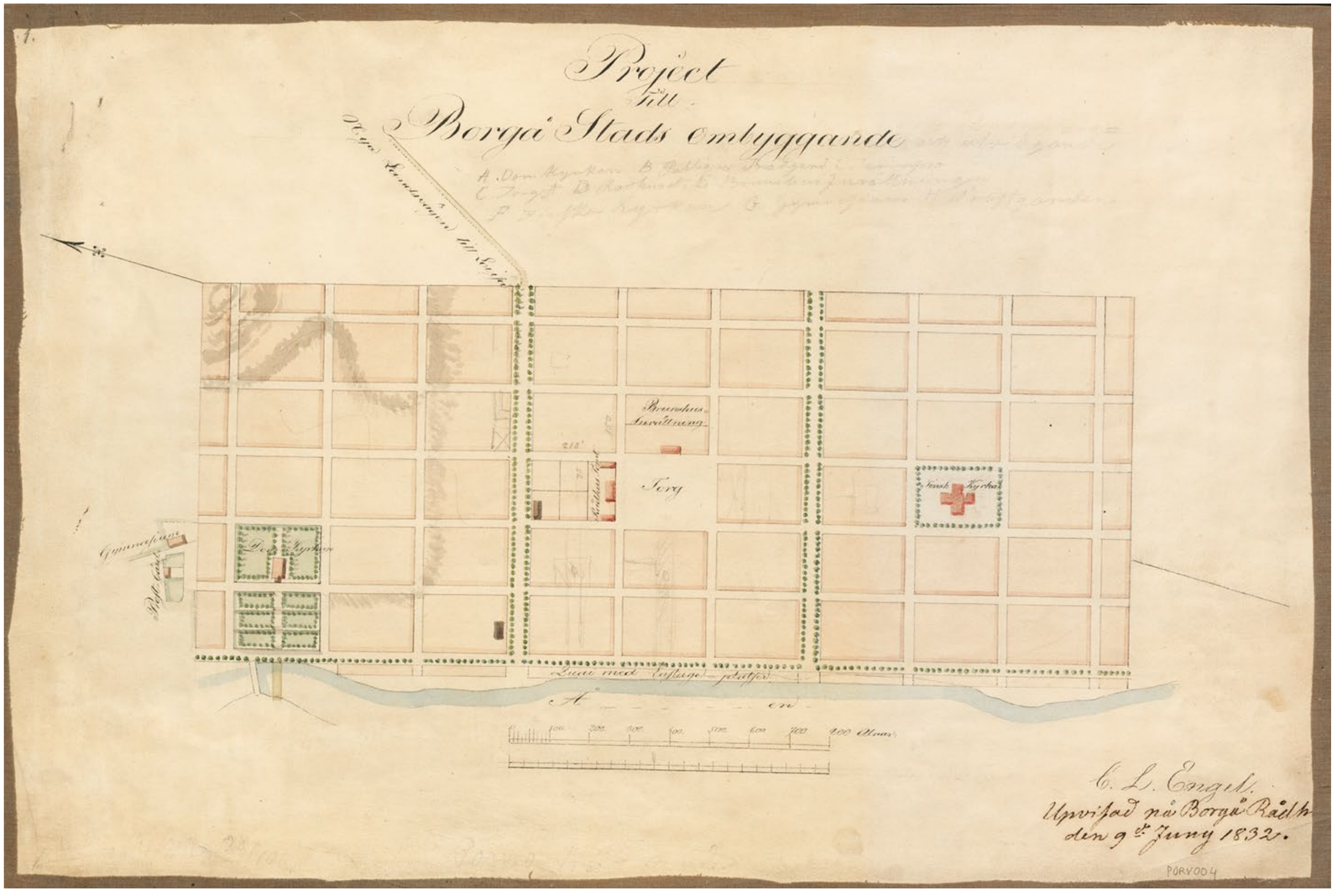
Vanhan Porvoon katuverkosto koostuu keskenään samansuuntaisista pääkaduista ja niiden välillä kulkevista kapeista sivukaduista. Tori on syntynyt luontevasti kahden pääkadun, Jokikadun ja Välikadun rajaamalle alueelle.

Kirkkoa lukuun ottamatta alueen rakennuskanta on pääosin vuoden 1760 palon jälkeiseltä ajalta. Kaupungissa on poikkeuksellisen edustava 1700-luvun lopun puukaupunkiympäristö. [1]

1 Kärki 1972, Tuomi 1995, 25-26

Maanmittari Timoth Winterin laatima mittauskartta vuodelta 1793. Oikealla alhaalla on Näsin hautausmaan asemapiirros. KA.

Ehdotus Porvoon kaupungin uudistamiseksi, Carl Ludvig Engel 1832, KA. Vasemmalla näkyy vanha silta ja uuden ruutukaavan ulkopuolelle jäänyt Borgå Gymnasium. Pohjoinen on kartassa vasemmalla.

EMPIRE-PORVOO

Keisari Nikolai I määräsi 1830 Porvoon uudelleenkaavoitettavaksi ja samalla vanhaan kaupunkiin säädettiin rakennus- ja korjauskielto. Tarkoituksena oli sekä kaupungin laajentaminen että koko vanhan kaupunkirakenteen korvaaminen uudella korttelirakenteella ja katuverkostolla. Kaavoitustehtävän välitti kenraalikuvernööri Zakrevski, joka toimi laajemminkin Suomen kaupunkien asemakaavojen uudistamiseksi. Zakrevskin esityksen mukaan kaava oli tehtävä noudattaen ”suurinta mahdollista ja paikallisiin olosuhteisiin sovellettua säännöllisyyttä”. Keskeiset tavoitteet liittyvät kaupungin sisäiseen hierarkiaan, paloturvallisuuteen, hygieniaan ja edustavuuteen.

Asemakaavan laatiminen annettiin intendentinkonttorin johtajalle Carl Ludvig Engelille. Engelin 1832 laatima asemakaava oli empiren kaavoitusperiaatteiden mukainen väljä ruutukaava, Porvoonjoen suuntainen suorakaide, jonka leveyssuunnassa oli viisi korttelia ja pituussuunnassa yhdeksän. Korttelit jakautuivat kuuteen tonttiin. Engel suositteli tonttien yhdistämistä kaupungin keskeisissä osissa, koska tämä edistäisi yhtenäistä rakentamista.

Kaava-aluetta kehysti pienemmistä tonteista muodostettu vyöhyke. Keskellä kaupunkia oli yksi kortteli jätetty avoimeksi toriksi, kaupungin etelä- ja pohjoisosassa oli kirkkoaukiot. Pohjoisella aukiolla epäsymmetrisesti sijaitseva keskiaikainen kirkko oli ruutukaava-alueella vanhan kaupungin ainoa säilytettävä osa. Kaava-alue jakautui kolmeen kaupunginosaan, joiden väliset, muita katuja kaksi kertaa leveämmät poikkikadut suunniteltiin jo alun perin istutettaviksi perspektiivikaduiksi. Jokirannassa oli näiden katujen väliin sijoitettu leveä puistokatu. Engel olisi toivonut uuden sillan sijoittamista nykyisen Mannerheiminkadun länsipäähän, mutta Näsin kartanon

takia tämä ei ollut mahdollista.

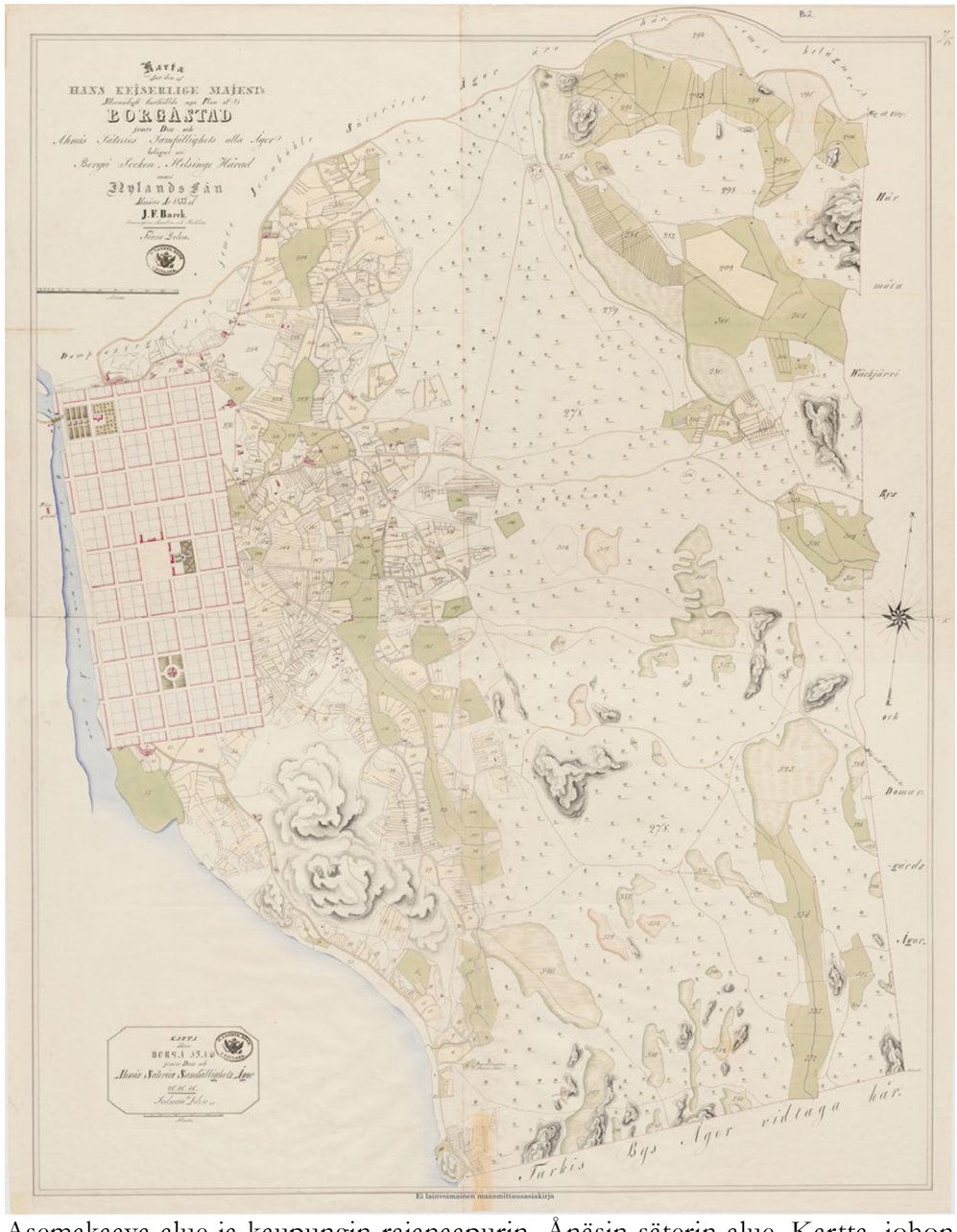
Kaupungin talous- ja seuraelämän keskus oli torin ympärillä. Raatihuone suunniteltiin aluksi torin pohjoissivulle ja seurahuone itäsivulle, jonka taakse suunniteltiin terveyskaivon ympärille kaarevalla käytävällä varustettu puisto. Vanhan kirkon joenpuoleiseen jyrkkään rinnemaastoon Engel sijoitti pengerretyn puiston.

Leveiden puistokatujen ja suurien aukioiden katsottiin estävän tulipalojen leviämistä. Paloturvallisuus saneli myös tonttien rakentamista ja istuttamista.

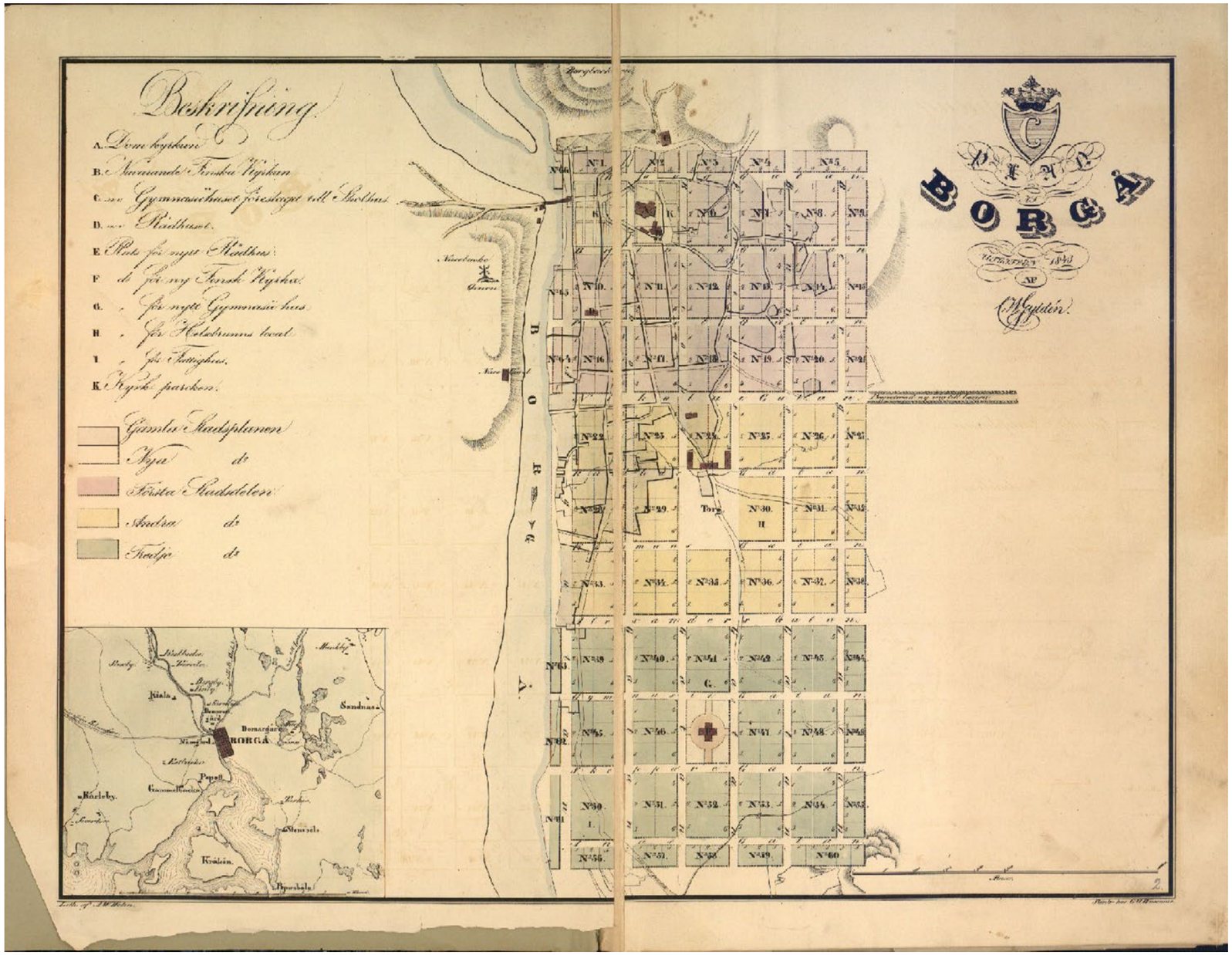
Kaupunki suunniteltiin rakennettavaksi puusta ja vain yksikerroksiset talot olivat sallittuja. Paloturvallisuuden takia ei sallittu kaksikerroksisia puurakennuksia. Ainoan poikkeuksen muodosti suuren torin varrella sijaitseva seurahuone, joka saatiin rakentaa kaksikerroksiseksi.

Asemakaava ja rakennuskielto jäivät voimaan. Vasta vanhan kaupungin eteläosassa tapahtunut tulipalo antoi vauhtia rakentamiselle. Rakennustoiminta pääsi vauhtiin 1840-luvulla. Uudelleenrakennuskomitea valvoi rakentamista Engelin laatimien säädösten puitteissa. Kun empirekaupungin korttelit rakentuivat vasta vähitellen 1800-luvun loppuun mennessä, kaupunkikuvasta pidettiin huolta vaatimalla aitojen pystyttämistä rakentamattomien tonttien ympärille. Niiden avulla syntyi ehjän, rajatun katutilan vaikutelma. Rakennusvalvontatehtävä siirtyi komitean työn päätyttyä maistraatille, jonka valvonnassa koko ruutukaava-alue tuli vähitellen rakennetuksi asemakaavan periaatteiden mukaan.

Liike-elämä jäi edelleen vanhan kaupungin puolelle Raatihuoneen torin ja Nikolainkadun, nykyisen Mannerheiminkadun rajaamalla alueella. Eteläosasta muodostui pääosin virkamies- ja koulukaupunginosa.

Asemakaava-alue ja kaupungin rajanaapurin, Ånäsin säterin alue. Kartta, johon on piirretty uusi asemakaava, on vuodelta 1833, KA.

Porvoon uusi asemakaava ja kaupunginosat, 1843 painettu kartta, C.W. Gyldén. Jyväskylän yliopisto. Empirekaavan säännöllinen korttelijako on esitetty pohjakartalla, jossa näkyy keskiaikaisen kaupungin katuverkosto.

Koska Engelin kaava lopulta toteutui vain vanhan kaupungin ulkopuolella, sai Porvoon keskeinen kaupunkialue nykyisen, kahdesta hyvin erilaisesta osasta muodostuvan kaupunkikuvansa.

Porvoon ruutukaava-alueella noudatettiin kuudenkymmenen vuoden ajan suunnilleen samanlaisia rakentamisperiaatteita. Vasta kun tavoitteet muuttuivat ja rakentamisen volyymi alkoi kasvaa 1800-luvun lopulla, alkoi empirekaupungin yhtenäisyys hajota. Empirekaupungin kortteleihin alettiin rakentaa uusia, useampikerroksisia kivitaloja, kuten pankki– ja liikerakennuksia. Runeberginpuiston kulman uuden pankkirakennuksen lisäksi rakennettiin uusia pankkirakennuksia Vanhan Porvoon ja empirekaupungin rajakohtaan avatun uuden Rihkamatorin reunoille.

Empirekauden säännöllinen ruutukaava on säilynyt hyvin, mutta sen korttelialueiden 1840- ja 1850-luvulta periytyvää rakennuskantaa on uusittu laajasti 1960-luvulta lähtien.[1]

PUISTOKADUT, PUISTOT, ISTUTUKSET JA RANNAT

Suomalaisten kaupunkien 1800-luvun asemakaavoissa puistokadut, puistikot ja rantapuistot näyttelivät merkittävää osaa, varsinkin 1850-luvulta alkaen. Porvoon keskustaan on kehittynyt vaiheittain puistojen sarja; Jokikadun rantapromenadi, Kaupunginpuisto, Runeberginpuisto, kaupungintalon puisto ja toripuistikko.

Kenraalikuvernööri Zakrevskin ohjaaman asemakaavatyön tavoitteena oli luoda edustavaa, yhtenäistä kaupunkikuvaa, jossa väljyys ja puuistutukset muodostivat suojan tuhoisien kaupunkipalojen leviämiselle. Kaupunginosia erotettiin toisistaan lehtipuuriveillä ja leveillä kaduilla.

1 Kärki 1971, 36-37; Tuomi 1995, 25-26

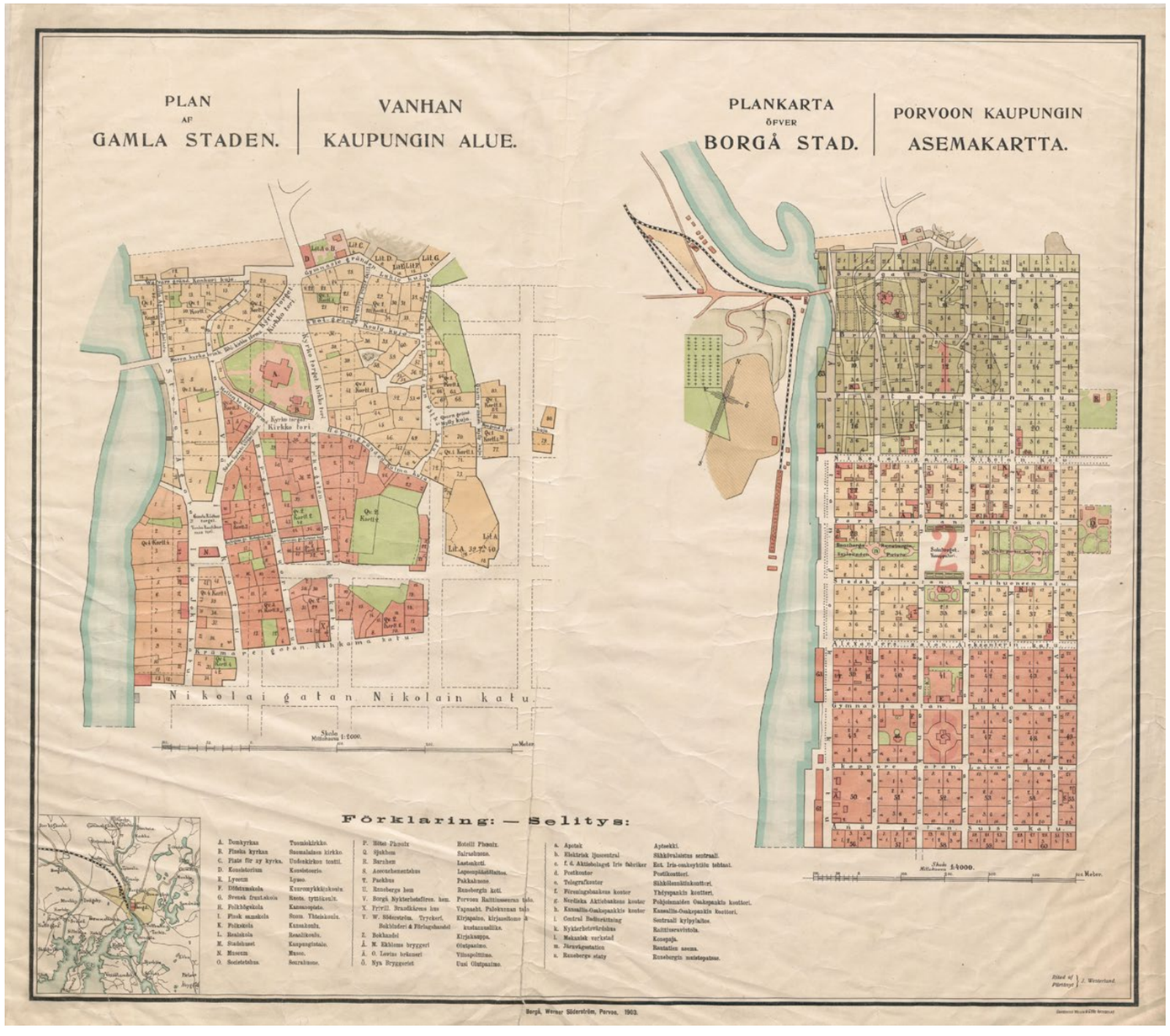
Myöhemmin tehdyt asemakaavamuutokset, jotka koskivat Seurahuoneen puiston laajennusta 1852 ja etenkin torin ja jokirannan välisen Promenadipuiston avaamista 1865-1869, vahvistivat kaupungin puistomaisia piirteitä.

Nykyisen kaupunginpuiston, alun perin Seurahuoneen puiston merkitys koko empirekaupunginosalle oli alusta alkaen suuri. Torilta oli portit aidattuun puistoon, joka ajan tavan mukaisesti oli tarkoitettu yksinomaan säätyläisten käyttöön.

Kaupungin porvaristo lunasti 1863 neljä tonttia torin ja joen välisistä kortteleista muodikkaan esplanadin rakentamiseksi. Nälkävuodet viivästyttivät puiston istutustöitä, jotka valmistuivat vasta 1872. Vuonna 1883 päätettiin pystyttää puistoesplanadille Johan Ludvig Runebergin patsas.

Vaikka lääninkuvernööri oli määrännyt puuistutukset torille vuonna 1852, perustettiin vasta 1860 istutuskomitea ja asiantuntijaksi kutsuttiin puutarhamestari Helsingistä.[1] Senaatti hyväksyi vuonna 1863 suunnitelman torin, Nikolainkadun, nykyisen Mannerheiminkadun ja Aleksanterinkadun puuistutuksista.

Engelin asemakaavassa Porvoonjoen ranta oli tarkoitus suoristaa ja varustaa keskeiseltä osiltaan puurivein. Porvoon säilyneen vanhan kaupungin ja 1800-luvun toteutuneen empire-kaupungin ero näkyy hyvin rantanäkymässä, jonka tunnusomainen piirre ovat vanhan osan, vesirajaan ulottuvien rantamakasiinien päädyt ja uudemman osan rakennuksista vapaa, suoraviivaiseksi rakennettu ranta. [2]

Porvoon vanhan kaupungin alue vuonna 1903. Vanha ruutuasemakaava oli edelleen voimassa, mutta se oli toteutunut ainoastaan vanhan kaupungin eteläisimmässä osassa. Louis Sparre puhui jo julkisuudessa vanhan kaupungin säilyttämisen merkityksestä.

1 Tehtävään kutsuttu puutarhuri oli mm. Helsingin Kaivopuiston historiasta tunnettu saksalaissyntyinen Carl Helm (1811-1875).

2 Kärki 1971, 36-37; Tuomi 1995, 25-26; Harju 2020

Asemakaava-alueen ulkopuolella Porvoonjoen länsirannalla sijaitseva Näsinmäki muodostui suosituksi kävelypaikaksi. Puistoon rakennettiin vuonna 1912 Honkalan ravintolarakennus.

Kokonniemen kansanpuisto ja sen puistometsä ovat olleet porvoolaisten suosima vapaa-ajanviettopaikka ja virkistysalue jo 1800-luvun lopulta lähtien. Kansanpuistossa on järjestetty kansanjuhlia ja urheilukilpailuja sekä vietetty muuta vapaa-aikaa. Puistosta on vuodelta 1891 säilynyt puutarhuri Anders Fredrik Rydbergin alkuperäinen ehdotus, jossa on esitetty polveilevia käytäviä ja kallion laelle sijoitettu näkötorni tai huvimaja. Vaikka kansanpuiston historialliset piirteet ovat myöhemmin hämärtyneet, maisematyylisen puiston säilyneitä piirteitä ovat mm. jalopuut ja lehmuskujanne. Puistosuunnittelijana tunnettu Rydberg on laatinut myös kaupungintalon pihasuunnitelman 1893.[1]

1700-luvun lopulta alkaen Linnamäki alkoi herättää kiinnostusta nähtävyytenä ja paikan merkitys muinaismuistona ja virkistysalueena kasvoi 1800-luvun kuluessa. Vuosisadan lopulla Linnamäellä alettiin järjestää kansanjuhlia ja yleisötapahtumia.

Arkkitehti Bertel Jung suunnitteli 1900-luvun alkupuolen asemakaavoihin uusia puistoja, puistoakseleita ja puistokatuja laajenevan kaupunki-asutuksen kortteleiden lomaan mm. Myllymäelle, Antinmäelle, Joonaanmäelle ja Tarmolaan. Vuonna 1915 valmistunut, tuolloin vahvistamatta jätetty asemakaavaehdotus, edusti aikansa kaupunkisuunnittelun uusia virtauksia. [2]

Porvoon kansallisen kaupunkipuiston perustaminen 2010 on merkittävällä tavalla yhdistänyt kulttuuriympäristön ja virkistysalueet laajaksi kokonaisuudeksi. Siihen kuuluu sekä keskeisiä muinaismuistoalueita ja historiallisia kaupunkialueita että vakiintuneita vanhoja puisto- ja virkistysalueita ja luonnonsuojelualueita. [3]

NÄSIN HAUTAUSMAA

Porvoonjoen länsipuolella sijaitsevalle Näsinmäelle perustettu hautausmaa kuuluu maamme vanhimpiin kaupungin ulkopuolelle perustettuihin hautausmaihin. Porvoon kaupungin ja sitä ympäröivän maalaiskunnan yhteinen hautausmaa vihittiin käyttöön 1789. Siitä muodostui vuosien mittaan kaupunkilaisten suosima kävelypuisto.

Hautausmaalla on säilynyt suuri määrä Porvoon talous- ja kulttuurielämään vaikuttaneiden merkkihenkilöiden suku- ja perhehautoja. Seudun säätyläiskulttuurista muistuttavat Jackarbyn, Stensbölen, Boen ja Drägsbyn kartanoille kuuluneet hautakappelit.

Hautausmaan aluetta on laajennettu useita kertoja, ensimmäisen kerran 1868. Vuonna 1907 vihityn kappelin suunnitelmat oli laatinut professori Gustaf Nyström.

Näsin hautausmaa on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. [4]

LAAJENTUVA ASEMAKAAVA-ALUE

1900-luvun alkupuolella kaupungissa vallitsi asuntopula, joka koski ennen kaikkea työläisten kohtuuhintaisia asuntoja. Tontteja kaavoitettiin Tarmolaan vuodesta 1905 alkaen ja Myllymäelle 1912. Vuodesta 1919 alettiin jakaa vuokratontteja Myllymäeltä ja Joonaanmäeltä. 1920-luvulla rakennettiin näille alueille työväenasuntoja osin kaupungin, osin pankkien myöntämillä lainoilla.

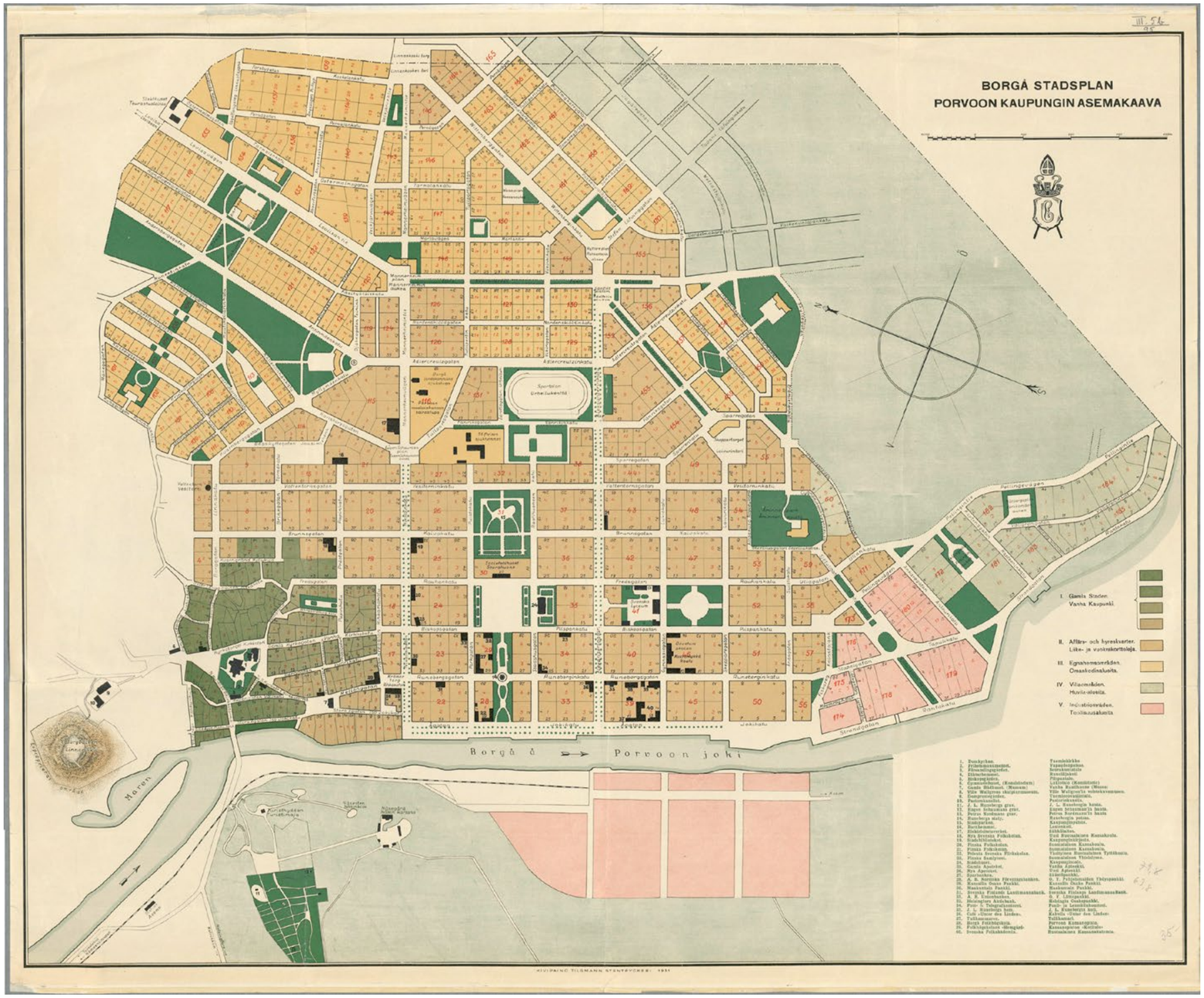
Kasvavan kaupungin laajennusalueiden asemakaavoitukseen vaikuttivat uudet ihanteet, jotka olivat nousseet esiin 1900-luvun vaihteen arkkitehtuurikeskustelussa. Vaikutteita omaksuttiin mm. uusista englantilaisista puutarhakaupungeista ja itävaltalaisen Camillo Sitten kirjoituksista. Korttelirakennetta ja katulinjoja pyrittiin sovittamaan joustavasti vaihtelevaan maastoon.

Porvoossa uusi suuntaus on nähtävissä Helsingin ensimmäisenä asemakaava-arkkitehtina 1908-1915 toimineen Bertel Jungin laatimissa laajennuskaavoissa vuosilta 1915-1923 ja 1928-1930. Ruutukaavan itä– ja eteläpuolisia alueita varten Jung laati 1915 asemakaavan, joka lopullisessa muodossaan vahvistettiin 1930. Työväen asunnot oli kaavassa keskitetty Myllymäelle ja Joonaanmäelle. Uusia kaupunginosia olivat mm. Antinmäki, Tarmola ja Joonaanmäki. Erityisesti Tarmolan rakentaminen sai vauhtia uuden asemakaavan myötä. [5]

PUUTARHAKAUPUNKIMAISET OMAKOTIALUEET

Vanhan Porvoon ja empirekaupunginosan itäpuolelle 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä kaavoitetut ja rakennetut omakotialueet, kuten Myllymäki, Joonaanmäki ja Käsityöläiskadun alue, edustavat puutarhakaupunkiaatteen mukaista ympäristöä; niiden tontit ovat kookkaita, puutarhamaisia ja rakennustapa on yhtenäinen. Alueella on edelleen hyvin säilyneitä, vehreitä ja kaupunkikuvallisesti eheitä kortteleita.

1 Lähde https://www.porvoo.fi/runebergin-puisto/
2 Naukkarinen 2016, 2
3 Porvoon kansallinen kaupunkipuisto https://www.porvoo.fi/kansallinen-kaupunkipuisto/
4 Selén I 1996, 556-561; www.rky.fi
5 Westerlund-Koskimies 2008, 177

Laajenevan kaupungin asemakaava, vahvistettu 1930. Bertel Jung. Pohjoinen on kartassa vasemmalla.
https://www.doria.fi/handle/10024/92022#&gid=1&pid=3

1. Domkyrkan. Tuomiokirkko
2. Frihetsmonumentet. Vapaudenpatsas.
3. Församlingsgården. Seurakuntatalo
4. Diktarhemmet. Runoilijakoti
5. Biskopsgården. Piispantalo.
6. Gymnasiehuset, (Konsistorium) Lukiotalo (Konsistorio)
7. Gamla Rådhuset. (Museum) Vanha Raatihuone (Museo)
8. Ville Wallgrens skulpturmuseum. Ville Wallgren'in veistokuvamuseo.
9. Domprostegården. Tuomiorovastintalo.
10. Pastorskansliet. Pastorinkanslia.
11. J. L. Runebergs grav. J. L. Runebergin hauta.
12. Eugen Schaumans grav. Eugen Schauman'in hauta.
13. Petrus Nordmans grav. Petrus Nordmann'in hauta
14. Runebergs staty. Runebergin patsas.
15. Stadsparken. Kaupunginpuisto.
16. Barnhemmet. Lastenkoti.
17. Elektricitetsverket. Sähkölaitos.
18. Nya Svenska Folkskolan. Uusi Ruotsalainen Kansakoulu.
19. Stadsbiblioteket. Kaupunginkirjasto.
20. Finska Folkskolan. Suomalainen Kansakoulu.
21. Finska Folkskolan. Suomalainen Kansakoulu.
22. Privata Svenska Flickskolan. Yksityinen Ruotsalainen Tyttökoulu.
23. Finska Samlyceet. Suomalainen Yhteislyseo.
24. Stadshuset. Kaupungintalo.
25. Gamla Apoteket. Vanha Apteekki.
26. Nya Apoteket. Uusi Apteekki.
27. Sparbanken. Säästöpankki.
28. A. B. Nordiska Föreningsbanken. O. Y. Pohjoismaiden Yhdyspankki.
29. Kansallis Osake Pankki. Kansallis Osake Pankki.
30. Maakuntain Pankki. Maakuntain Pankki.
31. Svenska Finlands Landtmannabank. Svenska Finlanps LandtmannaBank.
32. A. B. Unionbanken. O. Y. Liittopankki.
33. Helsingfors Aktiebank. Helsingin Osakepankki.
34. Post- & Telegrafkontoret. Posti- ja Lennätinkonttori.
35. J. L. Runebergs hem. J. L. Runebergin koti.
36. Café »Unter den Linden». Kahvila »Unter den Linden»
37. Tullkammaren. Tullikamari.
38. Borgå Folkhögskola. Porvoon Kansanopisto.
39. Folkhögskolans »Hemgård» Kansanopiston »Kotitalo»
40. Svenska Folkakademin. Ruotsalainen Kansanakatemia.

Viereisen kartan selite.

Soturikylän asemapiirros 1941, Anna-Lisa Stigell. Porvoon museo

JÄLLEENRAKENNUSKAUDEN OMAKOTIALUEET

Ruotsinkielisille sotainvalideille tarkoitettu Soturikylä rakennettiin talkoovoimin 1941-1944 Porvoon keskustan tuntumaan arkkitehti Anna-Lisa Stigellin laatiman asemapiirroksen mukaan. Vuoden 1945 maanhankintalain mukaan kaupunkien oli luovutettava tontteja siirtoväelle, rintamamiehille ja tarvitseville. Jälleenrakennuskaudella 1940-1950 luvuilla suunniteltiin kaupungin laitamille uusia asuinalueita, jotka sijoitettiin metsänrinteeseen tai entisille viljelyalueille, mm. Järnböle, Velkalan alue ja Näsin omakotialueet.

Näillä uusilla omakotialueilla sovellettiin puutarhakaupungille tunnusomaisia periaatteita, kuten vehreät, puutarhamaiset tontit ja katualuetta rajaavat leikatut pensasaidat. Elintarvikepula perusteli omakotitonttien mitoittamista väljiksi, jotta tilaa jäisi riittävästi kotitarveviljelyyn. Puutarhaviljelyn mahdollistavia tontteja kaavoitettiin vielä 1960-luvulla esimerkiksi Pihlajatien alueelle.

Ympäristöministeriön suomalaisia puukaupunkeja käsittelevässä julkaisussa 1995 Maire Mattinen toi esiin, että vanhojen puukaupunkien 1900-luvun alussa rakennetut laajennusosat olivat lähes tyystin hävinneet. Tämän perusteella näyttää siltä, että Porvoon vanhempaan asemakaava-alueeseen rajautuvilla omakotialueilla on säilynyt Suomen oloissa harvinaisen laaja 1900-luvun alkuvaiheen puutarhakaupunkiaatteen leimaama asuinympäristö. [1]

ALUELIITOKSET

Kaupungin hallinnollisen rajan paikka, rajoihin tehdyt muutokset ja alueliitokset ovat olleet ratkaisevia tekijöitä Porvoon kaupunkitaajaman rakentumisen ja kasvun kannalta.

Porvoon vanhan kaupungin alue oli pieni ja kaupunkia rakennettiin laajennusalueen puutteessa tiiviisti. Kaupunki rajautui pohjoisessa pappilan alueeseen ja idässä ja etelässä Ånäsin säterin maihin. Kun Ånäs liitettiin kaupunkiin vuonna 1833, avautuivat uudet mahdollisuudet kaupungin laajentumiseen.

Kaupungin pinta-ala oli vielä 1915 vain noin 10,3 km^2. Porvoo oli Suomen pienimpiä kaupunkeja ja kaupunkialueen kasvu suuntautui maalaiskunnan puolelle. Etenkin kaupungin länsi-, lounais- ja pohjoispuolelle muodostui taajama-asutusta. Vuonna 1927 tapahtuneen Näsin, Johannisbergin ja Hornhattulan liitoksen myötä nämä tulivat osaksi kaupunkia. Vaikka Sikosaari liitettiin kaupunkiin 1927, siihen ei kaavailtu taajama-asutusta.

Kaava-alueeseen kuulumaton, vanhaan kaupunkiin rajautuva Pappilanmäki oli kasvanut melko hallitsemattomasti ja alueelle oli rakennettu runsaasti pientaloja. Tonttien ja rakennusten epäsäännönmukaisuus ja kirjavuus oli alueelle leimallista. Pappilanmäen ympäristön liitoksessa 1954 Porvoo sai 1505 uutta asukasta. Samoin liitettiin kaupunkiin osa Järnbölen alueesta. Sen sijaan kaupungin luoteispuolelle kasvaneet taajamat jäivät edelleen maalaiskunnan puolelle.

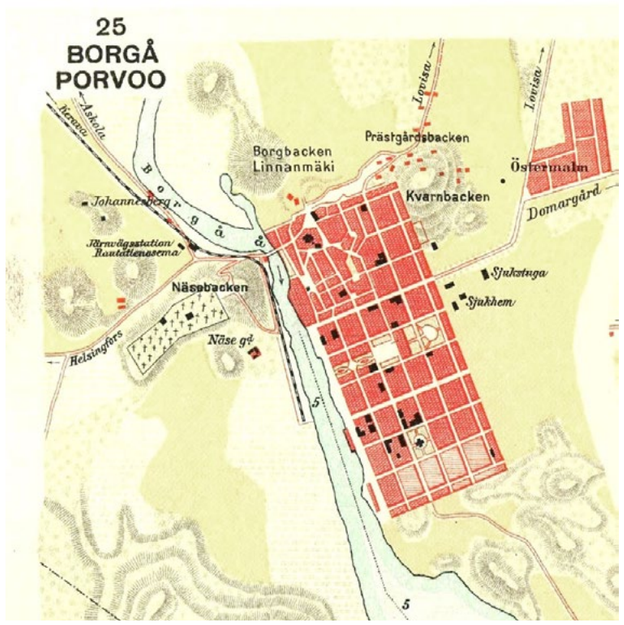
Kuntarajat ylittävästä kaupunkimaisesta asutuksesta johtuen alettiin puhua Porvoon kaupunkiseudusta. Siihen luettiin läheiset taajamat Gammelbacka, Uddas, Peippola, Eestinmäki, Ernestas, Hamari, Haikkoo ja Tolkkinen, Suomenkylä ja Tarkkinen.

Porvoon kaupunki oli 1990-luvulla Suomen viimeisiä ns. reikäleipäkaupunkeja. Vuonna 1997 toteutettu kuntaliitos muutti tilanteen, kun Porvoon kaupungin maapinta-alaan yhdistettiin maalaiskunnan alue. [2]

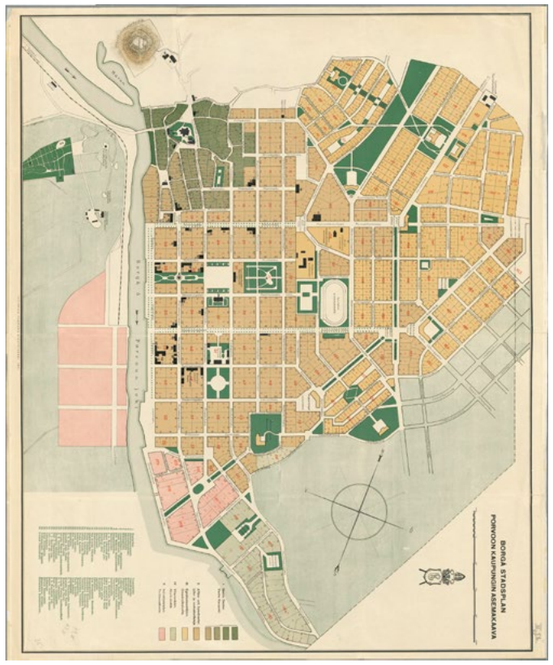
1 Westerlund-Koskimies 2008, 177-178; Mattinen 1995,119

2 Westerlund-Koskimies 2008, 169, 177-178

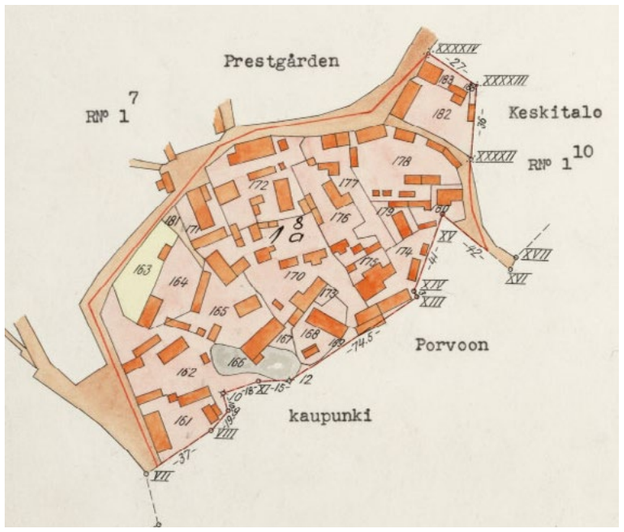
ASEMAKAAVA-ALUE JA ESIKAUPUNKIASUTUS

Porvoon kartta 1910 julkaistussa Suomen kartastossa. Esikaupunki-asutusta on syntynyt Pappilanmäelle vanhan kaupungin luoteispuolelle Tarmolan (Östermalmin) alue on rakentumassa.

Bertel Jungin laatimaan asemakaavaan (1931) sisältyvät 1900-luvun alkupuolella rakentuneet ja suunnitellut uudet, puutarhakaupunkimaiset asuinalueet.

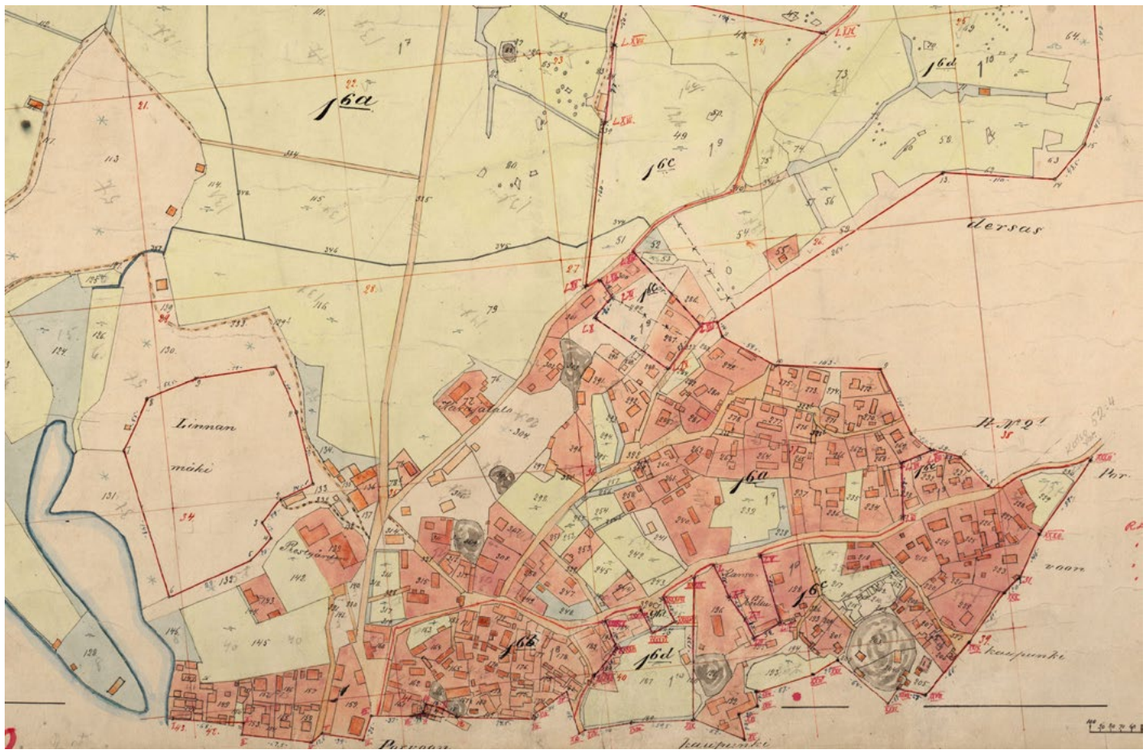

Kaupunki rajautui pohjoisessa maalaiskunnan Pappilanmäen kylään, jonne pappilan tiluksilta vuokratulle maalle oli syntynyt tiivistä esikaupunkiasutusta Suuren Rantatien tuntumaan. Tiluksia jaettiin 1900-luvun kuluessa toistuvasti. Valtioneuvoston päätöksellä vanhaan kaupunkiin rajautuva, Isomäki niminen tila (1:8a) määrättiin vuonna 1952 siirrettäväksi Porvoon kaupungille. Vasemmalla karttaote vuonna 1960 toimitetusta lohkomiskartasta, jossa rakennuskanta esitetään vuoden 1926 mittauksen mukaisesti. MML

Pappilanmäen asutus, taustalla Hattulan saha ja Kiiala. Etualalla Utsiktsberget, nykyinen Tynnyrintekijänpuisto ja Itäinen Pitkäkatu, vasemmalla Tynnyrintekijänmäki, oikealla Pappilanmäen suomenkielinen kansakoulu. Kuva on otettu Linnankoskenkadun pohjoispäässä sijainneesta vesitornista. Kuva Matti Poutvaara, 1946. Museovirasto Historian kuvakokoelma.

PAPPILANMÄEN ALUE JA KAHDEKSANTOISTAMÄKI

Pappilanmäelle ilman asemakaavaa muodostuneen tiiviin esikaupunkiasutuksen rakennuskanta vuoden 1930 lohkomiskartan mukaan. MML

Pappilanmäen alue ortokuvassa vuonna 1950. Vanha Kuninkaantie polveilee alueen läpi lounaasta koilliseen. Maanmittauslaitoksen avoimen tietoaineiston lisenssi.

Vasemmalla säilyneitä rakennuksia Vanhan Kuninkaantien ja Torpankujan risteyksessä. Ainoastaan taustalla näkyvä punainen rakennus on suojeltu asemakaavassa.

Oikealla Itäinen Pitkäkatu 36. Punaiseksi maalattu kadunvarsirakennus on suojeltu asemakaavassa.

UUSIA KERROSTALOALUEITA 1960 - 1970-LUVULLA

Porvoon seudun väestönkasvu oli nopeata 1960-luvun puolivälistä alkaen ja koko 1970-luvun. Muuttoliike maalta taajamiin ja Kilpilahden tuotantolaitosten rakentaminen aiheuttivat suuren asuntojen rakentamisen tarpeen.

Porvooseen rakennettiin uusia suuria asuinalueita Gammelbackaan, Näsiin ja Kevätkumpuun. Väestön painopiste siirtyi vähitellen pois keskustasta. Rakentamisen mittakaava, elementtitekniikan kehittyminen ja aikakauden suunnittelumallit johtivat Porvoossakin asuinympäristön piirteisiin, jotka ovat tyypillisiä saman aikakauden lähiörakentamisessa koko Suomessa.[1]

2000-LUVUN UUTTA KAUPUNKIRAKENTAMISTA

Länsirannan rakentamisen uusi vaihe käynnistyi 2001, kun nykyaikaisen puukaupungin rakentaminen lähti liikkeelle. Alueen asemakaava perustuu vuonna 1998 pidettyyn Moderni puukaupunki kutsukilpailuun, jonka voitti arkkitehti Tuomo Siitonen ehdotuksellaan ”Urbs arbor”. Aleksanterinkadun silta avattiin lokakuussa 2004 monikymmenvuotisen valmistelun jälkeen. Länsirannan teollisesta historiasta muistuttaa alueella Taidetehdas, kulttuuri- ja kongressikeskus, joka valmistui keväällä 2012.[2]

1 Kontio, osayleiskaavan selostus 2004; Westerlund-Koskimies 2008, 158-169

2 Kulttuuriympäristöselvityksen lähtötiedot, Porvoon kaupunki 2020

3.6 Rakennustypologia ja rakentamistapa

KYLIEN JA KARTANOIDEN RAKENNUSTYPOLOGIAA

Pekka Korvenmaa on Porvoon maalaiskunnan inventointijulkaisussa kuvaillut alueen perinteisen rakennuskulttuurin piirteitä. Typologian osalta on tässä esityksessä käytetty lähteenä myös muita rakennuskulttuuria käsitteleviä tekstejä.[1]

Maaseudun asuinrakennustypologia muodostui jo varhain moninaiseksi, oli eri kokoisia talonpoikaistaloja, torppia, käsityöläisasuntoja ja mäkitupia, sotilasvirkataloja, pappiloita ja kartanoita, Pitkänomainen, matala lamasalvottu, vuoliaiskattoinen rakennus oli kauan hallitseva rakennustyyppi.

Yksihuoneinen rakennus, johon tavallisesti on ollut kulku päädystä, on vanhimpia tunnettuja asuinrakennustyyppejä. Lamasalvottu huone, joka on varustettu nurkkaan muuratulla tulisijalla, on nimitetty tuvaksi. Tyypilliseksi on muodostunut tupa, jonka jatkeena on joko yhtenäinen tai kamarin väliseinällä jaettu eteinen, jonka ulko-ovi on sivuseinällä. Tällainen porstuallinen tupa on ollut maaseudun vähävaraisen väestön, kuten mäkitupalaisten ja käsityöläisten tyypillinen asunto. Asunnot ovat saattaneet sijaita kylässä omana, tiiviinä rakennusryhmänä. Inventoinnin perusteella tarkastelualueella on säilynyt tämän talotyypin yksittäisiä esimerkkejä.

Paritupa on ollut pääasiassa itsellisten talonpoikien ja vauraampien torppien suosima rakennustyyppi. Ullakolla ja savupiipulla varustettu paritupa on rakennustyyppinä ollut käytössä vielä 1900-luvun alussa. Parituvassa huoneet sijaitsevat kahden puolen eteistä. Usein on myös

1 Korvenmaa 1980, Korhonen 2006

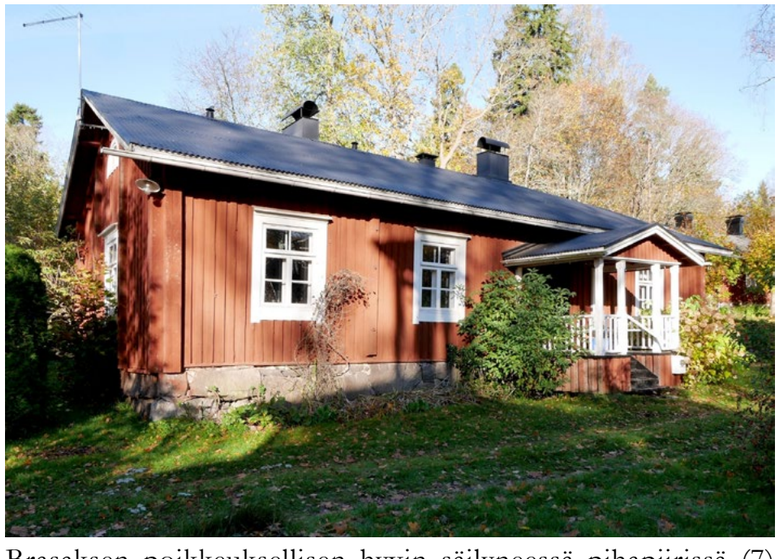
Mossakrog, kestikievarina toiminut, luonnonkivisokkelilla seisova vuoliaiskattoinen, pitkänurkkainen vanha asuinrakennus, (117). Julkisivuissa on punainen lomalautavuoraus ja uusitut ikkunat.

Luonnonkivisokkelille perustettu vanha, arviolta 1800-luvulla rakennettu pienehkö mäkitupa, Stenkulla (114). Julkisivuissa on vanhempi punamullattu pystyrimavuoraus ja 6-ruutuiset ikkunat.

Veckjärvellä, vanhan kantatilan talokeskuksen paikalla on perinteisen ilmeensä hyvin säilyttänyt paritupatyyppinen asuinrakennus(144).

Brasaksen poikkeuksellisen hyvin säilyneessä pihapiirissä (7) on pitkänurkkainen, vuoliaiskattoinen, paritupatyyppiä edustava asuinrakennus.

Kylätien varteen sijoittuva Sexmansin hyvin säilynyt, 1800-luvun puolivälissä rakennettu paritupatyyppinen päärakennus (123).

eteisen perällä kamari. Rakennusta on saatettu jatkaa pituusuuntaan rakentamalla esimerkiksi tuvan jatkeeksi kaksi kamaria.

Eräät piharakennukset, kuten aitat, ovat säilyttäneet perinteisen muotonsa kautta vuosisatojen.

Maatilojen rakennustypologian erilaisia esimerkkejä ovat Suomenkylän tilojen pihapiirit ja Veckjärvellä sijaitseva, 1700-luvulta periytyvä Hongas sekä Staffaksen empiretyylinen päärakennus pihapiirissä säilyneine talousrakennuksineen ja aittoineen.

Veckjärvellä sijaitseva, 1700-luvulta periytyvä Hongaksen kaksikerroksinen päärakennus on maatilojen rakennustypologian edustavia esimerkkejä (129).

Nedre Pås, Suomenkylä (A 34a).

Bryggarsin tilan päärakennus (95) on maamerkki kyläkuvassa.

Staffas (130). Maatilan kaksikerroksinen empiretyylinen päärakennus 1800-luvun alusta.

Vikstens(6). llmeeltään hyvin säilynyt 1900-luvun alun maatilan päärakennus pihapiireineen.

Aittarivin keskellä on 1700-luvun lopulla rakennettu luhtiaitta. Nedre Pås, Suomenkylä (A 34a).

Hongaksen pihapiirissä on säilynyt komea, lamasalvottu aittarivi (129).

Hongaksen aitta, taustalla päärakennus (129).

Staffaksen puistomaisessa pihapiirissä (130) on säilynyt korkea vuoliaiskattoinen, pikänurkkainen lamasalvottu aitta.

Lamasalvottu aitta Brasaksen pihapiirissä (7).

Brasaksen pihapiirin luhtiaitta (7) on pitkänurkkainen ja vuoliaiskattoinen.

Bryggarsin tilan talousrakennus (95).

Tiilipilareiden ja puurakenteen yhdistelmä maatilan navettarakennuksessa (123).

Drägsbyn kartanon talousrakennuksia (140)

Stensbölen kartanon kivirakenteinen navetta vuodelta 1840 (141)

Stensbölen kartanon viljamakasiini vuodelta 1895 (141)

Stensbölen kartanon vesimylly (141)

Kylien muita asuinrakennustyyppejä ovat pienemmät asuinrakennukset, alkaen torpista ja mäkituvista, joista on säilynyt jonkin verran esimerkkejä. 1900-luvun alkuvaiheen asuinrakennuksia on tiiviisti rakennetuilla kyläalueilla ja esimerkiksi Hamarin ja Ala-Sillvikin ranta-asutuksessa.

Bryggarsin tilan entinen mäkitupa Fridhem (97)on maisemassa näkyvästi sijoittuva, ilmeeltään hyvin säilynyt taitekattoinen 1900-luvun alun asuinrakennus.

Bryggarsin tilaan kuulunut, maisemassa näkyvästi sijoittuva, ilmeeltään varsin hyvin säilynyt 1900-luvun alun muonamiestupa. Backnäs (96)

Tolkkisten Kattsundin 1700-luvulta periytyvä torppa on yhdistyksen käytössä (77).

Brasaksen kartanoon liittyvä, 1910-luvulta periytyvä, ilmeeltään hyvin säilynyt satulakattoinen1½ kerroksinen asuinrakennus, jonka molemmissa päädyissä on sisäänkäyntikuisti (4).

Edelfeltin huvilaan liittyvä entinen tilanhoitajan asuinrakennus, Haiko (39).

Sillvikin ranta-asutusta.

Ilmeeltään hyvin säilynyt taitekattoinen 1930-luvun asuinrakennus (106). Julkisivuissa on siniharmaa pystyrimavuoraus ja alkuperäiset kitatut jugendvaikutteiset ikkunat, saumattu vanha peltikate ja lohkokivisokkeli. (A27)

1920-luvulla rakennettu, satulakattoinen frontonilla varustettu asuinrakennus Ala-Sillvikissä (28). Julkisivuissa on punainen pystyrimavuoraus.

Jälleenrakennuskauden asuinrakennus, Mossakrog (116)

Kartanoarkkitehtuurin edustavimpia esimerkkejä ovat Drägsbyn, Kiialan ja Stensbölen 1700-luvun lopulta ja 1800-luvun alusta periytyvät päärakennukset.

Näsin kartanon päärakennus kohoaa maamerkkinä Porvoonjoen länsirannalla. Bergstan perinteistä mallia noudattava ja Saksanniemen huvilatyyppinen päärakennus on rakennettu 1860-luvulla.

Kallolan päärakennuksena on varsinaisen päärakennuksen palon jälkeen pihapiirissä säilynyt sivurakennus 1800-luvulta. Veckjärven Domargårdin palaneen päärakennuksen paikalle rakennettiin 1970-luvulla 1700-luvun kartanoarkkitehtuuria mukaileva uudisrakennus.

1910-luvulla aloitettu Haikon kartanon uusi päärakennus jäi vuosikymmeniksi keskeneräiseksi, kunnes se muutettiin hotelliksi ja ravintolaksi.

Sotilasvirkatalojen arkkitehtuuria edustaa Nybackan entinen kapteeninpuustelli.

Kiialan kartanon tilakeskus (139) on poikkeuksellisen komea rakennusryhmä, johon kuuluu päärakennuksen ohella lukuisia vanhoja asuin-, tuotanto- ja talousrakennuksia sekä laaja puistoalue. (A32)

Keskiajalta perityvän Stensbölen kartanon (141) uusklassinen päärakennus on rakennettu 1814 arkkitehti Pehr Granstedtin piirustusten mukaan. (A38)

Kiialan kaksikerroksinen päärakennus valmistui 1796 ja muutettiin empiretyyliseksi 1800-luvun alkupuolella. Nykyisen ulkoasunsa rakennus sai pääosin 1800-luvun loppupuolella.

Keskiajalta periytyvän Drägsbyn kartanon (140) puiston ympäröimä empiretyylinen päärakennus on mahdollisesti 1820-luvulta ja C.L. Engelin suunnittelema. Valokuva Museovirasto Historian kuvakokoelma (A26a)

Näsin kartanon päärakennus muistuttaa ulkoasultaan ja pohjakaavaltaan 1700-luvun kartanoarkkitehtuuria, mutta on todennäköisesti varatuomari, raatimies Johan Holmin ajalta 1830-luvulta. Kartanon pihapiirissä on talousrakennuksia ja toinen asuinrakennus 1800-luvulta.(A33)

Bergstan kartanon (118) uusi päärakennus rakennettiin 1867-68 arkkitehti Konstantin Carstensin piirustusten mukaan. Rakennusta on myöhemmin laajennettu ja julkisivujen ilmettä on jonkin verran uudistettu. (A34b)

Haikon kartanon päärakennus (81) on alun perin rakennettu 1911-1914 arkkitehti Armas Lindgrenin suunnitelmien mukaan. Hotelliksi muutettu rakennus on laajennettu ja muutettu 1960-luvun jälkeen Päärakennukseen liittyy laaja puistoalue. (A24)

Nybacka (3), maisemassa näkyvästi sijaitseva, entisen kapteeninpuustellin aumakattoinen päärakennus 1700-luvulta. Rakennus on yksityiskohdiltaan muuttunut. (M26)

Kallolan entinen, kenraaliluutnantti von Ammondtin rakennuttama päärakennus paloi 1931, kivijalan jäänteitä on säilynyt pihan länsiosassa. Nykyinen päärakennus (127) on aumakattoinen, yksikerroksinen asuinrakennus 1800-luvulta. (A34c)

Kenraalimajuri Gustaf Cygnaeuksen 1860-luvulla rakennuttama Saksanniemen päärakennus (151) on ilmeeltään poikkeuksellinen ja hyvin säilynyt, myöhemmin mm. poliisikouluna ja kansakouluna toiminut rakennus, johon liittyy vehreä, puistomainen piha-alue. (M32)

HUVILA-ARKKITEHTUURIN ESIMERKKEJÄ

Huvila-arkkitehtuurin tunnusomaisia esimerkkejä ovat Vilhelmsbergin huvila Tarkkisissa, Sikosaaren pohjois-osassa säilyneet huvilat ja Hamarin kaksi huvilaa, joista toinen on kauppias Simolinin rakennuttama ja myöhemmin Eklöfin tehtailijanperheen hallussa ollut Villa Sjökulla. Haikon Villa Edelfelt on ainoa säilynyt esimerkki Haikon ympäristössä kukoistaneesta huvilakulttuurista. Veckjärven kyläympäristössä on useita huviloita 1900-luvun alkuvuosilta.

Huvila Björknäs, Hermansö (86)

Huvila Tammiranta (88)

Huvila Staffansberg, Sikosaari (73)

Huvila Sjökulla (89)

Huvila Wilhelmsberg, Tarkkinen

Huvila, Veckjärvi (131)

Jugendtyylinen huvila, Veckjärvi (128)

Villa Edelfelt (83)

KOULURAKENNUSTEN ESIMERKKEJÄ ENTISEN MAALAISKUNNAN ALUEELLA

Maalaiskansakoulujen rakentamisen esimerkkejä entisen maalaiskunnan alueella ovat mm. Gammelbackan ruotsinkielinen koulu, Hamarintien koulut ja Suomenkylän kaksi entistä koulurakennusta. Vanhat kyläkoulut ja kansakoulurakennukset on yleensä muutettu uuteen käyttöön.

Bergstadin kartanon lahjoittamalle tontille vuonna 1908 rakennettu Suomenkylän kansakoulu (119) oli Porvoon ensimmäinen suomenkielinen koulu. Ilmeeltään lähes alkuperäisenä säilyneessä rakennuksessa toimii nykyään lasten- ja nuorten teatteri.

Suomenkyläntien varteen rakennettu Suomenkylän (Finnbyn) ruotsinkielinen kansakoulu (120) on lähellä sijaitsevan Suomenkylän kansakoulun peilikuva. Vuoden 1973 jälkeen rakennuksessa oli ensin päiväkoti, nykyisin se on asuinkäytössä.

Svartså skola (14), entinen koulurakennus 1890-luvulta on pohjamuodoltaan L-muotoinen, aumakattoinen rakennus. Kuva on peruskorjaustyön ajalta, jolloin hirsirungosta puuttui julkisivuverhous.

Tolkkisten pohjoisosassa sijaitseva entinen kansakoulu 1910-luvulta on kaksikerroksinen (79).

Hamarintien maisemassa tunnusomainen, ilmeeltään hyvin säilynyt taitekattoinen entinen kansakoulu (32). Ruotsalainen alakansakoulu aloitti toimintansa pakarituvassa, koulurakennus valmistui 1919 ja korotettiin pian lisäkerroksella.

Ilmeeltään varsin hyvin säilynyt koulurakennus (33) Hamarin koulun pihapiirissä on rakennettu n. 1925. Aumakattoisen rakennuksen julkisivuissa on pystyrimavuoraus ja 6-ruutuiset puuikkunat. (A23)

Svartså lågskola, pihapiireineen hyvin säilynyt, 1920-luvulla rakennettu entinen koulu (103) on nykyään yhdistyskäytössä ja nimeltään Byastugan.

Ilmeeltään varsin hyvin säilynyt satulakattoinen koulurakennus, nykyinen Gammelbacka skola (34). Gammelbacka-Haiko ruotsinkielisen kansakoulun uudisrakennus valmistui 1910. Rakennusta on laajennettu 1970-luvulla.

Entinen Tarkis folkskola (135), maisemassa näkyvästi sijoittuva koulurakennus 1900-luvun alusta, on nykyään yhdistyskäytössä. Julkisivuissa on punamullattu pystyrimavuoraus ja 6-ruutuiset ikkunat.

SEURANTALOJA, TYÖVÄENTALOJA JA TEOLLISUUSTYÖVÄEN ASUTUS

1900-luvun alkupuolella voimakkaasti laajentuneet kansanliikkeet toivat mukanaan uusia rakennustyyppejä, kuten nuorisoseurantalot ja rukoushuoneet. Samoihin aikoihin alettiin teollisuuslaitosten asutuksen yhteyteen rakentaa työväentaloja.

Folkets hus, Tolkkinen (80), 1900-luvun alussa rakennettu, ilmeeltään korjauksissa jonkin verran muuttunut työväentalo.

Folkets hus, Ernestas (112) 1940-luvulla rakennettu satulakattoinen, aikakauden tyypillisiä yksityiskohtia omaava työväentalo.

Bygdehem (133) on Veckjärven kylämaisemassa tunnusomainen, ilmeeltään hyvin säilynyt hirsirunkoinen seurantalo 1900-luvun alusta.

Hamarintien kaupunkikuvassa näkyvästi sijoittuva työväentalo 1900-luvun alusta(162). Hamarin 1903 perustettu työväenyhdistys rakensi talon talkoovoimin Gammelbackan kartanon luovuttamalle maalle.

Magnusborg (161)on rakennettu vuonna 1947 Finnbynejdens ungdomsföreningin seurantaloksi. Kookas, tyyliltään klassistinen rakennus on vuodesta 1992 taiteilijayhdistyksen käytössä.

Entinen kaksikerroksinen työväenkasarmi, Hamari (A23)

Hamarin työväenkasarmeja, kuva Mauno Mannelin 1934. Porvoon museo

Entinen kaksikerroksinen työväenkasarmi, Hamari (A23)

PUUARKKITEHTUURIN OMINAISPIIRTEITÄ

Maaseudun rakentaminen on aina 1900-luvun alkuun asti perustunut puun käyttöön. Hirrestä on salvottu niin asuin- kuin talousrakennuksetkin. Ulkoseiniä ei yleensä vuorattu eikä maalattu. 1700-luvun lopulta lähtien yleistyi ns. pystyrimavuoraus ja punamultaus. Tuolloin olivat rakennuksille tyypillisiä myös korkea taitekatto sekä neli- tai kuusitoistaruutuiset ikkunat.

1800-luvun alussa yleistyivät ulkoseinissä empiretyylille ominainen leveä ponttilautainen vaakavuoraus sekä vaaleat värit. Samalla tulivat suosioon laakea aumakatto tai satulakatto sekä kuusiruutuiset ikkunat.

Rikasmuotoinen sahaus- ja sorvauskoristelu on tyypillistä 1800-luvun lopun julkisivujäsentelylle. Pieniin ruutuihin jaetut ikkunat ja korkeat taitekatot yleistyivät 1900-luvun alussa, kunnes 1920-luvulla taas symmetria ja klassiset, usein 1800-luvun alkupuolella käytössä olleet muodot voittivat alaa. Säätyläisten ovat yleensä toimineet rakentamiseen liittyvien uutuuksien välittäjinä.

Tiili rakennusaineena tuli käyttöön puun rinnalle 1900-luvun alusta lähtien. Maaseudulla tiiltä suosittiin lähinnä talousrakennuksissa ja varsinkin navetoissa, joissa yleistyi tiilipilareihin ja hirsisiin väliosiin perustuva rakenne, joka lähes syrjäytti aikaisemmat, kiviset tai hirsiset rakenteet. Rakennusten kattoaineksista vanhimpia on malka- ja tuohikatto. Varakkaammissa piireissä oli 1700-luvulla tapana käyttää lautaa kateaineena. Tervattu pahvi yleistyi 1800-luvun alkupuolella. Samalla vuosisadalla yleistyi pärekatto. Peltikattoja alkoi esiintyä 1800-luvun lopulla ja tiili puolestaan on ollut käytössä 1900-luvun alusta lähtien.

1700-luvun lopulta lähtien yleistyi ns. pystyrimavuoraus ja punamultamaalaus. Tuolloin olivat rakennuksille tyypillisiä myös korkea taitekatto katto sekä neli- tai kuusitoistaruutuiset ikkunat. Esimerkkinä Kiialan kartanon sivurakennus.

Kartanoiden päärakennukset ovat yleensä säilyttäneet uusklassismin ja empirearkkitehtuurin sävyttämän ulkoasunsa. 1800-luvun loppupuolen rikasmuotoisen puuarkkitehtuurin vaikutus näkyy lähinnä kuistien ja laajennusosien yhteydessä. Tunnusomaisia piirreitä ovat myös loiva satulakatto tai aumakatto. Kuvassa Bergstan kartanon päärakennuksen pääty.

Porvoon empirekortteleiden vanhempien rakennusten julkisivuissa käytetty on leveää, vaakasuuntaista ponttilautaa.

1800-luvun huviloiden vanhimpia säilyneitä yksityiskohtia Porvoon seudulla ovat julkisivun alaosan profiloitu pystyrimavuoraus ja siihen liittyvä listoitus sekä julkisivun yläosan leveä keilaponttivehous. Esimerkki Sikosaaresta.

1800-luvun loppupuolella yleistyi julkisivujäsentely, jossa julkisivupinta on jaettu vaakalistoin ja pilasteriaihein, joiden rajaamat kentät on verhottu vuoroin vaaka-, vuoroin pystysuuntaisilla, profiilihöylätyillä verhouslaudoilla. Usein vaakalaudoitus on ns. keilaponttia ja pystylaudoituksessa on joko profiloituja peitelistoja tai helmiponttia. Oikealla esimerkkinä Sexmansin tilan päärakennuksen julkisivu (123).

Villa Edelfeltin julkisivun alaosassa on samantapainen profiloitu peiterima-aihe.

Villa Sjökullan julkisivuaiheet, kuten ikkunan kehyksen puuleikkaukset, ovat poikkeuksellisen koristeellisia esimerkkejä 1800-luvun loppupuolen uudesta puuarkkitehtuurista. Alla Stensbölen päärakennuksen julkisivun puolipylväsaihe.

1800-1900-luvun vaihteen tyypillinen julkisivujäsentely

Suomenkylän koulu noudattaa aikansa kansakoulurakennusten malliratkaisuja.

Harkkokivisokkeli, ulkoseinien peiterimavuoraus ja pieniruutuiset ikkunat ovat 1920-luvun rakennustavalle tunnusomaisia.

1920-1930-luvun omakotitalojen julkisivuverhous on usein vaakakeilaponttia ja ikkunat on jaettu pieniin ruutuihin. Lasit on kitattu ja ikkunapuitteet ovat mitoiltaan sirot.

Tyyppirakennus rakenteilla Soturikylän alueella 1940-luvun alussa. Valokuva kaupungininsinööri G. Christierninin kokoelma, Porvoon museo.

Jälleenrakennuskauden pientalo, Pioneeritie, Peippola (A20). Rakennuksen mittasuhteet, pystyrimavuoraus ja kulmaan sijoitettu ikkuna ovat tunnusomaisia piirteitä.

Jälleenrakennuskauden pientalo, Pioneeritie, Peippola (A20)

1960-1970-luvun modernin, rakenteellisiin moduleihin perustuvan puuarkkitehtuurin esimerkki, Suomenkylä (36)

Porvoon vanhan kaupungin tunnusomainen piirre on kukkulan laella sijaitsevaa kirkkoa kohti porrastuva asutus. Ainutlaatuinen, jo varhaisten suojelupäätösten turvaama kaupunkikuva on nimetty Suomen kansallismaisemaksi.

PORVOON VANHAN KAUPUNGIN RAKENNUSKANTA

Porvoon vanhasta kaupungista on laadittu useita perusteellisia selvityksiä, jotka osoittavat, että 1760 palon jälkeen syntynyt rakennuskanta antaa edelleen leimansa kaupunkikuvalle, muutoksista ja korotuksista tai osittaisesta uudisrakentamisesta huolimatta. Rakennusten monimuotoisuus ja eri ajanjaksoja edustavat yksityiskohdat luovat vaihtelevan kaupunkikuvan.

Joenrannan tunnusomainen makasiinirivi, taustalla raatihuone.

Katunäkymä, valokuvaaja Pietinen 1936, MVHK Museovirasto Historian kuvakokoelma

Ralinginkuja, näkymä kohti Raatihuonetta

Näkymä Välikadulta kohti Raatihuoneentoria. Kuva 1920-1929, Otavan kokoelma, MVHK

Välikatu keväällä 2021.

EMPIREKAUPUNGIN RAKENNUSTAPA

Kaupunki suunniteltiin rakennettavaksi puusta ja vain yksikerroksiset talot olivat sallittuja. Kaksikerroksisia puurakennuksia ei sallittu paloturvallisuuden takia.

Asemakaavan piirteisiin kuului sosiaalisen hierakian vahvistaminen varaamalla keskustan kookkaat tontit hallintorakennuksille ja varakkaampien kaupunkilaisten edustaville rakennuksille. Asemakaava-alueen laitaosiin pyrittiin sijoittamaan työväestö ja vähätuloiset. Rakennusten mittakaava ja arkkitehtuuri muuttui vaatimattomammaksi mitä kauemmas keskustasta siirryttiin.

Empiren asemakaavaan liittyi vaatimukset rakentamisen korttelikohtaisesta jäsentelystä, jota Pekka Kärki on kuvaillut seuraavasti: ” asuinrakennukset olivat katulinjassa kiinni ja korttelin nurkat suljetut. Asuin- ja talousrakennusten sekä aitojen sijoituksella muodostettiin yksityisiä umpipihoja.” Tähän voidaan lisätä, että rakennusten sisäänkäynnit sijoitettiin tyypillisesti pihan puolelle.

Alkuperäisestä kaavasta on säilynyt korttelijako, yhtenäisiä katunäkymiä, muutamia ehjiä empirekortteleita ja lukuisia yksittäisiä, merkittäviä rakennuksia ja pihapiirejä ulkorakennuksineen ja istutuksineen. Vanhin rakennuskanta muodostuu 1840- ja 1850-luvuilla rakennetuista yksikerroksisista, puurakennuksista, joiden nykyinen ulkoverhous ja yksityiskohdat edustavat puuarkkitehtuurin kirjoa empirestä 1900-luvun alkuvaiheeseen.

Empirekaupunginosan parhaiten säilyneet kokonaisuudet sijaitsevat Aleksanterinkadun, Lukiokadun ja Jokikadun varrella. Empirekaavan kortteleihin kuuluu myös Mannerheiminkadun pohjoispuolelle ulottuva alue. Runebergin koti, (C.J.E. Gustavsson 1849) ulkorakennuksineen ja puutarhoineen on erityisen hyvin säilynyt yksityistalo. Myös sen ympärillä on empirekauden rakentamista hyvin kuvaavaa puuarkkitehtuuria.

Empirekaupunginosan merkittävimmät julkiset rakennukset ovat arkkitehti E.B. Lohrmannin suunnittelema, 1840-luvulla rakennettu Porvoon lyseo, torin varrelle rakennettu kaupungintalo (C.R. Rosenberg) sekä kuurojenkoulun kolme uusrenessanssityylistä puurakennusta.

Säilyneiden puurakennusten ja 1800-luvun julkisten rakennusten rinnalla myös uudempi rakennuskanta on osa alueen nykyistä identiteettiä. Empire-Porvoosta löytyy 1800-luvun puuarkkitehtuurin lisäksi kaupunkikuvallisesti merkittäviä ja arkkitehtuuriltaan laadukkaita esimerkkejä 1900-luvun alkuvaiheen arkkitehtuurista, 1920-luvun klassismista, 1930- 1940-lukujen modernismista ja 1950–60-lukujen arkkitehtuurista. [1]

Lukiokadun varrella sijaitsevassa korttelissa 40 on erityisen hyvin säilynyt empirekaupunginosan puuarkkitehtuurin esimerkki. Rakennus vuodelta 1848 on G. Westerbergin suunnittelema.

Entinen sokeritehdas 1820-luvulta, vuodesta 1841 apteekkarin talo, joka ainoana vanhempana rakennuksena poikkeaa vuoden 1832 empirekaavan katulinjasta.

1 Kärki 1971, 35-36; Tuomi 1995, 9-10

Kaivokadun länsisivu, näkymä Laivurinkadulta Aleksanterinkadun suuntaan. Johannes Kullmanin suunnittelema rakennus on vuodelta 1912.

Hyvin säilynyt rakennusrintama, kortteli 42. Lukiokadun ja Kaivokadun kulmassa olevan rakennuksen on suunnitellut rakennusmestari Johannes Kullman. 1911-1912.

Empirekaupungin julkisivu joen itärannan suuntaan, Jokikatu 19 ja 17. Vihreäksi maalattu rakennus on vuodelta 1849. Kauempana näkyy Theodor Höijerin suunnittelema uusrenessanssijulkisivu.

Linnankoskenkadun varrella Kaupunginpuiston reunalla näkyy empirekaavan reunavyöhykkeen tiheämpi tonttijako. Kulmarakennus on 1870-luvulta.

Carl Ärtin suunnittelema asuinrakennus vuodelta 1903 , kortteli 42, Lukiokadun ja Rauhankadun kulma. Julkisivussa näkyy jugend-arkkkitehtuurin vaikutteita.

Arkkitehti Carl Albert Edelfeltin suunnittelema rakennus vuodelta 1849, Jokikatu 27.

JjulkisEN HALLINNON RAKENNUKSIA

1760-luvulta periytyvä, rakennusmestari Gotthard Flensborgin rakentama raatihuone, nykyinen museo, on Rauman raatihuoneen rinnalla Suomen vanhimpia säilyneitä raatihuonerakennuksia.

Porvoon kaupungintalo vuodelta 1893, arkkitehti Carl Rupert Rosenberg, on aikansa tyypillinen, renessanssiarkkitehtuuriin viittaava hallintorakennus.

Entinen maalaiskunnan kunnantalo vuodelta 1952 Rihkamatorin itäsivulla. Arkkitehti Kaj Englund.

Valtion virastotalo, Tulliportinkatu 1, Arkkitehtitoimisto Nurmela Raimoranta Tasa 1993 (NRT)

Virastotalon eri siipien erilainen ulkoasu on arkkitehtuurin tietoinen pyrkimys.

USKONNOLLISTEN YHTEISÖJEN RAKENNUKSIA, KOULUJA JA KULTTUURI-INSTITUUTIOITA

Tuomiokirkko on saanut nykyisen hahmonsa 1400-luvun keskivaiheilla. Rakennusmestari oli rostockilainen Carsten Nübuhr.

Kellotapuli ja 1739-1747 rakennettu puinen kirkkorakennus, joka on aiemmin ollut suomenkielisen seurakunnan käytössä.

Viipurista Porvooseen 1721 muuttanut kimnaasi siirtyi uudisrakennukseen 1757. Samuel Bernerin suunnittelema rakennus on myöhemmin siirtynyt tuomiokapitulin käyttöön .

1920-luvulla rakennettu Piispantalo mukailee ulkoasultaan 1700-luvun mansardikattoisia rakennuksia, julkisivun keskiosa ssa on uusklasssimille ominainen temppelipäätyaihe.

Tuomiorovastintalo ja kanslia Linnamäen kupeessa. Arkkitehti A.W. Arppen suunnitteleman kirkkoherranpappilan empire-tyylinen päärakennus on vuodelta 1839.

Borgå Gymnasium muutti Ernst Bernhard Lohrmannin 1846 suunnittelemaan uudisrakennukseen empireasemakaavan Suomalaisen Kirkkotorin reunalle.

Entinen ruotsalainen kansakoulu, Kaivokatu 40, 1908-1909, arkkitehti John Settergren. Arkkitehti Wivi Lönn oli laatinut koulun aiempia luonnoksia. (Wager 2006)

Arkkitehti Tuomo Siitosen suunnittelema, vuonna 2000 valmistunut Porvoon pääkirjasto.

Strömborgska skolan, 1950-luvun kouluarkkitehtuurin esimerkki Runeberginkadun ja Lundinkadun kulmassa. Arkkitehti Hilding Ekelundin suunnittelemat koulurakennukset ovat aikansa parhaimmistoa.

Borgå Gymnasiumin voimistelusalirakennus 1950-luvulta edustaa hallittua, arvokkaaseen päärakennukseen alistuvaa arkkitehtuuria.

SAIRAANHOIDON- JA HOIVA-ALAN RAKENNUKSIA

Entinen synnytyslaitos, Linnankoskenkatu 1. Kätilö Alva Forsius sai 1898 luvan perustaa synnytyslaitoksen Porvooseen. Arkkitehti Signe Hornborgin suunnittelema uudisrakennus valmistui 1901 Porvoon kaupungin luovuttamalle rinnetontille. Rakennus muutettiin oppilaskodiksi 1925 ja myöhemmin retkeilymajaksi 1977.

Solhem, entinen turvakoti vuodelta 1913, Joonaksentie 1. Synnytyslaitoksen perustaja Alva Forsius julkaisi 1906 turvakotia koskevan aloitteen äitien ja vastasyntyneiden lasten auttamiseksi. Arkkitehti Signe Lagerborg-Stenius suunnitteli uudisrakennuksen synnytyslaitoksen läheltä hankitulle tontille. Nykyinen päiväkoti on toiminut rakennuksessa vuodesta 1957.

Lundinkadun sosiaali– ja terveysasema. Porvoon sairashuone on vanhin Suomessa säilynyt, sairaalarakennukseksi suunniteltu ei-valtiollinen sairaala. Kokonaisuudessa on säilynyt runsaasti eri rakennushistoriallisia kerrostumia 1880-luvulta aina 1980-luvulle asti.

LIIKE-ELÄMÄN RAKENNUKSIA 1900-LUVUN ALUSTA

Empirekortteleissa ja Rihkamatorin varrella on useita kivirakenteisia pankki-ja muita liikerakennuksia, jotka 1900-luvun alussa edustivat uutta vaihetta kaupungin keskustan ja liike-elämän kehityksessä.

Liikerakennus 1900-luvun alusta Rihkamatorin länsisivulla, Välikatu 2. Rakennuksessa ovat toimineet Pohjoismaiden Yhdyspankki ja Uusi apteekki.

Runeberginpuiston kulmassa sijaitsevassa, Berthel Forsiuksen 1915 suunnittelemassa asuin– ja liikerakennuksessa on toiminut Liittopankin konttori. Piispankatu 30.

John Settergrenin suunnittelema, näyttävällä jugendtornilla varustettu kolmikerroksinen kivirakennus edustaa empirekaupungin 1900-luvun alun muutosvaihetta, Runeberginkatu 34.

Valter ja Ivar Thomén suunnittelema säästöpankin palatsimainen liike– ja asuinrakennus vuodelta 1914 Runeberginkadun ja Lundinkadun kulmassa.

Rakennusliike Valtimo Oy:n rakennuttama ja Kansallis-osakepankin rahoittama asuin- ja liikerakennus vuodelta 1913 Rihkamatorin pohjoissivulla. Äskettäin hotelliksi muutetun Valtimontalon suunnittelivat rakennusmestari Oskari Holvikivi ja Leuto A. Pajunen.

TUOTANTO- JA LIIKERAKENNUKSIA 1900-LUVUN ALKUPUOLELTA

Werner Söderström Oy:n painotalo Mannerheiminkadun varressa on Porvoolle erityisen tunnusomainen rakennus. Rakennus- ja laajennusvaiheet ulottuvat vuodesta 1898 vuoteen 1969. Mannerheiminkadun ja Kaivokadun kulmassa sijaitsevan laajennuksen on suunnitellut arkkitehti Georg Schreck.

Mannerheiminkadun varressa sijaitseva arkkitehti Erik Lindroosin suunnittelema Hellbergin talo, modernistinen asuin– ja liikerakennus vuodelta 1940

Valter Thomén suunnittelema klassistinen liikerakennus, Mannerheiminkatu 9.

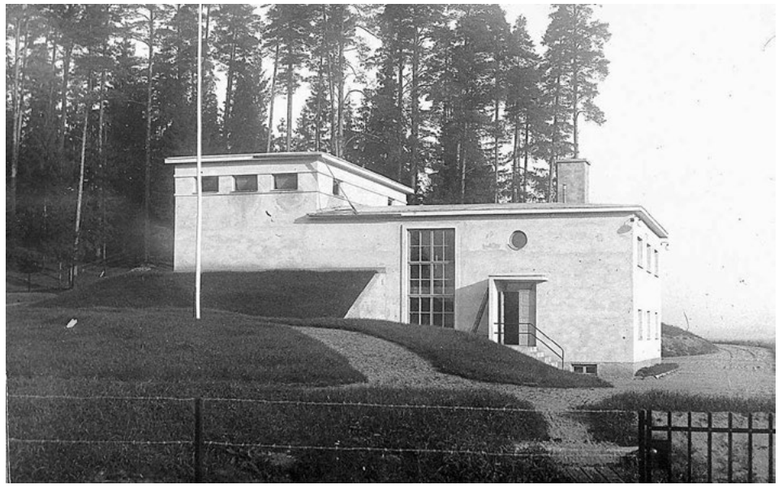

Oskar Lundellin suunnittelema Brunbergin entinen makeistehdas Raatihuoneenkadun ja Linnankoskenkadun kulmassa.

1930-luvulla valmistuneen entisen teurastamon pihapiiri, (115) Mestarintie 2, nykyään Porvoon vesi. Klassistisen rakennusryhmän on pääpiirustusten mukaan suunnitellut A. Karls.

KUNNALLISTEKNIIKAN JA RAUTATIEASEMAN RAKENNUKSIA

Pikku Linnamäelle rakennettiin 1923 vedenottamo ja 1934 uusi, arkkitehtuuriltaan modernistinen puhdistuslaitosrakennus. Kuva Porvoon museo.

Myllymäen vesitornin on suunnitellut insinööri Timo Piironen, 1965 järjestetyn suunnittelukilpailun voittaja.

Arkkitehtitoimisto Björnberg-Aspelinin vuonna 1895 suunnittelema rautatieasemarakennus.

Porvoon entinen sähkölaitos, Mannerheiminkatu 24. Arkkitehti Selim A. Lindqvistin suunnittelema sähkökeskus toimistotiloineen valmistui 1913.

J. Branderin suunnittelema, 1938 valmistunut modernistinen huoltoasema Mannerheiminkadun varressa.

Kaksikerroksinen työväen asuinkasarmi, entinen asemarakennus Porvoonjoen rannalla.

PUUTARHAKAUPUNKIMAISET OMAKOTIALUEET

Omakotirakennusten mansardikatolla tai jyrkähköllä harjakatolla varustettu puolitoistakerroksinen, puurakenteinen, asuinrakennus on puutarhakaupunkimaisille omakotialueille ominainen rakennustyyppi. Rakennusten yhtenäinen mitoitus ja säännönmukainen sijoittelu ovat tunnistettava piirre.

1940-luvun alussa rakennetun Soturikylän pienet tyyppiltalot ovat säilyneet ehjänä kokonaisuutena.

Jälleenrakennuskauden rakennustyypit noudattivat aikansa mallipiirustusten ratkaisuja. Rakennustyyppien toistuvuus ja yhtenäisyys on alun perin ollut alueille tunnusomainen piirre .

Tyyppiratkaisuja ja puurakennusten teollisen tuotannon esimerkkejä edustavat Puutalo Oy:n tyypilliset, vaakalimilaudalla vuoratut rakennukset.

Werner Söderstömin katu, Eteläinen Antinmäki. Mansardikattoisten rakennusten yhtenäinen rivi.

Näkymä Antinmäenkadulta.

Leikatut pensasaidat ja pensaista muotoillut porttiaiheet leimaavat puutarhakaupunkimaista näkymää.

Vaskenvalajankatu, Pohjoinen Velkala (A9).

Käsityöläiskadun näkymä, Eteläinen Antinmäki (A6).

JÄLLEENRAKENNUSKAUDEN OMAKOTIALUEET

Soturikylä (A12), yleisnäkymä vuodelta 1952, kaupungininsinööri G. Christiernin kokoelma, Porvoon museo. Arkkitehti Anna-Lisa Stigellin suunnittelema Soturikylä rakennettiin alkujaan talvi- ja jatkosodan invalideille ja heidän perheilleen.

Suoratien yhtenäinen pientalorivi jälleenrakennuskaudelta, Järnböle(A4b).

Kuva alla: Pohjoisen Antinmäen alueella Käsityöläiskadun pohjoisosaa reunustavat 1½ kerroksiset jälleenrakennuskauden tyyppivaikutteiset pientalot. Ilmeeltään yhtenäiset ja säännönmukaisesti sijoittuvat rakennukset sekä pensasaidat ja istutuskaistat kadun reunalla luovat yhtenäistä kaupunkikuvaa.

Soturikylän (A12) ympäristölle ominaiset runsaat istutukset ja leikatut pensasaidat.

Soturikylässä käytetty Puutalo Oy:n tyyppitalo vuodelta 1941 on loivalla satulakatolla ja kuistilla varustettu pientalo.

Käsityöläiskadun yhtenäinen rakennuskanta.

UUDEMPAA ASUNTORAKENTAMISTA 1970-LUVULTA 2000-LUVULLE

Gammelbackan rinnemaastoon sovitetut lamellitalot

Gammelbackan entinen kartanopuisto

Gammelbackan entisen kartanon tilakeskuksen alueelle rakennettiin 1970-luvulla kerrostalolähiö. Rakennusliike Hakan rakentamat kerrostalot ovat ajalleen tyypillisiä elementtitaloja. 6-8-kerroksiset tornitalot ja 3-6- kerroksiset lamellitalot on rakennettu pääasiassa 1970- luvun alkupuolella. Alueen eteläosassa on säilynyt laajoja osia vanhasta kartanopuistosta. (A22)

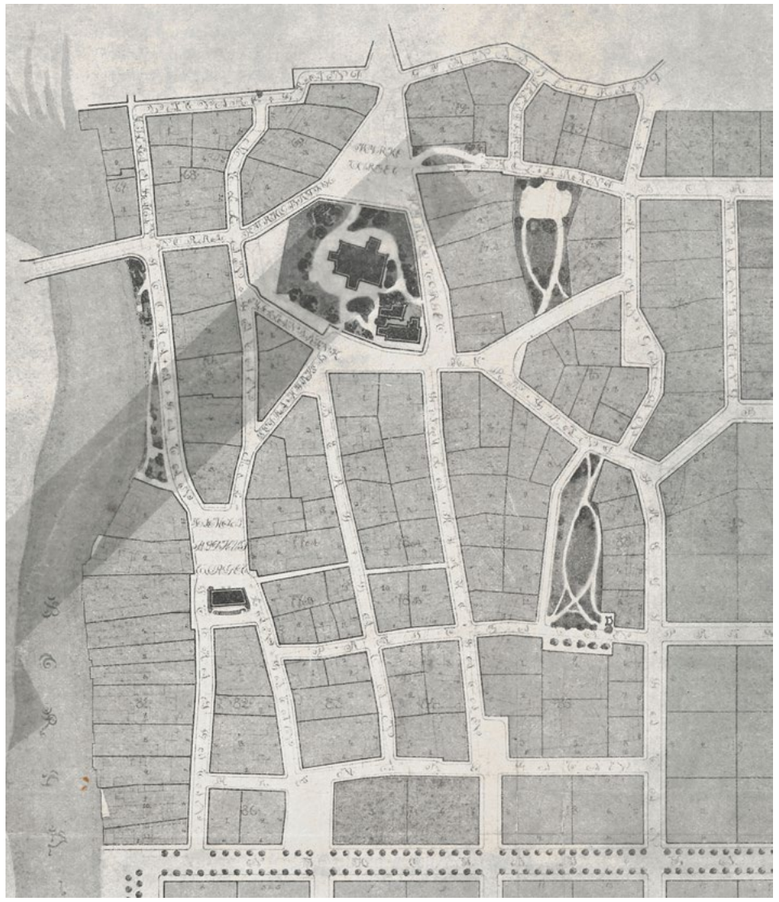
Asuntosäätiön rakennuttaman, vuonna 1994 valmistuneen Ritarikannuksen asumisoikeuskohteen on suunnitellut Arkkitehtitoimisto Helin& Siitonen (A14)

Länsirannan puukaupunkikorttelit (A18) on 2000-luvulla toteutettu hyvin tiivis ja ratkaisultaan omaleimainen puutaloalue. Asemakaavallinen ratkaisu perustuu professori Tuomo Siitosen 1998 voittaneeseen arkkitehuurikilpailuehdotukseen. Länsirannan aloituskorttelin suunnittelusta vastasi Arkkitehtitoimisto Hedman& Matomäki Oy. Vuonna 2006 valmistui aloituskorttelin jatkoksi, joen rannalle Näse-Jutten kadun eteläpuolelle Arkkitehtitoimisto Tuomo Siitosen suunnittelema 19 asunnon kortteli.

VANHAN PORVOON PUISTOT JA PUUISTUTUKSET

1900-luvun alussa on asemakaavamuutoksen luonnoksessa esitetty puistoja ja istutuksia vanhan kaupungin alueelle. Lähde Hartman 1906. Gustaf Nyström laati 1907 asemakaavaehdotuksen, joka vahvistettiin 1911.

Kirkkotarhan puuistutukset periytyvät 1800-luvun loppupuolelta.

Ortokuva vuodelta 1950. Maanmittaulaitoksen avoimet aineistot

Papinkadun pohjoispuolella sijaitseva Borgströmin puisto periytyy 1911 vahvistetusta asemakaavasta.

Lukiokujaan rajautuvan Puistokallion puistikko on esitetty 1900-luvun alun asemakaavaluonnoksessa ja 1911 vahvistetussa asemakaavassa.

EMPIREKORTTELEIDEN PUISTOT JA KAUPUNKI-ISTUTUKSET

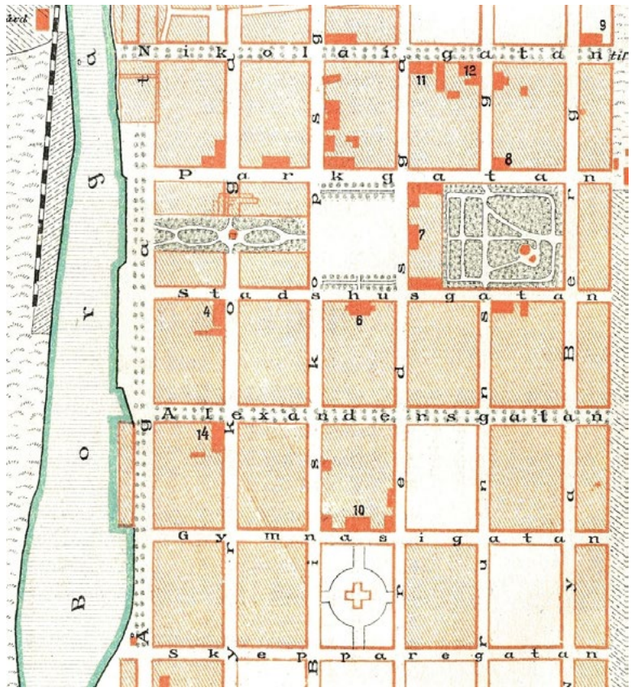
Runeberginpuisto 1890-luvulla, valokuvaaja Ståhlberg, Museovirasto, Historian kuva-arkisto.

Runeberginpuisto

Kaupunginpuisto

Empirekortteleiden puistot Porvon kartassa vuodelta 1897.

Kaupungintalon ympäristön istutukset

Lyseopuisto

Näkymä Näsin kiveltä 1930, valokuva Siiri Suo. Museovirasto Historian kuvakokoelma

Näkymä Näsin kiveltä 2021

Joen itäranta, kuva M.L. Carstens kokoelma n. 1910, Museovirasto, Historian kuvakokoelma

Itäinen jokiranta puuriveineen

KAUPUNKIPUISTOT JA VIHERALUEET

Näkymä Näsinmäen ja Linnamäen suuntaan Mannerheiminkadun sillalta.

Honkalan terassilta avautuu mäntyjen kehystämä näkymä tuomiokirkon suuntaan.

Linnamäki on yksi Uudenmaan suurimmista ja näyttävimmistä muinaisjäännöksistä. Aluetta on hoidettu puistona ainakin 1800-luvun loppupuolelta.

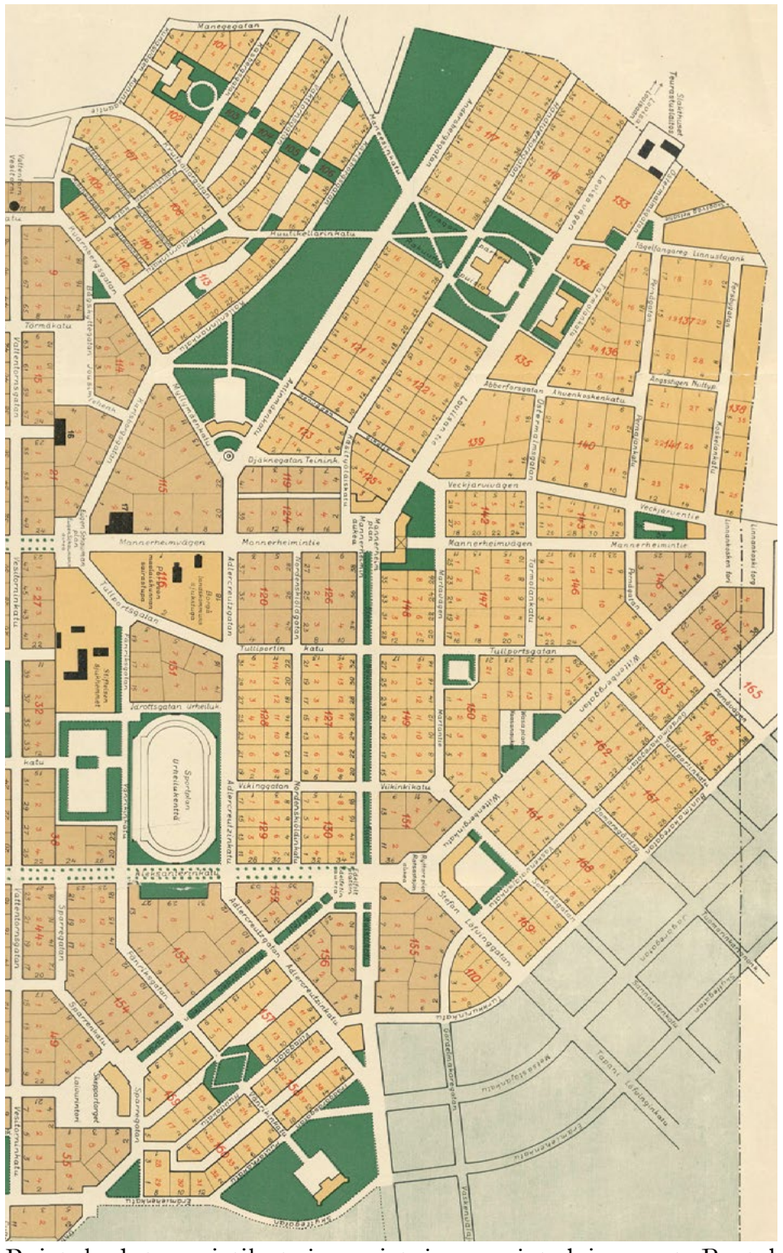
Näsinmäellä sijaitseva suuri siirtolohkare, Näsin kivi, muodostui Porvoon turistinähtävyydeksi ja suosituksi näköalapaikaksi jo 1800-luvun lopulla.

Näsinmäelle kuljetaan Näsin kartanon piha-alueen läpi.

Näsinmäelle rakennettiin 1920-luvun lopulla Honkalan ravintola- ja kahvilarakennus.

Manegegatan
Mannerheimvägen
Mannerheimintie
Tullisportin katu
Tullsportsgatan
Järnvägsgatan
Vikingagatan
Vikinkarinkatu
Sportplatsen
Stadion
Vecksjövägen
Vecksjöventie
Åbergsgatan
Åbergsvägen
Ångbåtsgatan
Ångbåtsvägen
Förmansgatan
Tavastvägen
Tavastgatan
Hästhagsgatan
Hästhagsvägen
Tjärnegatan
Tjärnvägen
Sjötullsgatan
Sjötullsvägen
Kaserngatan
Kasernvägen
Kaserntorget
Kasernhagen
Kasernparken
Kasernvallen
Kasernstigen
Kasernvägen
Kasernhagsvägen
Kasernhagsgatan
Kasernhagsparken
Kasernhagsvallen
Kasernhagsstig

4. VAALITTAVAT OMINAISPIIRTEET, ARVOT JA SUOJELUSUOSITUKSET

Maaseudun kulttuurimaiseman kehystämät Porvoon keskeiset alueet muodostavat laajan, monipuolisen ja arvokkaan ympäristökokonaisuuden, jonka ”vuosirenkaat” ovat selvästi havaittavissa tunnusomaisine piirteineen.

Porvoon vanhan kaupungin jo varhain alkanut asemakaavallinen suojelu on ollut Suomessa edelläkävijä ja suojelun myöhempi historia kuvastaa hyvin rakennettua kulttuuriympäristöä koskevien näkemysten kehitystä. Porvoossa julkaistiin 1898 taiteilija Louis Sparren piirroksillaan kuvittama Porvoon vanhan kaupungin kaupunkikuvan puolustuspuhe, *Det gamla Borgå*.

Vaikutteet historiallisten kaupunkien ja kulttuurimaiseman suojeluun saatiin 1900-luvun vaihteessa ennen kaikkea Saksasta ja Ruotsista julkaisujen ja kansainvälisten ammattitapahtumien välityksellä. Arkkitehdit Lars Sonck ja Gustaf Strengell julkaisivat aiheeseen liittyviä kirjoituksia. Kasvavien kaupunkien suunnittelua ja rakentamisen ohjaamista varten kehitettiin hallinnolliset keinot ja lainsäädäntö, johon vähitellen liitettiin myös rakennusten suojelua ja arvokkaiden ympäristöjen vaalimista mahdollistavat keinot.

Ruotsalainen tutkija Ola Wetterberg on väitöskirjassaan *Monument och miljö* kiinnostavalla tavalla valottanut tämän päivän kulttuuriympäristökäsityksen historiallisia taustoja, kehitystä yksittäisten monumenttien suojelusta kohti pyrkimystä laajemman kulttuuriympäristön vaalimiseen.

Porvoon keskeisten alueiden osayleiskaavatyöhön liittyvä kulttuuriympäristöselvitys ja inventointi on nostanut esiin alueita ja rakennuksia, joiden ominaispiirteet ja arvot puoltavat niiden suojelua ja vaalimista. Näitä alueita ja kohteita koskevia suosituksia esitetään yksilöidysti tämän selvityksen alue– ja kohdekorteissa. Erityisesti on kiinnitetty huomiota tarkastelualueen moniin 1900-luvun alkupuolelta ja vielä jälleenrakennuskaudelta periytyviin puutarhakaupunkimaisiin omakotialueisiin, joiden istutukset ja rakennuskanta muodostavat poikkeuksellisen ehjän ja vehreän kaupunkikuvan. Selvityksessä on myös nostettu esiin teollisuuden liepeille 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä syntyneiden asuinympäristöjen esimerkkejä, kuten Ala-Sillvikin ranta-asutus.

Kulttuuriympäristöselvityksen tehtävän määritelmän mukaan inventointityö on laadittu yleiskaavaa varten eikä suoraan palvele asemakaavojen laatimista. Asemakaavan laatiminen edellyttää useimmiten tätä selvitystä tarkempaa inventointia.

Porvoossa julkaistiin 1898 taiteilija Louis Sparren piirroksillaan kuvittama Porvoon vanhan kaupungin kaupunkikuvan puolustuspuhe.

4.1 Kulttuuriympäristöalueet

Kulttuuriympäristöalueet ovat selvitystyössä tunnistettuja ympäristökokonaisuuksia, joilla katsotaan olevan yhteisiä vaalittavia ominaispiirteitä. Kulttuuriympäristöalueet, joita on osa-alueineen kaikkiaan 38 aluetta, on esitetty selvitysalueen kartassa sivulla 84. Niiden lisäksi on kartassa esitetty neljä laajempaa kulttuurimaisema-aluetta: Mustijoen itärannan kulttuurimaisema, Kiialan kulttuurimaisema, Porvoonjoen itärannan kulttuurimaisema ja Karjalaiskylän viljelyaukean asutus. Porvoon keskustaan liittyvien kulttuuriympäristöjen tarkempi rajaus on esitetty osakartassa sivulla 85.

Selvityksessä on tehtävän mukaisesti pyritty tarkistamaan ja tarkentamaan aiemmissa inventoinneissa ja osayleiskaavassa 2004 esitettyjä aluerajauksia, jotka koskevat valtakunnallisesti, maakunnallisesti tai paikallisesti arvokkaiksi katsottuja alueita.

Valtakunnalliset (RKY 2009)[1] tai maakunnalliset arvot (maakuntakaava vuodelta 2015) perustuvat aiempiin selvityksiin. Arvotuskriteerit ovat aika ajoin tarkistettavana uusimpien inventointitietojen valossa. Maakunnallisiin rajauksiin nähden tässä selvityksessä esitetyt rajaustarkistukset tulevat jatkossa neuvoteltavaksi seuraavan maakuntakaavan valmistelussa.

Tässä selvityksessä tehtävänä on ollut määritellä kulttuuriympäristön aluerajaukset osayleiskaavaa varten. Siksi tässä esitetyt alueet on aluerajausten osalta syytä tarkentaa asemakaavatyössä, jotta rajauksen ulkopuolelle ei jää arvokkaita rakennuksia tai maisematekijöitä, joita tulisi asemakaavassa huomioida.

Alueiden rajausehdotuksia on käsitelty kulttuuriympäristöselvityksen ohjausryhmän kanssa pidetyissä kokouksissa.

ALUEKORTIT

Kulttuuriympäristöalueiden historiaa, nykytilaa, ominaispiirteitä ja arvoja käsitellään tiiviissä muodossa raportin liitteenä olevissa aluekorteissa. Uuden inventoinnin ajankohtaisen tilanteen näkökulmasta korteissa esitetään kulttuuriympäristönä erityisesti vaalittavan alueen rajat ja selostetaan vaalittavat ominaispiirteet.

Inventoinnin tuloksena julkaistaviin aluekortteihin on kirjattu tiedot aiemmin tunnistetuista arvoista ja suojelutoimenpiteistä. Korttien lähdetiedoissa viitataan mm. aiempiin inventointeihin ja selvityksessä ilmenneisiin tarpeisiin tarkistaa alueen suojelu yleisellä tasolla.

Aluekorteissa esitetään esimerkinomaisesti tunnusomaisia, vaalittavia kaupunki- tai maisemanäkymiä ja rakennuksia. Aluekorteissa ei ole esitetty yksittäisten rakennusten suojelutavoitteita, vaan näitä tulisi täsmentää asemakaavatyön yhteydessä, perustuen tarkempiin rakennuskohtaisiin inventointitietoihin. Kulttuuriympäristöalueilla olevia yksittäisiä rakennuksia, joilla ei katsota olevan erityisiä arvoja kulttuuriympäristön näkökulmasta, ei myöskään ole käsitelty erikseen.

VAALITTAVAT OMINAISPIIRTEET

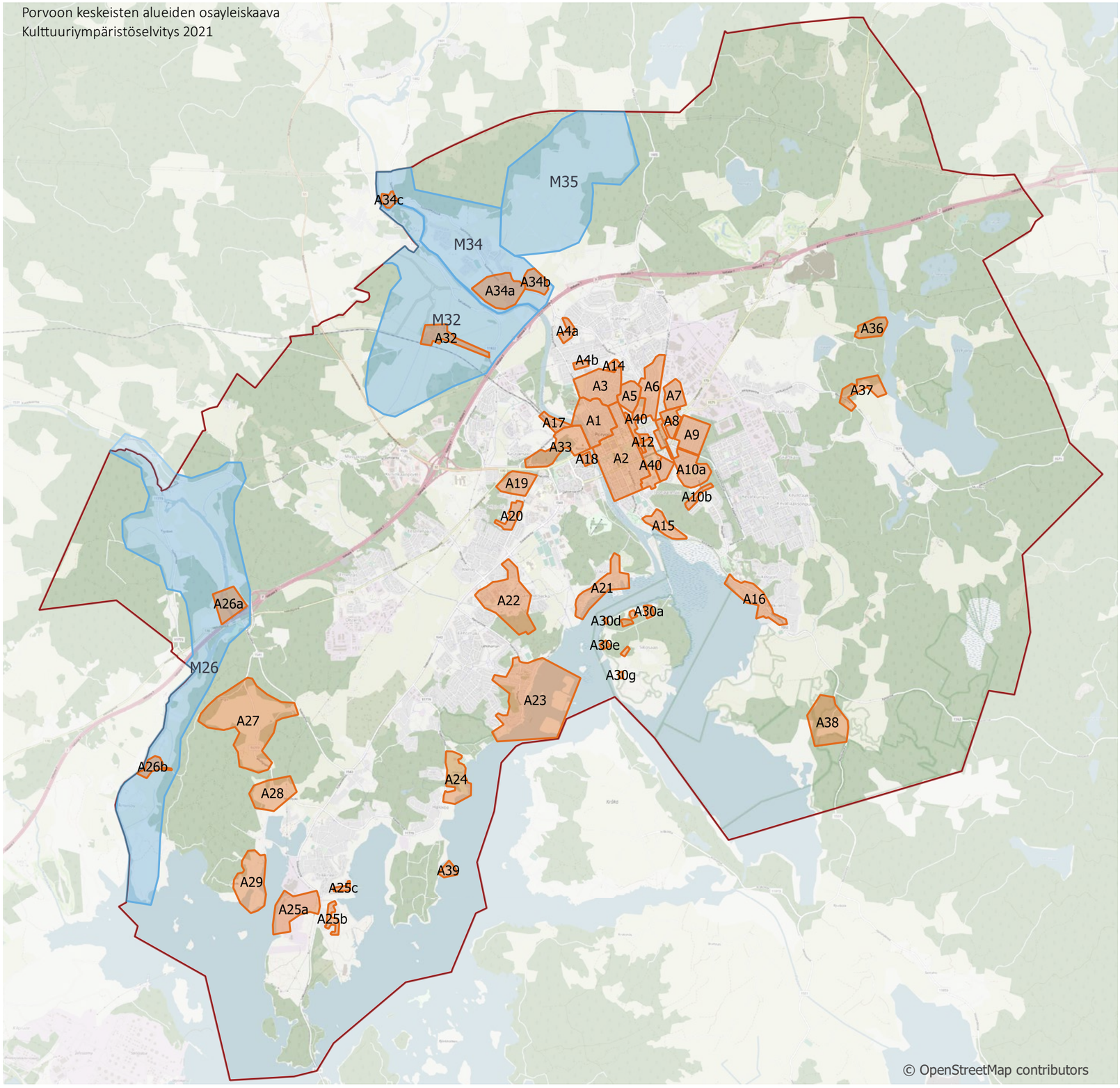
Aluekorteissa on pyritty kiteyttämään kunkin osa-alueen vaalittavia ominaispiirteitä.

Asemakaava-alueille osoitetuilla kulttuuriympäristöalueilla on kiinnitetty huomio erityisesti seuraaviin ominaispiirteisiin: kaupunkimaiseman piirteet ja olennaiset näkymät, kaupunkirakenne, yhtenäinen tai monimuotoinen kaupunkikuva, kaupunkikuvallinen hierarkia, katutilan rajaus ja luonne, kortteleiden ja pihojen luonne, puisto– ja puutarhakulttuuri, rakennustapa, rakennusten mittakaava, arkkitehtuurin erityiset ominaispiirteet ja kulttuuriympäristön hyvin säilynyt rakennuskanta.

Muilla alueilla on kiinnitetty huomio erityisesti seuraaviin ominaispiirteisiin: kulttuurimaiseman luonne, topografia, maisemarajat, vesistöjen ja rantojen luonne, historialliset tiet, rakentamisen sijoittuminen maisemaan, tunnusomainen rakennuskanta, kulttuuriympäristön rakennustypologia, perinteisen rakentamisen hierarkia, maamerkit, puisto– ja puutarhakulttuuri, kartano– ja agraarikulttuuri, kyläasutus, tuotantolaitokset ja niihin liittyvä asutus, huvilakulttuuri ja vapaa-ajan asutus.

Aluekorteissa esitettyjä vaalittavia ominaispiirteitä tulisi ottaa huomioon kaikissa aluetta koskevissa muutoksissa, toisin sanoen uudisrakentaminen ja muutokset on sovitettava kulttuuriympäristön arvojen ehdoilla.

1 Museoviraston RKY-inventointi (2009) on valtioneuvoston päätöksellä otettu maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi rakennetun kulttuuriympäristön osalta 1.1.2010 alkaen. www.rky.fi

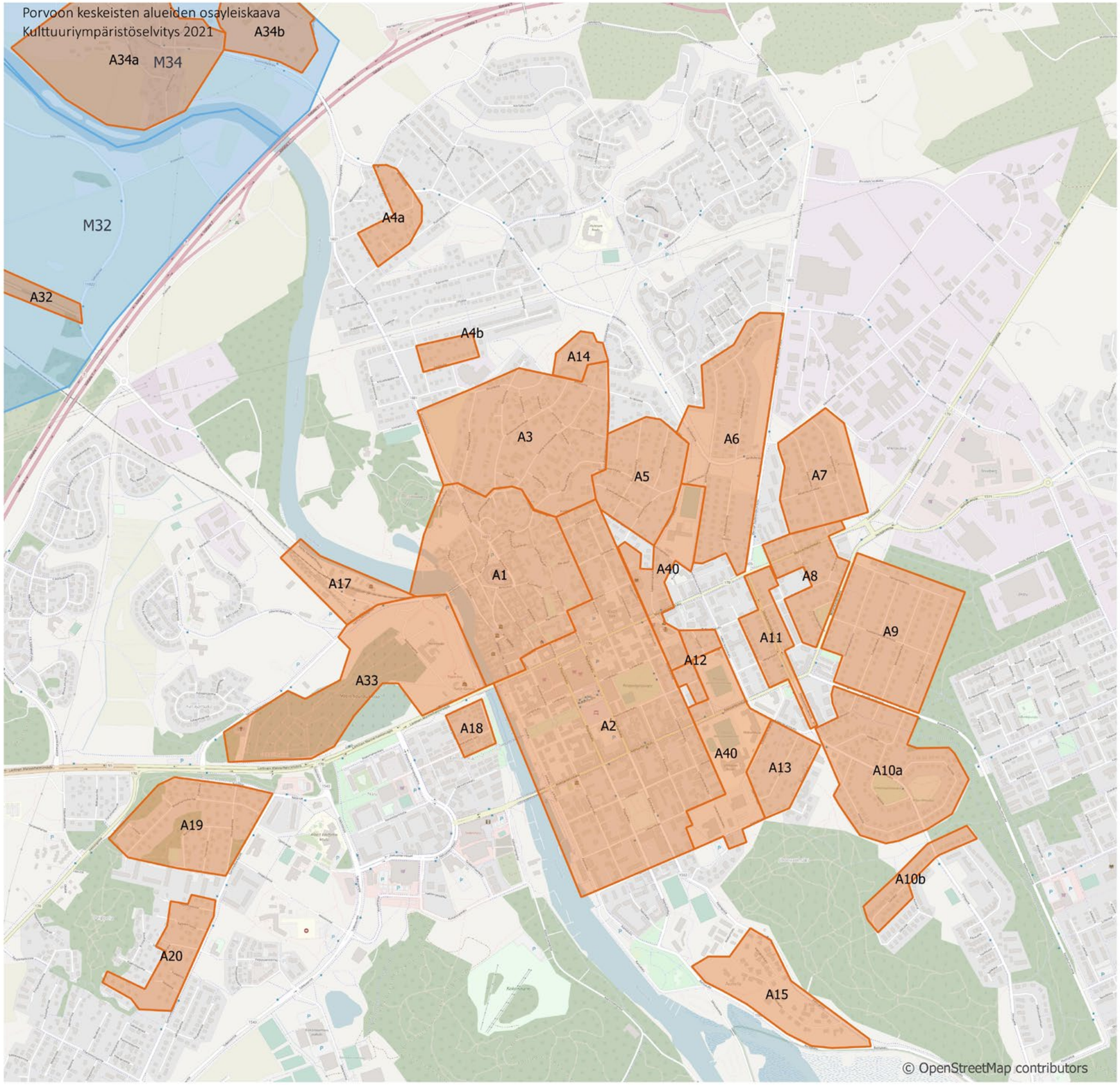

Laajat kulttuurimaisema-alueet

M26 Mustijoen itärannan kulttuurimaisema
M35 Karjalaiskylän viljelyaukean asutus
M34 Porvoonjoen itärannan kulttuurimaisema
M32 Kiialan kulttuurimaisema

Kulttuuriympäristöalueet

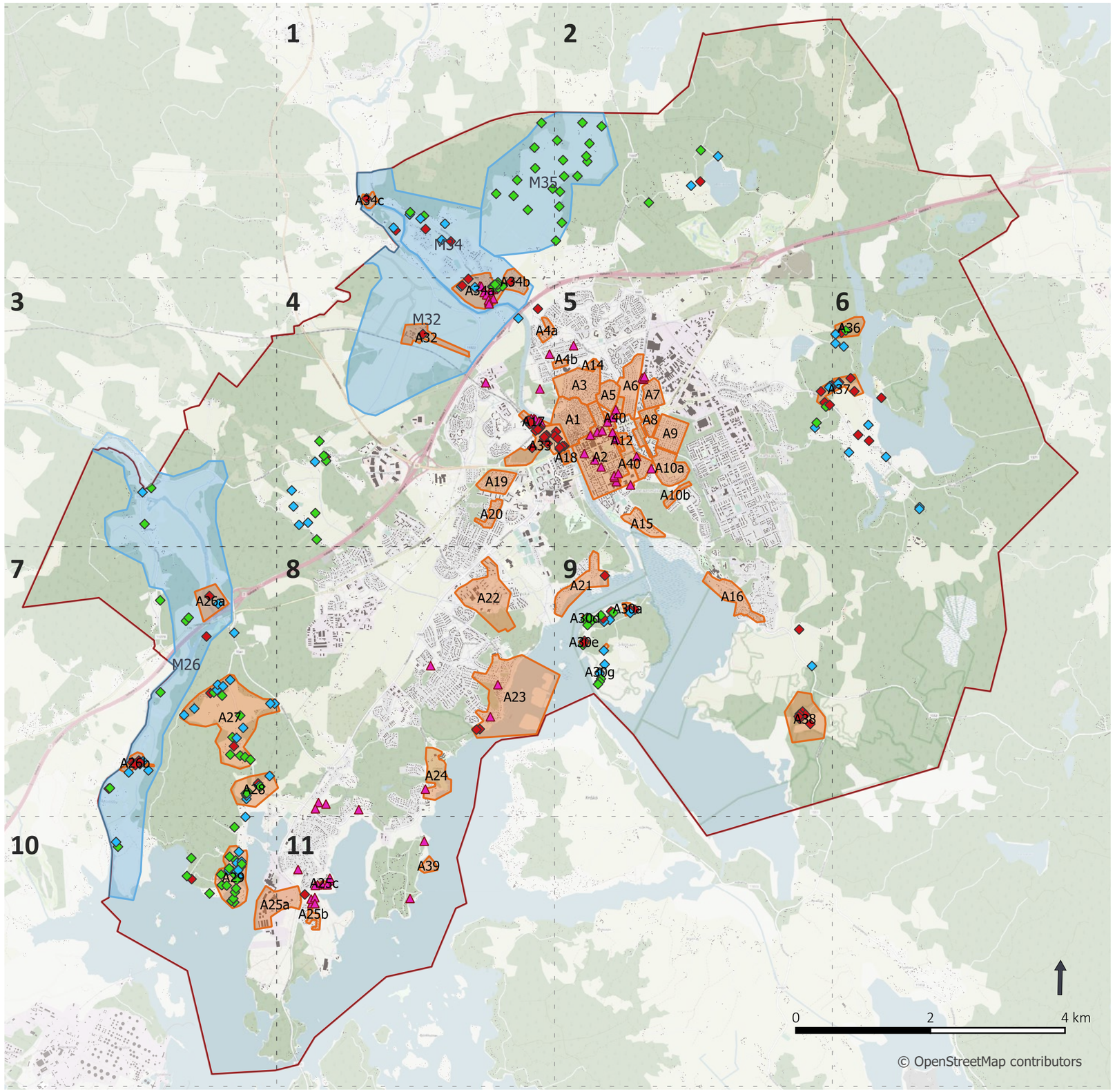
A1 Porvoon vanha kaupunki, pappila ja kahdeksantoistamäki
A2 Empire-kaavan korttelit
A3 Pappilanmäen kulttuuriympäristö
A4a Järnbölen ja Pappilanpellon kulttuuriympäristö
A4b Järnbölen ja Pappilanpellon kulttuuriympäristö
A5 Myllymäen kulttuuriympäristö
A6 Antinmäen kulttuuriympäristö
A7 Pohjoisen Tarmolan kulttuuriympäristö
A8 Eteläisen Tarmolan kulttuuriympäristö
A9 Pohjoisen Velkalan kulttuuriympäristö
A10a Eteläisen Velkalan, Sorsa- ja Lokkitien kulttuuriympäristöt
A10b Eteläisen Velkalan, Sorsa- ja Lokkitien kulttuuriympäristöt
A11 Sibeliuksenbulevardin kulttuuriympäristö
A12 Soturinkylän kulttuuriympäristö
A13 Joonaanmäen kulttuuriympäristö
A14 Lähdepolun asuinkortteli
A15 Aunelan kulttuuriympäristö
A16 Tarkkisen ranta-asutus
A17 Rautatieaseman kulttuuriympäristö
A18 Länsirannan puukaupunkikorttelit
A19 Näsin pientaloalue
A20 Peippolan pientaloasutus
A21 Uddaksen ranta-asutus
A22 Gammelbackan lähiö ja kartanopuisto
A23 Hamarin kulttuuriympäristö
A24 Haikon kulttuuriympäristö
A25a Tolkkisten kulttuuriympäristöt
A25b Tolkkisten kulttuuriympäristöt
A25c Tolkkisten kulttuuriympäristöt
A26a Drägsbyn kartanoympäristö
A26b Brasaksen kartanoympäristö
A27 Langiksen viljelyaukea
A28 Sillvik ja Bryggars
A29 Ala-Sillvikin ranta-asutus
A30a Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30b Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30c Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30d Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30e Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30f Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30g Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A32 Kiialan kartanoympäristö
A33 Näsinmäki ja hautausmaa
A34a Suomenkylä
A34b Bergstan kartanoympäristö
A34c Kallolan kartanoympäristö
A36 Domargårdin kartanoympäristö
A37 Veckjärven vanha kyläympäristö
A38 Stensbölen kartanoympäristö
A39 Björkholmin luotsisaari
A40 Empirekaupungin reunavyöhyke

Porvoon keskustan kulttuuriympäristöalueet

A1 Porvoon vanha kaupunki, pappila ja Kahdeksantoistamäki
A2 Empire-kaavan korttelit
A3 Pappilanmäen kulttuuriympäristö
A4a Järnbölen ja Pappilanpellon kulttuuriympäristö
A4b Järnbölen ja Pappilanpellon kulttuuriympäristö
A5 Myllymäen kulttuuriympäristö
A6 Antinmäen kulttuuriympäristö
A7 Pohjoisen Tarmolan kulttuuriympäristö
A8 Eteläisen Tarmolan kulttuuriympäristö
A9 Pohjoisen Velkalan kulttuuriympäristö
A10a Eteläisen Velkalan, Sorsa- ja Lokkitien kulttuuriympäristöt
A10b Eteläisen Velkalan, Sorsa- ja Lokkitien kulttuuriympäristöt
A11 Sibeliuksenbulevardin kulttuuriympäristö
A12 Soturinkylän kulttuuriympäristö
A13 Joonaanmäen kulttuuriympäristö
A14 Lähdepolun asuinkortteli
A15 Aunelan kulttuuriympäristö
A17 Rautatieaseman kulttuuriympäristö
A18 Länsirannan puukaupunkikorttelit
A19 Näsin pientaloalue
A20 Peippolan pientaloasutus
A33 Näsinmäki ja hautausmaa
A40 Empirekaupungin reunavyöhyke

Porvoon keskeisten alueiden osayleiskaava
Kulttuuriympäristöselvitys 2021

Kulttuuriympäristön aluekokonaisuudet 2021

- Laaja kulttuurimaisema-alue
- Kulttuuriympäristön alue

Kulttuuriympäristön kohteet 2021

- suojelusuositus sr
- suojelusuositus s
- suojelusuositus m
- asemakaava-alueella sijaitseva kulttuuriympäristön kohde, jota ei ole suojeltu kaavassa, suojelutarve tulee määritellä tarkemman inventoinnin pohjalta

Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy
Arkkitehtitoimisto Kristina Karlsson

4.2 Kulttuuriympäristön kohteet

Kulttuuriympäristön kohteilla tarkoitetaan tässä selvityksessä pääosin nykyisten asemakaavoitettujen alueiden ulkopuolella sijaitsevia rakennuksia tai rakennusryhmiä, kuten pihapiiriin kuuluvia asuinrakennuksia talousrakennuksineen, julkisia rakennuksia ja yksittäisiä maatalouteen tai muuhun tuotantoon liittyviä rakennuksia, jotka edustavat sellaisia kulttuuriympäristön arvoja, joiden säilyminen kohteen arvon ja ominaislaadun vaatimalla tavalla olisi turvattava kaavoituslainsäädännön tai rakennusperinnön suojelua koskevan lain keinoin.

KOHDEKORTIT

Asemakaavoitettujen alueiden ulkopuolella olevat kohteet on esitetty raportin kohdeluettelossa ja niiden arvotus on värikoodein merkitty sijaintikarttaan.

Arvokkaiden kohteiden tiedot sekä varsinaiset kohdekortit liitetään Porvoon kaupungin paikkatietoaineistoon. Kortteja ei julkaista kaupungin internet-sivuilla, mutta ne ovat pyydettäessä saatavilla.

Sikosaaren kohteista on laadittu erillinen, tarkempi inventointi kohdekortteineen.

Asemakaavoitettujen alueiden osalta tähän selvitykseen ei sisälly rakennuskohtaista inventointia tai arvotusta suojelusuosituksineen. Kuitenkin näilläkin alueilla on selvityksessä nostettu esiin muutamia huomionarvoisia rakennuksia, joilta puuttuu asemakaavallinen suojelu ja joiden säilyminen olisi turvattava niiden arvon ja ominaislaadun vaatimalla tavalla. Nämä kohteet on luetteloitu erikseen ja esitetty omalla indeksikartallaan asemakaavoituksen tueksi.

Selvityksen yhteydessä laadittuihin kohdekortteihin on inventoinnin ja dokumentointivalokuvien perusteella kirjattu tarkemmat rakennus– tai rakennusryhmäkohtaiset kuvaukset.

Kohteiden arvotus on tehty osana tätä selvitystyötä ja arvotusperiaatteita on käsitelty ohjausryhmän kokouksissa. Kohdekorteissa esitetty arvotuslause sisältää lyhyen luonnehdinnan ja perustelut kunkin kohteen suojelusuositukselle.

Arvot ja suojelusuositukset

SUOJELUPERUSTEET

Kohdekortteihin on kirjattu kunkin kohteen erityiset suojeluperusteet ja suojelusuositus, jonka lähtökohtana on kohteen keskeisten ominaispiirteiden ja arvojen tunnistaminen. Tässä kohdassa korostuvat esimerkiksi erityinen kulttuurihistoriallinen arvo, harvinaisuus, tyypillisyys, arkkitehtoninen korkea laatu tai asema maisemassa. Suojeluperusteita tukee kolmijakoinen arvotus: kulttuurihistoriallinen, rakennushistoriallinen ja maisemallinen arvo. Kohteen suojelusuositus ei määräydy yksin todettujen arvojen lukumäärän mukaan, koska yksikin arvokategoria voi olla hyvinkin vahva suojeluperuste.

KULTTUURIHISTORIALLINEN ARVO

Kulttuurihistoriallinen arvo on laaja käsite, jolla halutaan ilmaista, että kohteen säilyttäminen aineellisen ja henkisen kulttuuriperinnön ilmentymänä on yhteisön kannalta toivottavaa. Tässä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota erityisesti vanhemman säilyneen kyläasutuksen, maatilojen, suurtilojen ja kartanoiden, 1900-luvulla perustettujen uusien maatilojen, huviloiden, omakotitalojen, sekä julkisten rakennusten, koulujen ja tuotantolaitosten kulttuurihistorialliseen merkitykseen.

RAKENNUSHISTORIALLINEN ARVO

Rakennushistoriallinen arvo voi liittyä esimerkiksi rakennuksen arkkitehtoniseen eheyteen tai ominaislaatuun, huomionarvoiseen rakennustekniseen ratkaisuun, paikallista tai erityistä rakennusperinnettä ilmentävään toteutukseen ja rakennuksen tyypillisyyteen tai harvinaislaatuun. Rakennuksen erityinen käyttötarkoitus voi myös olla rakennushistoriallisen arvon peruste.

MAISEMALLINEN, KAUPUNKI- TAI KYLÄKUVALLINEN ARVO

Arvokkaaksi katsotaan rakennetussa ympäristössä merkittävä ja kulttuurimaisemaan vaikuttava tai ympäristökuvaa rikastuttava rakennus tai rakennusryhmä, jonka säilyttäminen on maisemanäkymien, kylä– tai kaupunkikuvan kannalta toivottava.

SUOJELUSUOSITUKSET

Kohteet on arvojen mukaan luokiteltu kolmeen kategoriaan, joiden perusteella esitetään suojelusuositukset osayleiskaavaa varten - sr, s, tai m. Arvotettuihin kohteisiin sisältyy sekä aikaisemmissa inventoinnissa tarkasteltuja kohteita että uusia kohteita, joiden arvot ovat nousseet esiin kulttuuriympäristöselvityksen inventointityön yhteydessä.

Suojelusuositus sr

Arvoluokkaan sr on sisällytetty sellaiset rakennus- ja aluekohteet, jotka on perusteltua säilyttää, koska niillä on ainakin joko erityinen maisemallinen, kylä– tai kaupunkikuvallinen arvo, erityinen kulttuurihistoriallinen arvo ja todistusvoima tai erityinen rakennushistoriallinen arvo ja merkittävyys.

ERITYINEN MAISEMALLINEN, KYLÄ- TAI KAUPUNKIKUVALLINEN ARVO

Kohteiden arvotuksen perustelu:

- Alkuperäiseltä ilmeeltään hyvin säilyneet kartanoiden ja maatilojen asuin- ja talousrakennusryhmät pihapiireineen, joiden ympäristö on maatalouden leimaamaa kulttuurimaisemaa
- Avoimessa viljelymaisemassa tai kylätien maisemassa näkyvästi sijoittuvat, alueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavat rakennukset ja rakennusryhmät
- Rantamaisemassa näkyvästi sijoittuvat, alueen kulttuurihistoriaa edustavat rakennukset ja rakennusryhmät, kuten huvila-asutuksen edustavat esimerkit
- Kohteen kaupunkikuvallinen erityisasema ja merkitys

ERITYINEN KULTTUURIHISTORIALLINEN ARVO JA TODISTUSVOIMA

Kohteiden arvotuksen perustelu:

- Kartanokulttuuria edustavat rakennusryhmät pihapiireineen
- Kylien kantatilojen asuin- ja talousrakennukset pihapiireineen, jotka ilmentävät vuosisatoja jatkunutta maanviljelykulttuuria ja joiden ominaispiirteet ovat hyvin säilyneet
- Maatalouteen liittyvät muut asuin- ja talousrakennukset pihapiireineen, jotka ilmentävät pitkään jatkunutta viljelykulttuuria ja joiden ominaispiirteet ovat hyvin säilyneet
- Teollisuuteen liittyvä rakennuskanta, joka kertoo työväen yhteisöllisestä elämästä, asumisesta ja työstä.
- Alueelle tunnusomaiset, ilmeeltään hyvin säilyneet vanhemmat yhteisöjen rakennukset, koulut ja seurantalot

ERITYINEN RAKENNUSHISTORIALLINEN ARVO JA MERKITTÄVYYS

Kohteiden arvotuksen perustelu:

- Maatilojen 1700-1800-luvuilla ja 1900-luvun alkupuolella rakennetut, alkuperäiseltä ilmeeltään hyvin säilyneet päärakennukset ja talousrakennukset
- Maatalouteen liittyvät hyvin säilyneet asuinrakennukset talousrakennuksineen, jotka edustavat maaseudun tyypillistä rakennusperinnettä, kuten torpat, mäkituvat yms.
- Toista maailmansotaa edeltävältä ajalta säilyneet rakennukset, jotka ilmentävät rakennusajalleen ominaista huvila- ja loma-asunto- tai omakotiarkkitehtuuria ja joiden ominaispiirteet ovat hyvin säilyneet laajennuksista ja muutoksista huolimatta
- Kohteet, jotka arkkitehtuurinsa puolesta ovat erityisen huomionarvoisia, esimerkiksi tunnetun arkkitehdin tuotantoa hyvin edustavat rakennukset

Suojelusuositus s

Arvoluokkaan s on inventoinnin perusteella luokiteltu sellaiset rakennus- ja aluekohteet, joiden säilyttäminen on toivottavaa, koska kohteilla on maisemalliset tai kaupunkikuvalliset arvot, kulttuurihistorialliset arvot ja / tai rakennushistorialliset arvot.

MAISEMALLINEN, KYLÄ- TAI KAUPUNKIKUVALLINEN ARVO

Kohteiden arvotuksen perustelu:

- Melko hyvin säilyneet maatilojen asuin- ja talousrakennusryhmät, joiden ympäristö on maatalouden leimaamaa kulttuurimaisemaa
- Kylätien maisemassa näkyvästi sijoittuvat, alueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavat, melko hyvin säilyneet rakennukset ja rakennusryhmät
- Rantamaisemassa näkyvästi sijoittuvat, alueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavat, melko hyvin säilyneet rakennukset ja rakennusryhmät

KULTTUURIHISTORIALLINEN ARVO

Kohteiden arvotuksen perustelu:

- Alueen asutuksen tai loma-asutuksen historiaa ilmentävät kohteet, joiden alkuperäiset ominaispiirteet ovat edelleen tunnistettavissa
- Maatalouden elinkeinoihin ja kyläkulttuuriin liittyvät kohteet, joiden säilyttäminen aluekokonaisuuden kannalta on toivottavaa

RAKENNUSHISTORIALLINEN ARVO

Kohteiden arvotuksen perustelu:

- Maatilojen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella rakennetut päärakennukset ja talousrakennukset, joiden ominaispiirteet ovat korjausten ja laajennusten jälkeen edelleen tunnistettavissa
- Muut kohteet jotka ovat rakennusajalleen tunnusomaisia tai arkkitehtuuriltaan huomion arvoisia; ja joiden alkuperäiset ominaispiirteet ovat hyvin tunnistettavissa myöhemmistä muutoksista huolimatta

Arvoluokka m

Kulttuuriympäristön kohteet, joilla inventoinnin perusteella on merkitystä tarkastelualueen kulttuurihistorian, rakennushistorian tai maisemakuvan kannalta.

Arvoluokkaan m on luokiteltu sellaiset kulttuuriympäristön kohteet, joilla inventoinnin perusteella on merkitystä tarkastelualueen kulttuurihistorian, rakennushistorian tai maisemakuvan kannalta, mutta joiden kaavalliselle suojelulle ei ole erityisiä perusteita.

Korjaus- ja muutostoimenpiteet tulee kuitenkin aina suorittaa kulttuuriympäristöön sopeuttavalla tavalla ja ottaen huomioon rakennuksen alkuperäiset ominaispiirteet.

m-kohteet on esitetty kohdekartalla mutta vain osasta on laadittu kohdekortti, kun sille on erityiset perusteet.

Asemakaava-alueella sijaitseva kulttuuriympäristön kohde, jota ei ole suojeltu kaavassa.

Kohteen suojelutarve tulee määritellä tarkemman inventoinnin pohjalta.

Kulttuuriympäristön alue

Laaja kulttuurimaisemakokonaisuus

RAKENNUSRYHMÄT PIHAPIIREINEEN JA LÄHIYMPÄRISTÖINEEN; ERITYINEN MAISEMALLINEN, KYLÄ- TAI KAUPUNKIKUVALLINEN ARVO

Arvotuksen perustelu:

- alkuperäiseltä ilmeeltään hyvin säilyneet kartanoiden ja maatilojen asuin- ja talousrakennusryhmät pihapiireineen, joiden ympäristö on maatalouden leimaamaa kulttuurimaisemaa
- avoimessa viljelymaisemassa tai kylätien maisemassa näkyvästi sijoittuvat, alueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavat, kylämäistä kokonaisuutta muodostavat rakennusryhmät, maisemapuut, kiviaidat ja muut kulttuuriympäristön rakenteet. Näkymät kyläteiltä.
- rannikkoalueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavat rakennusryhmät lähiympäristöineen, höyrylaivareittien huvila-asutuksen edustavat esimerkit, ranta- ja laiturirakenteet, maisemallisesti merkittävä puusto
- tiiviiseen kaupunkirakenteeseen sisältyvät yhtenäiset, hyvin säilyneet eri aikakausina rakennetut aluekokonaisuudet

KULTTUURIYMPÄRISTÖN MERKITTÄVÄ LAAJA MAISEMALLINEN KOKONAISUUS

M26 Mustijoen itärannan kulttuurimaisema

M35 Karjalaiskylän viljelyaukean asutus

M34 Porvoonjoen itärannan kulttuurimaisema

M32 Kiialan kulttuurimaisema

- laaja viljelyaukea, jonka varressa metsän reunalla ja metsäsaarekkeissa on kylätien varteen sijoittuvaa kylämäisen tiivistä vanhempaa asutusta ja maatiloja, sekä muuta maaseudun rakennuskantaa, kuten kouluja yhdistysrakennuksia, kyläkauppoja jne.
- kartanoympäristö rakennuksineen, puutarhoineen ja pihapiireineen, sekä maisemalliseen kokonaisuuteen liittyvä vanha kylätie, viljelyaukea, jokilaakso tai muu vesistö
- kylämäisen tiiviisti rakennettu vanha kylämäki, maisemalliseen kokonaisuuteen liittyvä vanha kylätie, viljelyaukea, jokilaakso tai muu vesistö
- merenlahti tai muu ranta-alue, johon liittyy rannikkoalueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavia rakennusryhmiä, höyrylaivareittien huvila-asutusta, ranta- ja laiturirakenteita, rantakalliota, niitty- ja peltoaukeita sekä maisemallisesti merkittävää puustoa

5. HERKKYYSTARKASTELU—PERIAATTEET JA SUOSITUKSET

Muutosherkkyys

Muutosherkkyystarkastelua käytetään nykyään yhä useammin osana rakennetun ympäristön suunnitteluprosessia. Muutosherkkyydellä pyritään esimerkiksi kuvaamaan, missä määrin arvokkaaksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi luokiteltu alue ”sietää” muutoksia ilman että sen keskeiset arvot vaarantuvat.

Tässä selvityksessä tarkastellut alueet on muutosherkkyyden perusteella jaettu kolmeen luokkaan, joiden tarkempi sisältö on kuvattu jäljempänä. Selvityksessä käytetty luokitus on tarkoitettu yleiskaavatasoisen suunnittelun työvälineeksi. Muutokset edellyttävät kuitenkin aina aluekohtaista tarkempaa tarkastelua ja vaikutusten arviointia erityisesti kaupunkikuvallisten ja muiden arvojen kannalta. Muutosten vaikutusta tulee lisäksi tarkastella suhteessa aluerajauksen ulkopuolella olevaan kaupunki- ja kyläympäristöön sekä maisemakuvaan. Rakennetun kulttuuriympäristön ohella tulee alueiden kokonaisvaltaista muutosherkkyyttä arvioitaessa ottaa huomioon myös alueen muut suojeluarvot, kuten mm. arkeologinen kulttuuriperintö ja luontoarvot.

Seuraavassa esitetään kutakin herkkyysluokkaa koskevia selventäviä periaatteita sekä suosituksia kulttuuriympäristön muutosten hallittuun ohjaukseen, joiden tavoitteena on tukea alueiden sisältämää, Porvoo identiteettiä vahvistavaa kehittämispotentiaalia.

Luokka A

- Erittäin korkea muutosherkkyys

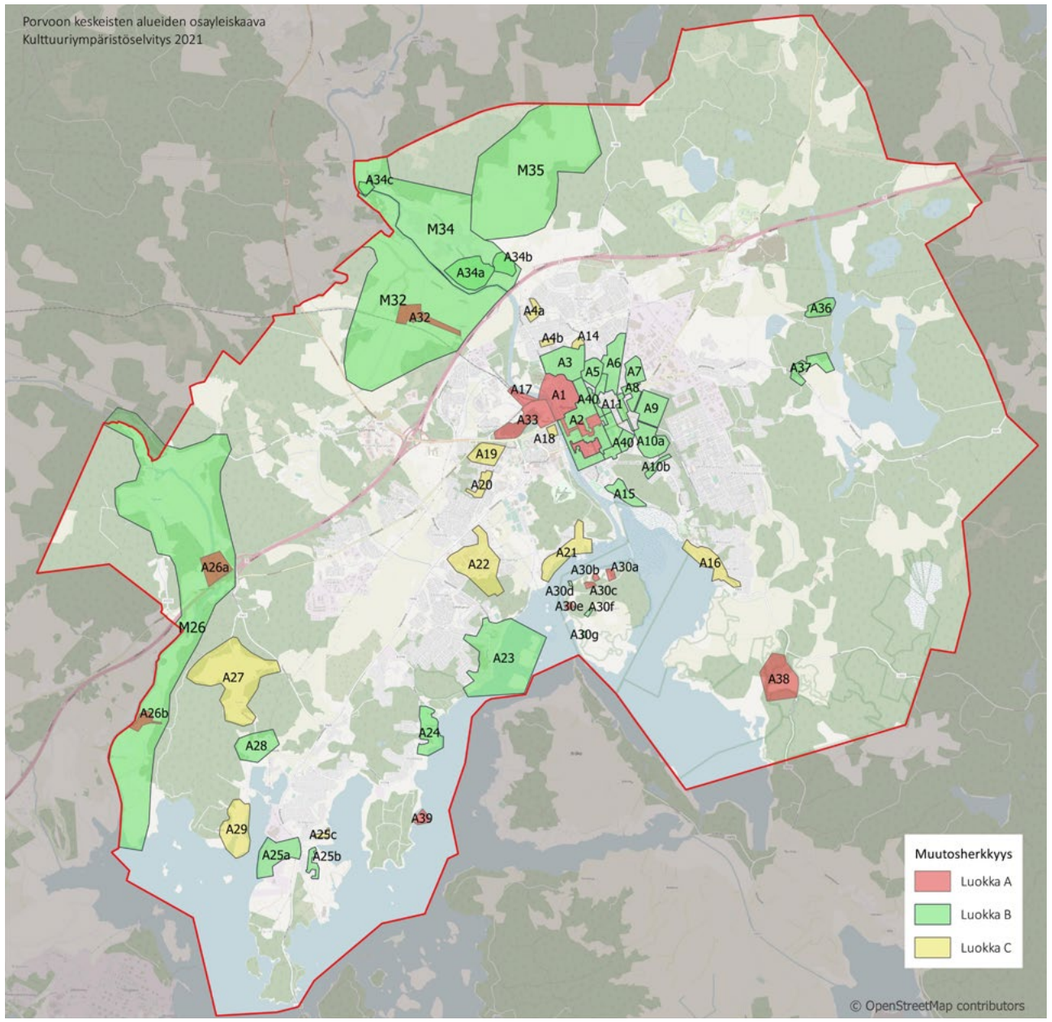
  Kaupunkirakenne, arvokas rakennusperintö, katutilan rajaus, istutukset, pihat ja kujat muodostavat tunnusomaisen kokonaisuuden, jossa jokaisella osatekijällä on alueen arvon säilymisen kannalta tärkeä merkitys.

- Muutoksensietokyky ja kehittämispotentiaali

  Luonteeltaan ylläpitävät ja vähäiset, nykyistä kaupunkirakennetta tai ympäristökokonaisuutta noudattavat, ympäristöön erityisellä huolella sovitetut ja sen ominaispiirteitä tukevat muutokset ovat mahdollisia.

- Suositukset

  Alueen rakentamista ja muutoksia ohjataan yksityiskohtaisten rakennus- ja korjaustapaohjeiden avulla, suunnittelutehtävä luokitellaan erittäin vaativaksi ja museoviranomainen osallistuu suunnittelun ohjaukseen.

Kulttuuriympäristön alue tai osa-alue

A1	Porvoon vanha kaupunki, pappila ja Kahdeksantoistamäki
A2	Empire-kaavan korttelit, ks. osa-alueet
A17	Rautatiaseman kulttuuriympäristö
A26a	Drägsbyn kartanoympäristö
A26b	Brasaksen kartanoympäristö
A30a	Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30b	Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30c	Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30e	Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A32	Kiialan kartanoympäristö
A33	Näsinmäki ja hautausmaa
A38	Stensbölen kartanoympäristö
A39	Björkholmin luotsisaari

Luokka B

- Korkea muutosherkkyys

  Asemakaavallinen kokonaisuus, maisemakuva ja rakentamisen suhde maisemaan, arvokas rakennusperintö, vanhat kylätiet, istutukset, pihat ja puutarhat, muodostavat tunnusomaisen vaalittavan kokonaisuuden.

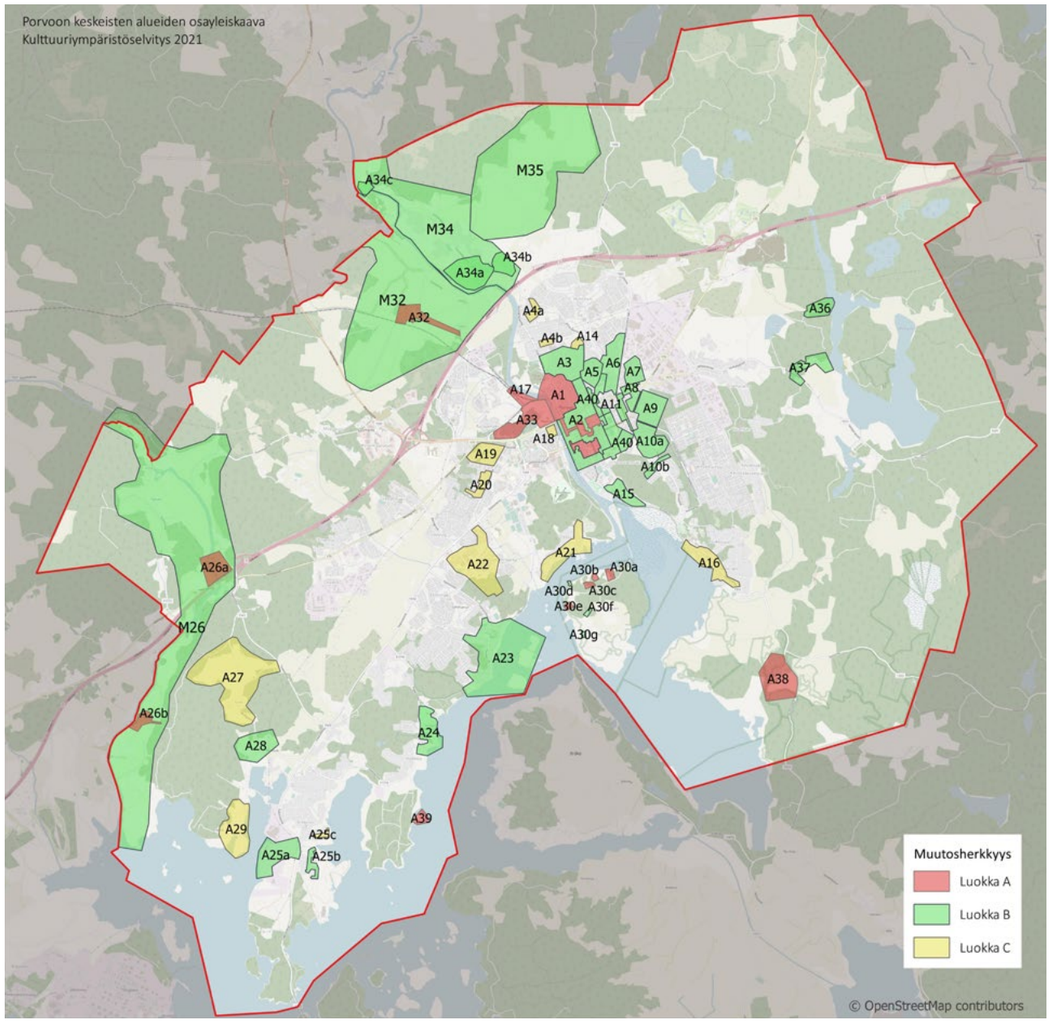
- Muutoksensietokyky ja kehittämispotentiaali

  Ympäristöön ja kaupunkirakenteeseen huolella sovitetut ja alueen ominaispiirteitä sekä rakennustapaa tukevat muutokset ovat mahdollisia.

  Kulttuuriympäristöön sovitettu hallittu täydennysrakentaminen on mahdollista.

- Suositukset

  Asemakaava-alueella rakentamista ja muutoksia ohjataan yksityiskohtaisten rakennus- ja korjaustapaohjeiden avulla, suunnittelutehtävä luokitellaan vaativaksi ja museoviranomainen arvioi suunnittelun ohjauksen tarvetta.

Kulttuuriympäristön alue tai osa-alue

A2 Empire-kaavan korttelit, ks. osa-alueet
A3 Pappilanmäen kulttuuriympäristö
A5 Myllymäen kulttuuriympäristö
A6 Antinmäen kulttuuriympäristö
A7 Pohjoisen Tarmolan kulttuuriympäristö
A8 Eteläisen Tarmolan kulttuuriympäristö
A9 Pohjoisen Velkalan kulttuuriympäristö
A10a ja A10 b Eteläisen Velkalan, Sorsa- ja Lokkitien kulttuuriympäristöt
A11 Sibeliuksenbulevardin kulttuuriympäristö
A12 Soturinkylän kulttuuriympäristö
A13 Joonaanmäen kulttuuriympäristö
A15 Aunelan kulttuuriympäristö
A23 Hamarin kulttuuriympäristö
A24 Haikon kulttuuriympäristö
A25a ja A25b Tolkkisten kulttuuriympäristöt
A28 Sillvik ja Bryggars
A30d, A30f ja A30g Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A34c Kallolan kartanoympäristö
A36 Domargårdin kartanoympäristö
A37 Veckjärven vanha kyläympäristö
A40 Empirekaupungin reunavyöhyke

Luokka C

- Kohtalainen muutosherkkyys

  Asemakaavallinen kokonaisuus, maisemakuva ja rakentamisen suhde maisemaan, arvokas rakennusperintö, tunnusomainen rakennustapa, vanhat kylätiet, istutukset, pihat ja puutarhat, muodostavat alueelle tunnusomaisen, vaalittavan kokonaisuuden.

- Muutoksensietokyky ja kehittämispotentiaali

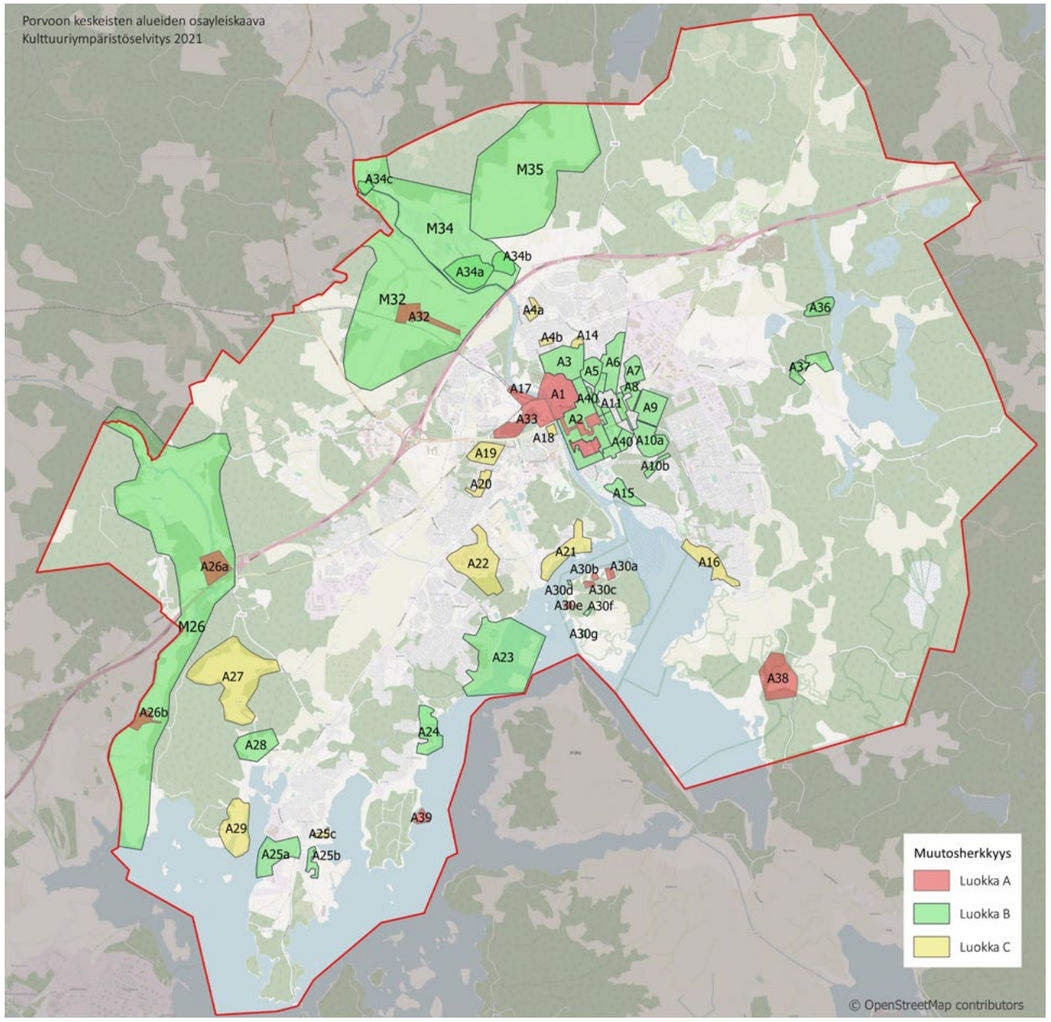
  Alueen keskeisiä kaupunkirakenteellisia ja maisemallisia piirteitä, sekä alueelle ominaista rakennustapaa noudattavat muutokset ovat mahdollisia

- Suositukset

  Mahdollinen täydennysrakentaminen tulee huolella sovittaa osaksi arvokasta kulttuuriympäristöä.

  Rakentamistapaa ohjataan yksityiskohtaisin asemakaavamääräyksin

  Aluekohtaisesti arvioidaan tarkemman suunnittelun vaatimustasoa sekä rakennus- ja korjaustapaohjeiden tarpeellisuutta.

Kulttuuriympäristön alue tai osa-alue

A4a ja A4b Järnbölen ja Pappilanpellon kulttuuriympäristö

A14 Lähdepolun asuinkortteli

A16 Tarkkisen ranta-asutus

A18 Länsirannan puukaupunkikorttelit

A19 Näsin pientaloalue

A20 Peippolan pientaloasutus

A21 Uddaksen ranta-asutus

A22 Gammelbackan lähiö ja kartanopuisto

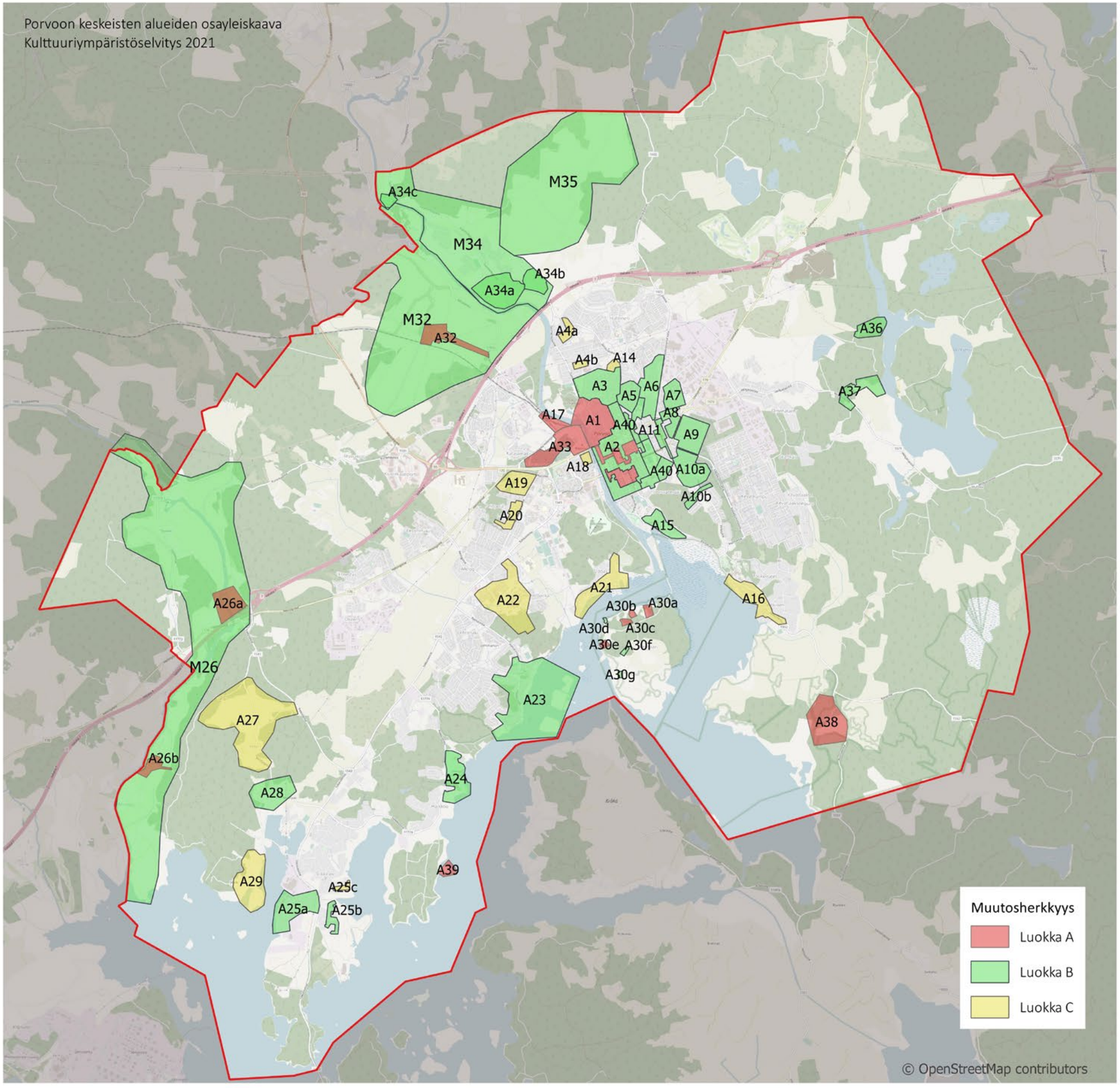
A25c Tolkkisten kulttuuriympäristöt

A27 Langiksen viljelyaukea

A29 Ala-Sillvikin ranta-asutus

A34a Suomenkylä

A34b Bergstan kartanoympäristö

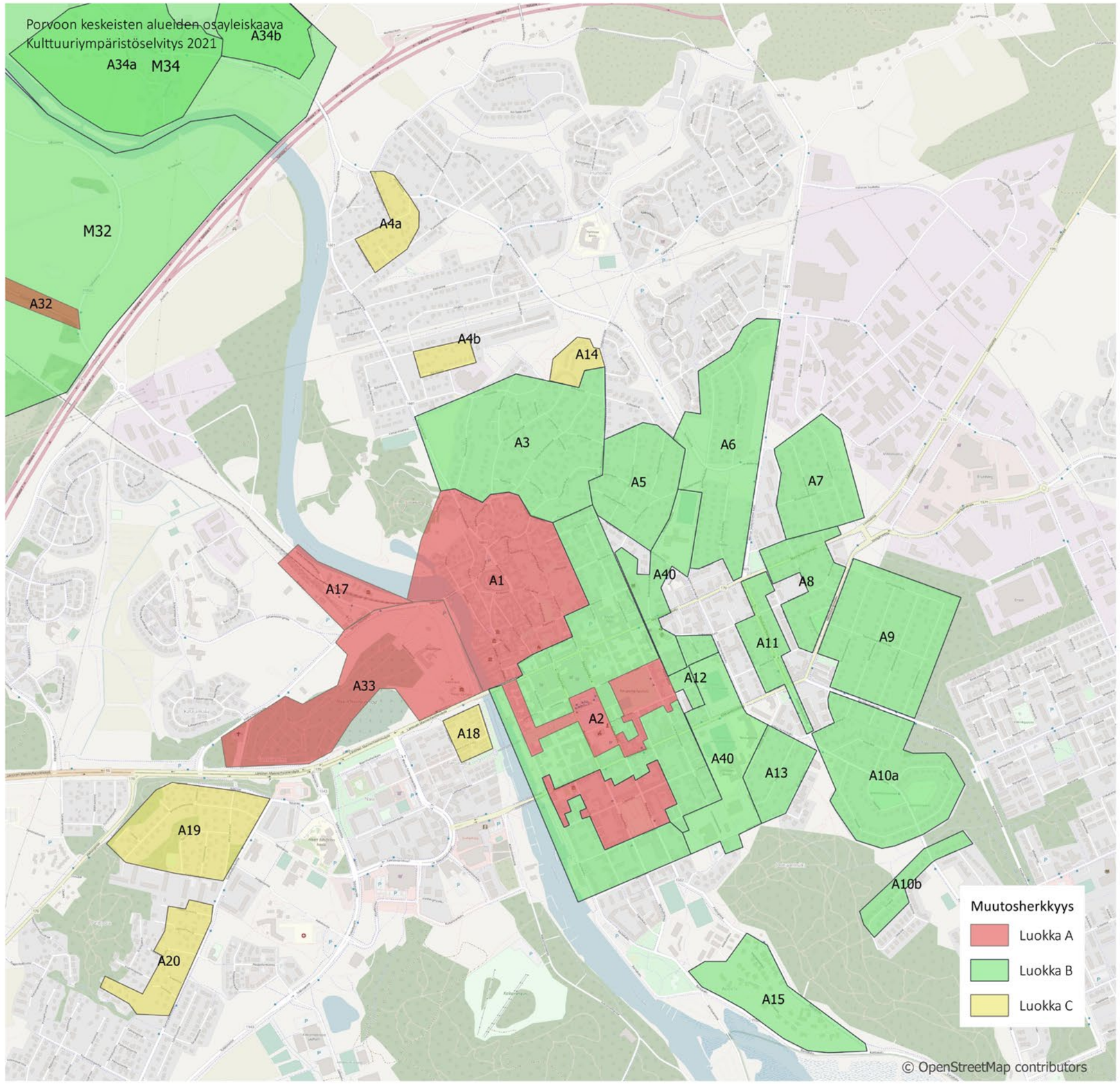

Laajat kulttuurimaisema-alueet

M26 Mustijoen itärannan kulttuurimaisema
M35 Karjalaiskylän viljelyaukean asutus
M34 Porvoonjoen itärannan kulttuurimaisema
M32 Kiialan kulttuurimaisema

Kulttuuriympäristöalueet

A1 Porvoon vanha kaupunki, pappila ja kahdeksantoistamäki
A2 Empire-kaavan korttelit
A3 Pappilanmäen kulttuuriympäristö
A4a Järnbölen ja Pappilanpellon kulttuuriympäristö
A4b Järnbölen ja Pappilanpellon kulttuuriympäristö
A5 Myllymäen kulttuuriympäristö
A6 Antinmäen kulttuuriympäristö
A7 Pohjoisen Tarmolan kulttuuriympäristö
A8 Eteläisen Tarmolan kulttuuriympäristö
A9 Pohjoisen Velkalan kulttuuriympäristö
A10a Eteläisen Velkalan, Sorsa- ja Lokkitien kulttuuriympäristöt
A10b Eteläisen Velkalan, Sorsa- ja Lokkitien kulttuuriympäristöt
A11 Sibeliuksenbulevardin kulttuuriympäristö
A12 Soturinkylän kulttuuriympäristö
A13 Joonaanmäen kulttuuriympäristö
A14 Lähdepolun asuinkortteli
A15 Aunelan kulttuuriympäristö
A16 Tarkkisen ranta-asutus
A17 Rautatieaseman kulttuuriympäristö
A18 Länsirannan puukaupunkikorttelit
A19 Näsin pientaloalue
A20 Peippolan pientaloasutus
A21 Uddaksen ranta-asutus
A22 Gammelbackan lähiö ja kartanopuisto
A23 Hamarin kulttuuriympäristö
A24 Haikon kulttuuriympäristö
A25a Tolkkisten kulttuuriympäristöt
A25b Tolkkisten kulttuuriympäristöt
A25c Tolkkisten kulttuuriympäristöt
A26a Drägsbyn kartanoympäristö
A26b Brasaksen kartanoympäristö
A27 Langiksen viljelyaukea
A28 Sillvik ja Bryggars
A29 Ala-Sillvikin ranta-asutus
A30a Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30b Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30c Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30d Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30e Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30f Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30g Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A32 Kiialan kartanoympäristö
A33 Näsinmäki ja hautausmaa
A34a Suomenkylä
A34b Bergstan kartanoympäristö
A34c Kallolan kartanoympäristö
A36 Domargårdin kartanoympäristö
A37 Veckjärven vanha kyläympäristö
A38 Stensbölen kartanoympäristö
A39 Björkholmin luotsisaari
A40 Empirekaupungin reunavyöhyke

Laajat kulttuurimaisema-alueet

M26 Mustijoen itärannan kulttuurimaisema
M35 Karjalaiskylän viljelyaukean asutus
M34 Porvoonjoen itärannan kulttuurimaisema
M32 Kiialan kulttuurimaisema

Kulttuuriympäristöalueet

A1 Porvoon vanha kaupunki, pappila ja kahdeksantoistamäki
A2 Empire-kaavan korttelit
A3 Pappilanmäen kulttuuriympäristö
A4a Järnbölen ja Pappilanpellon kulttuuriympäristö
A4b Järnbölen ja Pappilanpellon kulttuuriympäristö
A5 Myllymäen kulttuuriympäristö
A6 Antinmäen kulttuuriympäristö
A7 Pohjoisen Tarmolan kulttuuriympäristö
A8 Eteläisen Tarmolan kulttuuriympäristö
A9 Pohjoisen Velkalan kulttuuriympäristö
A10a Eteläisen Velkalan, Sorsa- ja Lokkitien kulttuuriympäristöt
A10b Eteläisen Velkalan, Sorsa- ja Lokkitien kulttuuriympäristöt
A11 Sibeliuksenbulevardin kulttuuriympäristö
A12 Soturinkylän kulttuuriympäristö
A13 Joonaanmäen kulttuuriympäristö
A14 Lähdepolun asuinkortteli
A15 Aunelan kulttuuriympäristö
A16 Tarkkisen ranta-asutus
A17 Rautatieaseman kulttuuriympäristö
A18 Länsirannan puukaupunkikorttelit
A19 Näsin pientaloalue
A20 Peippolan pientaloasutus
A21 Uddaksen ranta-asutus
A22 Gammelbackan lähiö ja kartanopuisto
A23 Hamarin kulttuuriympäristö
A24 Haikon kulttuuriympäristö
A25a Tolkkisten kulttuuriympäristöt
A25b Tolkkisten kulttuuriympäristöt
A25c Tolkkisten kulttuuriympäristöt
A26a Drägsbyn kartanoympäristö
A26b Brasaksen kartanoympäristö
A27 Langiksen viljelyaukea
A28 Sillvik ja Bryggars
A29 Ala-Sillvikin ranta-asutus
A30a Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30b Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30c Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30d Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30e Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30f Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A30g Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus
A32 Kiialan kartanoympäristö
A33 Näsinmäki ja hautausmaa
A34a Suomenkylä
A34b Bergstan kartanoympäristö
A34c Kallolan kartanoympäristö
A36 Domargårdin kartanoympäristö
A37 Veckjärven vanha kyläympäristö
A38 Stensbölen kartanoympäristö
A39 Björkholmin luotsisaari
A40 Empirekaupungin reunavyöhyke

6. YHTEENVETO

Porvoon keskeisten alueiden osayleiskaavatyötä varten laaditun kulttuuriympäristöselvityksen tilaajana on Porvoon kaupungin kaupunkisuunnittelu. Selvityksen ovat laatineet Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy ja Arkkitehtitoimisto Kristina Karlsson. Tehtävänä on ollut osayleiskaava-alueen rakennetun ympäristön historian, ominaisluonteen ja erityispiirteiden tunnistaminen, alueen rakennushistoriallisten, historiallisten ja kulttuurimaisemallisten arvojen osoittaminen sekä kulttuurihistoriallisesti merkittävien ympäristöjen, rakennusten ja rakennelmien tunnistaminen ja niiden suojelutavoitteiden esittäminen. Kohteiden tunnistamisessa on kiinnitetty erityistä huomiota sellaisiin kohteisiin, joilla ei toistaiseksi ole kaavallista suojelua.

Osayleiskaavatyön lähtökohdaksi laaditun selvityksen tarkoituksena on esittää riittävästi ajankohtaista ja tutkittua tietoa alueen kulttuuriympäristön arvoista, jotta sen pohjalta voidaan arvioida uuden rakentamisen ja osayleiskaavaratkaisujen vaikutuksia olemassa olevaan rakennettuun ympäristöön ja maiseman historiallisiin piirteisiin.

Selvitystyössä on haettu vastauksia mm. seuraaviin kysymyksiin:

- Mitä ympäristön nykytila kertoo historiallisesta kehityksestä ja sen luonteesta?
- Miksi tietyillä elementeillä ja ominaispiirteillä on erityistä yhteiskunnallista merkitystä?
- Mitkä alueelliset ominaispiirteet ovat erityisen merkityksellisiä, voiko niitä kehittää ja kuinka paljon niitä voi muuttaa?
- Onko rakennettu ympäristö porvoolaisille/Porvoolle tärkeä identiteetin rakentaja ja resurssi?

INVENTOINTI, ALUE- JA KOHDEKORTIT

Kulttuuriympäristöselvitykseen sisältyy laaja inventointityö, jonka yhteydessä on suoritettu kymmeniä maastokäyntejä. Inventointi on rajattu koskemaan sellaisia ympäristöjä, rakennuksia ja rakennelmia, joilla on arvoitu olevan kulttuurihistoriallista merkittävyyttä. Inventoitavat kohteet on valittu aiempien inventointien, selvityksen lähtöaineiston, lähdekirjallisuuden ja historiallisten karttojen analyysin perustella. Valtakunnallisesti merkittäviksi jo aiemmin luokitellut kohteet on otettu huomion sellaisenaan ja maakunnallisesti arvokkaiksi luokiteltujen kohteiden tietoja on inventoinnin avulla tarkennettu ja muut kohteet on inventoitu. Toisin sanoen tehtävänä ei ole ollut koko rakennuskannan inventointi, vaan selvityksen pääpaino on kohteissa ja alueissa, joiden tiedot ovat selvitystyön alkaessa vanhentuneita tai puutteelliset tai niitä ei ole.

Jokaisesta tunnistetusta kulttuuriympäristöalueesta on laadittu 2-4 sivuinen aluekortti, johon tiivistetysti on kirjattu alueen historiaa ja nykytilaa sekä aiempia suojelupäätöksiä, inventointeja ja lähteitä koskevat tiedot. Lisäksi on määritelty asemakaavoituksessa ja muussa suunnittelussa huomioon otettavat erityiset, vaalittavat ominaispiirteet.

Rakennukset, joilla on todettu olevan rakennushistorian ja säilyneen kulttuuriympäristön kannalta merkittäviä arvoja, on valokuvattu ja inventoitu ulkoa, kuten on käytäntö yleiskaavatasoisissa selvityksissä. Näistä on laadittu erilliset kuvalliset inventointikortit, joihin on kirjattu kohteen perustietoja, lyhyt kuvaus sekä arvotus.

YLEISÖTILAISUUS JA KULTTUURIYMPÄRISTÖAIHEINEN NETTIKYSELY

Selvityksen yhteydessä järjestettiin yleisölle avoin webinaari, jossa käsiteltiin Porvoon kulttuuriympäristön arvottamista ja merkityksellisyyttä. Tällaiset ”kulttuurikuppilaksi” nimetyt tilaisuudet palvelevat osayleiskaavan osallistamista. Webinaarimuoto valittiin korona-pandemian aiheuttamien rajoitusten johdosta.

Karttapohjaisen internet-kyselyn avulla kerättiin tietoa siitä, minkälaisia kulttuuriympäristöjä alueen asukkaat ja käyttäjät itse arvostavat ja pitävät vaalimisen arvoisena, sekä millaisista ympäristöistä Porvoon identiteetin koetaan muodostuvan. Kyselyn tuloksista on laadittu erillinen raportti.

KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYKSEN RAPORTTI

Raportissa kuvaillaan alueen ja rakennusten inventoinnissa käytettyjä menetelmiä sekä kohteiden valinnan ja arvotuksen perusteita, tarkastellaan alueen rakennetun kulttuuriympäristön vaiheita, ajallisia kerrostumia ja keskeisiä ominaispiirteitä, kylien, kartanoiden ja maaseutuasutuksen erityispiirteitä, liikenneväyliä, teolliseen historiaan liittyviä ympäristöjä, Porvoon kaupunkiasutuk-

sen kehitystä, asemakaavahistoriaa ja rakennustapaa, tarkastelualueen rakennustypologian esimerkkejä sekä esitetään selvityksen perusteella tunnistetut, kulttuurihistoriallisesti arvokkaat alueet ja kohteet.

MITÄ YMPÄRISTÖN NYKYTILA KERTOO HISTORIALLISESTA KEHITYKSESTÄ JA SEN LUONTEESTA?

”Rakennettu ympäristö on kehittynyt vaiheittain esihistoriallisella ajalta ja keskiajalta lähtien ja jatkunut Ruotsin kuningaskunnan, Venäjän keisarikunnan sekä itsenäisen tasavallan aikana. Valtaosa Suomen rakennetusta ympäristöstä on hyvinvointivaltion rakentamisen ajalta. Koko maahan rakennettiin 1900-luvun jälkipuolella koulutuksen, terveydenhuollon, asumisen, työnteon ja vapaa-ajan ympäristöjä.” [1]

Selvitysraportissa tarkastellaan nykyisessä rakennetussa maaseutu- ja kaupunkiympäristössä havaittavia historiallisen kehityksen muovaamia piirteitä.

Maaseutuympäristössä entisen maalaiskunnan alueella tapahtuneet muutokset ovat paikoin olleet hitaita, paikoin nopeita ja mullistavia. Maatalouden leimaamilla alueilla ympäristöä ovat muovanneet maanomistusolojen, viljelymenetelmien, jakotoimitusten ja liikennemuotojen muutokset. Asutus on levinnyt sarkajakovaiheen kyläalueilta laajalle ympäristöön. Maaseutuasutukselle ominaiset, eri käyttötarkoituksia palvelevat talousrakennusryhmät ja komeat hirsiaitat ovat jääneet harvinaisiksi. Porvoon seudulle ominaisten suurten aateliskartanoiden, kuten Kiialan, Drägsbyn ja Stensbölen vaikutus maisemakuvaan on edelleen merkittävä.

Sahateollisuuden, laivatelakoiden, satamatoimintojen tai selluloosatehtaiden yhteyteen kasvaneet yhdyskunnat, kuten Tolkkinen ja Hamari, ovat omaleimaisia, tiiviisti rakennettuja alueita asuinrakennuksineen, kouluineen ja seurantaloineen, joiden historialla on edelleen suuri merkitys alueen identiteetin kannalta.

Muuttuvassa kaupunkiympäristössä ajalliset kerrostumat esiintyvät rinnakkain ja lomittain aikojen kuluessa syntyneen tai kaavoituksen ja rakennusjärjestyksen avulla määritellyn katuverkoston, korttelirakenteen, tonttijaon ja rakennustavan säätelemissä puitteissa. Porvoon valtakunnallisesti arvokkaiden puukaupunkialueiden, Vanhan Porvoon ja Empire-Porvoon puukortteleiden säilyneisyys kertoo 1900-luvun vaihteessa alkaneista pyrkimyksistä rakennusten ja kaupunkikuvan suojeluun. Samoin Linnamäen muinaislinnan säilyminen on varhaisten suojelupyrkimysten tulos.

Porvoon vanhan kaupungin rajojen ulkopuolella kaupunkirakenteen kasvu on tapahtunut selvästi havaittavina jaksoina, ensimmäisenä 1800-luvun loppupuolella vähitellen rakentunut empiren ruutukaava-alue, seuraavaksi 1900-luvun alkupuolen puutarhakaupunkimaiset alueet ja jälleenrakennuskauden omakotialueet, 1960-luvulta lähtien empirekaupungin kortteleiden muuttaminen kerrostalotonteiksi ja aluerakentamiskohteina toteutetut kerrostalalueet, kuten Gammelbacka ja Kevätkumpu, uusimpina kerrostumina Porvoonjoen länsirannan korttelit.

Vaiheittain rakentunut tieverkosto ja itä-länsisuuntaisen valtakunnallisesti tärkeän liikenteen väylät ovat maisemakuvan kannalta merkittävä tekijä. Keskiajalta periytyvällä Suurella Rantatiellä on ollut ratkaiseva merkitys Porvoon kaupungin kehityksessä.

MIKSI TIETYILLÄ ELEMENTEILLÄ JA OMINAISPIIRTEILLÄ ON ERITYISTÄ YHTEISKUNNALLISTA MERKITYSTÄ?

Miksi tietyillä elementeillä ja ominaispiirteillä on erityistä yhteiskunnallista merkitystä?

” Ympäristössä näkyy ihmisen toiminta sekä vuorovaikutus luonnon kanssa esihistoriasta nykypäivään asti. Erilaisista ja eri-ikäisistä maisemista, rakennetuista ympäristöistä ja arkeologisesta perinnöstä muodostuvaa kokonaisuutta kutsutaan kulttuuriympäristöksi.”

Kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä voidaan todeta, että siitä on muodostunut kansalaistensa hyvinvoinnista huolehtivan yhteiskunnan välttämätön voimavara, joka tuo merkityksellisyyttä, syvyyttä ja perspektiiviä maailmaan. Kulttuuriperinnön säilymistä ja saavutettavuutta edistämällä vahvistetaan sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävää kehitystä.

Kulttuuriperintöbarometrissä 2017 tutkittiin ihmisten asenteita ja arvostuksia kulttuuriperintöä kohtaan. Selvityksessä nousivat tärkeään asemaan ihmisten yhteiset kokemukset ja tarinat. ”Rakennettu ympäristö kertoo usein näistä kokemuksista. Moni tarina sitoutuu fyysiseen ympäristöön, jolloin rakennettu ympäristö voi toimia niin kutsuttuna muistin paikkana, joka kiinnittää kokijan his-

1 www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennettu-kulttuuriymparisto

toriaansa. Tällaisessa tapauksessa rakennettu ympäristö vahvistaa paikallisidentiteettiä ja ryhmään kuulumisen tunnetta.” [1]

Valtioneuvoston 2014 hyväksymän Kulttuuriympäristöstrategian mukaan hyvin hoidettu ja elinvoimainen kulttuuriympäristö lisää ihmisten hyvinvointia ja sillä on tärkeä merkitys elinkeinotoimintojen kehittämisessä ja viihtyisän asuinympäristön luomisessa.

Rakennetun kulttuuriympäristön vaaliminen on yhteiskunnallinen ja hallinnollinen velvoite ja tavoite, joka on kirjattu kansainvälisiin ja kansallisiin sopimuksiin, asiakirjoihin ja lakeihin, alkaen Unescon vuonna 1972 hyväksymästä ns. maailmanperintösopimuksesta, jonka tavoitteena on yleismaailmallisesti arvokkaimman kulttuuri- ja luonnonperinnön säilyttäminen ja hoitaminen ihmiskunnan yhteisenä perintönä. Suomen seitsemästä maailmanperintökohteesta Vanha Rauma, Pohjoismaiden laajimpana, yhtenäisimpänä ja parhaiten säilyneenä vanhana puukaupunkialueena, jonka asemakaava periytyy jo keskiajalta, valittiin Unescon maailmanperintöluetteloon vuonna 1991. Myös Raumaan hyvin rinnastettavan Vanhan Porvoon arvot ja ominaispiirteet olivat tuolloin esillä keskusteltaessa ehdokasasettelusta, mikä on osoitus Vanhan Porvoon valtakunnallisesta merkittävyydestä. Samasta kulttuurihistoriallisesti arvokkaan kaupunkikuvan merkittävyydestä kertoo Vanhan Porvoon nimeäminen kansallismaisemaksi .

Mitkä alueelliset ominaispiirteet ovat erityisen merkityksellisiä, voiko niitä kehittää ja kuinka paljon niitä voi muuttaa?

Kulttuuriympäristöselvityksessä on arvioitu arvokkaiksi luokiteltujen alueiden kehittämispotentiaali, haavoittuvuus ja muutoksensietokyky. Selvitykseen sisältyy osa-aluekohtainen muutosherkkyystarkastelu, jolla pyritään kuvaamaan missä määrin arvokkaaksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi luokiteltu alue ”sietää” muutoksia ilman että sen keskeiset arvot vaarantuvat.

Erittäin korkean muutosherkkyys

Erittäin korkean muutosherkkyyden alueista valtaosa on valtakunnallisesti tai maakunnallisesti merkittäviä kulttuuriympäristöjä, sellaisia alueita, joiden arvokas rakennusperintö ja ympäristö tai kaupunkirakenne, katutilan rajaus, istutukset, pihat ja kujat muodostavat tunnusomaisen kokonaisuuden, jossa jokaisella osatekijällä on alueen arvon säilymisen kannalta tärkeä merkitys.

Erittäin korkean muutosherkkyyden kulttuuriympäristöalueiksi on kulttuuriympäristöselvityksen perusteella luokiteltu Porvoon vanha kaupunki, pappila ja Kahdeksantoistamäki, Empire-kaavan korttelit, Näsinmäki ja hautausmaa, Rautatieaseman kulttuuriympäristö, Drägsbyn, Kiialan ja Stensbölen kartanot, Brasaksen kartanoympäristö, Björkholmin luotsisaari sekä Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus osittain.

Näillä alueilla luonteeltaan ylläpitävät ja vähäiset, nykyistä kaupunkirakennetta tai ympäristökokonaisuutta noudattavat, ympäristöön erityisellä huolella sovitetut ja sen ominaispiirteitä tukevat muutokset ovat mahdollisia.

Korkea muutosherkkyys

Korkean muutosherkkyyden kulttuuriympäristöalueiksi on luokiteltu Pappilanmäen kulttuuriympäristö, Hamari, Haikkoo, Sikosaaren luotsi- ja huvila-asutus osittain, Tolkkisten kulttuuriympäristöt osittain, Myllymäen, Antinmäen, Pohjoisen Tarmolan, Eteläisen Tarmolan, Pohjoisen Velkalan, Eteläisen Velkalan, Sorsa- ja Lokkiten kulttuuriympäristöt, Sibeliuksenbulevardin, Soturinkylän ja Joonaanmäen sekä Aunelan kulttuuriympäristöt, Sillvik ja Bryggars, Veckjärven vanha kyläympäristö, Kallolan ja Domargårdin kartanoympäristöt sekä Empirekaupungin reunavyöhyke.

Näille alueille on ominaista, että asemakaavallinen kokonaisuus, maisemakuva ja rakentamisen suhde maisemaan, arvokas rakennusperintö, vanhat kylätiet, istutukset, pihat ja puutarhat, muodostavat tunnusomaisen vaalittavan kokonaisuuden.

Selvityksessä todetaan, että ympäristöön ja kaupunkirakenteeseen huolella sovitetut, alueen ominaispiirteitä sekä rakennustapaa tukevat muutokset ovat mahdollisia, samoin kulttuuriympäristöön sovitettu hallittu täydennysrakentaminen .

Kohtalainen muutosherkkyys

Kohtalaisen muutosherkkyyden kulttuuriympäristöalueiksi on selvityksen perusteella luokiteltu kerrokselliset ja ilmeeltään muuttuneet, paikallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt, kuten Järnböle ja Pappilanpellon alueet, Peippolan ja Näsin pientaloalueet, Tarkkisen, Uddaksen ja Ala-Sillvikin ranta-asutus, Tolkkisten kulttuuriympäristön osa-alue, Suomenkylän osa-alue, Langiksen viljelyaukea ja Bergstan kartanoympäristön osa-alue. Tähän ryhmään kuuluu myös maakunnallisesti arvokas Gammelbackan lähiö. Uudempaa asuinympäristöä edustavat Lähdepolun asuinkortteli ja Länsirannan puukaupunkikorttelit.

1 Aura Kivilaakso, Onko rakennettu ympäristö kulttuuriperintöä? www.kulttuuriymparistomme.fi

Edellä mainituilla alueilla asemakaavallinen kokonaisuus, maisemakuva ja rakentamisen suhde maisemaan, arvokas rakennusperintö, tunnusomainen rakennustapa, vanhat kylätiet, istutukset, pihat ja puutarhat, muodostavat alueelle tunnusomaisen, vaalittavan kokonaisuuden.

Näillä alueilla alueen keskeisiä kaupunkirakenteellisia ja maisemallisia piirteitä, sekä alueelle ominaista rakennustapaa noudattavat muutokset ovat mahdollisia.

Onko rakennettu ympäristö porvoolaisille/Porvoolle tärkeä identiteetin rakentaja ja resurssi?

Porvoon keskeisten alueiden kulttuuriympäristöselvitykseen liittyen on karttapohjaisen internet-kyselyn avulla pyritty selvittämään mm. miten tärkeä identiteetin rakentaja ja resurssi rakennettu ympäristö on porvoolaisille ja Porvoolle. Kyselyn avulla kerättiin tietoa siitä, minkälaisia kulttuuriympäristöjä alueen asukkaat ja käyttäjät itse arvostavat ja pitävät vaalimisen arvoisena, sekä millaisista ympäristöistä Porvoon identiteetin koetaan muodostuvan.

Kyselyn perusteella voidaan todeta, että keskustan tunnetut kohteet Vanha Porvoo, Empirekaupunki, jokiranta ja Näsinmäki ovat Porvoon identiteetille, asukkaille ja käyttäjille erityisen merkittäviä ja niiden arvojen säilyminen koetaan hyvin tärkeänä. Näiden ohella korostui myös keskustan tuntumassa sijaitsevien vehreiden kaupunkimaisten pientaloalueiden kuten Pappilanmäen, Myllymäen, Velkalan, Joonaanmäen ja Pihlajatien sekä Näsin rintamamiestaloalueiden arvostus ja merkitys, ei vain alueilla asuvien vaan myös muiden porvoolaisten silmissä. Useissa vastauksissa nousi esiin huoli näiden alueiden luonteen säilymisestä, ja nähtiin tarpeellisena nykyistä paremmin ohjata ja valvoa korjaustapaa, väritystä ja pihojen sekä pysäköinnin järjestelyä sekä täydennysrakentamisen tapaa.

Sikosaari ja Kokonniemi nousivat esiin sekä kulttuurihistorian että virkistyskäytön kannalta tärkeinä ja erityisinä alueina. Myös Porvoon poikkeuksellisen hyvin säilyneet teollisuushistoriaan liittyvät ympäristöt kuten Hamari, Sahasaaret ja Tolkkisten alueet mainittiin useissa vastuksissa ainutlaatuisina alueina. Tärkeinä kohteina mainittiin lisäksi mm rantareitti keskustasta Hamariin, Haikkoon kartanopuisto, Kokonmäki, Gammelbackan Tornivuori, Bergstan viereisen kallion hiidenkiukaat, sekä Sillvikin kalliot sekä Mustijokilaaksossa sijaitseva Brasaksen alue.

Kysely vahvisti kulttuuriympäristöselvityksessä asiantutijatyönä tehtyjä päätelmiä siitä, miten suuri merkitys Porvoon ainutlaatuisella kulttuuriympäristöllä on Porvoon identiteetin kannalta ja että sen vaaliminen nähdään tärkeänä. Porvoon kulttuuriympäristö on rikas ja monitahoinen, siihen liittyy keksiaikainen kaupunkirakenne maamerkkeineen, empirekaupunki, kiinnostava teollisuushistoria alueina ja rakennuksina, agraarihistoria lukuisine komeine kartanoineen ja vanhoine maatiloineen, kartanokulttuuri ja 1900-luvun alkupuolen kaupunkiympäristöt sekä joki, vehreys ja lähellä olevat virkistysmahdollisuudet.

KÄSITTEITÄ

Kulttuuriympäristö

Kulttuuriympäristö on yleiskäsite. Sillä tarkoitetaan ympäristöä, jonka ominaispiirteet ilmentävät kulttuurin vaiheita sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Siihen liittyy myös ihmisen suhde ympäristöönsä ennen ja nyt; sille annetut merkitykset, tulkinnat ja sen erilaiset nimeämiset.

Tarkemmin kulttuuriympäristöä voidaan kuvata käsitteillä kulttuurimaisema ja rakennettu kulttuuriympäristö. Tämä selvitystyö käsittelee rakennettua kulttuuriympäristöä.

Inventointi

Inventointi on esimerkiksi rakennettua ympäristöä koskevan tiedon hankintaa ja tallentamista. Inventointi jakautuu tiedon kokoamiseen esimerkiksi kirjallisuus- ja arkistolähteistä ja maastohavaintojen avulla. Inventointiin voidaan liittää selvitys alueiden ja kohteiden arvoista.

Selvitys

Alueen tai kohteen historian, ominaisuuksien, toiminnan tai fyysisten piirteiden muutosten kuvaamista ja selvittämistä mm. maastokäynteihin ja arkistolähteisiin perustuen. Selvitys sisältää yleensä johtopäätöksiä ja yhteenvetoja alueiden tai kohteiden arvosta (esimerkiksi maisemaselvitys, rakennushistoriallinen selvitys, kaavojen edellyttämät selvitykset).

Arvo ja merkittävyys

Rakennetun kulttuuriympäristön ja kulttuurimaisemien arvoa määriteltäessä puhutaan mm. historiallisista, rakennushistoriallisista, arkkitehtonisista, rakennusteknisistä, taiteellisista ja maisemallisista arvoista. Kohteen arvon määrittämisessä käytetään vakiintuneita kriteerejä. Alueiden ja kohteiden hoito ja suojelu perustuu tunnistettuihin arvoihin ja niiden valtakunnalliseen, maakunnalliseen tai paikalliseen merkittävyyteen. (www. rakennusperintö.fi)

MAASEUDUN RAKENNUSHISTORIAAN LIITTYVIÄ KÄSITTEITÄ

Seuraavassa esitetään teksteissä käytettyjä käsitteitä, jotka liittyvät pääaisassa erilaisten tilojen asemaan eri aikoina ja verotukseen tai verovapauteen. Päälähteenä on verkkojulkaisu *Svensk förvaltningshistorisk ordbok*.

Augmenttitila, aputila

Jos rusthollien verovapautta ei katsottu riittäväksi korvaukseksi ratsupalveluksesta, ne saivat augmenttioikeuden eli oikeuden kantaa määrättyjen lähitilojen verot. Augmenttioikeudet lakkautettiin v. 1886, jonka jälkeen augmenttitiloista tuli tavallisia vero- tai kruununtiloja.

Hevostila

Kruununtila, jonka vuotuinen vero oli veropalkka- ja ruotujärjestelmän aikana osoitettu ratsuväen upseerin hevosten ja varusteiden ylläpitoon. Hevostilat valittiin parhaiden maatilojen joukosta.

Kartano, herraskartano

Yleinen nimitys joka viittasi hienompaan tilan päärakennukseen ja maaomaisuuteen, jonka asukas kuului ylempään yhteiskuntaluokkaan ja joka täytti luokan asettamat vaatimukset elintason ja asuintilan koon suhteen. Nimityksellä ei ollut hallinnollista tai juridista merkitystä.

Kruununtila

Puhtaan kruununtilan omistusoikeus ja vuotuinen vero kuuluivat kruunulle.

Kruununverotila

Tila, jonka hallintaoikeuden kruunu oli luovuttanut yksityiselle miehelle ja hänen perillisilleen (sukulunastusoikeus), pidättäen kuitenkin oikeuden periä vuotuista veroa sekä ennakkolunastusoikeuden tilan tullessa myyntiin.

Mäkitupa

Toisen omistamalle maalle tai yhteiselle maalle rakennettu tupa. Yleensä viljelysmaata ei ollut, vaikka pienehkö perunamaa tms. saattoi sisältyä. Vuonna 1762 säädettiin että talonpoikien tuli rakentaa mäkituvat naimisissa olevalle palvelusväelleen. Vuonna 1919 mäkituvan haltija sai oikeuden lunastaa mäkitupa maapohjineen omaksi omaisuudekseen.

Perintöratsutila

Ratsutila johon haltijalla ja hänen laillisilla perillisillään suvun sisällä oli ikuinen hallintaoikeus, edellyttäen että siitä maksettiin vuotuinen vero, tai ratsutilan tapauksessa suoritettiin ratsupalvelu. Kruunulla oli tietyin edellytyksin oikeus lunastaa maa.

Perintösäteri

Säteri jonka haltijalla oli täysi ja ikuinen omistus- ja perintöoikeus. Tavallisen käytännön mukaan kruunu sai silti kolmanneksen veroista. Hedelmää, marjoja tai pähkinöitä kantavat puut ja malmilöydökset kuuluivat kuitenkin säterin omistajalle, eivät kruunulle.

Palkkatila, virkatalo

Tila, jonka vuotuinen vero oli osoitettu yhden tai useamman valtion virkamiehen palkkausta varten. Palkkatiloja ja virkataloja esiintyi sekä kirkollisessa että siviili- ja sotilashallinnossa. Palkkatilaa viljelevä asukas suoritti vuotuisen maaveronsa tilan veropalkansaajalle.

Rustholli (ratsutila)

Rustholli oli velvoitettu kustantamaan armeijalle ratsusotilas varusteineen ja hevosineen. Vastineeksi tila sai kruunulta osittaisen tai täydellisen verovapauden, sekä tarvittaessa myös oikeuden kantaa yhden tai useamman määrätyn lähitilan, ns. augmenttitilan verot.

Verorustholli (veroratsutila) eli perintörustholli oli yksityisomistuksessa ja siihen kuului myynti- ja perintöoikeus.

Kruununrustholli oli kruunun omistama. Ajoittain tällaisen tilan rusthollarilla oli yksinoikeus sen lunastamiseen perintörustholliksi.

Rälssitila

Rälssimaalla sijaitseva maatila. Rälssitilaa viljeli tilanvuokraajan asemassa oleva asukas (vailla sukulunastusoikeutta) joka suoritti vuotuisen veronsa maanomistajalle eikä kruunulle, sekä suoritti säterille päivätöitä ja kuljetuksia. Vuoteen 1723 asti rälssitilojen hallintaoikeus oli varattu yksinomaan aatelisille, kunnes myös papit ja porvarit saivat oikeuden rälssimaahan. Vuodesta 1789 lähtien myös talonpojat saivat hankkia tavanomaisia rälssitiloja haltuunsa. (SLS FHO)

Rälssimaa oli aatelin omistuksessa ja periaatteessa vapautettu veroista ja muista maksuista. Rälssimaan verovapaus menetti merkityksensä kun vanhat maaverot lakkautettiin v. 1925. (SLS FHO)

Rälssisäteri, rälssisäterimaa

Rälssimaa, joka oli vapautettu ratsupalveluksesta ja muista satunnaisveroista sekä tietyistä rasituksista (esimerkiksi kruununkymmenyksistä vuodesta 1600 lähtien), jotka kuuluivat muille rälssitiloille Eerik XIV:n vuoden 1562 privilegion nojalla. Termiä käytettiin myös nimityksenä aatelissuurtilasta aina vuoteen 1864 asti, jolloin kumottiin säädös, jonka mukaan vain aatelinen sai omistaa vanhaa rälssisäterimaata. Rälssisäterin tuli olla sekä kokonsa että hoitonsa puolesta esikuva alueen talonpoikaistiloille.

Sotilastorppa, ruotutorppa

Ruotujakolaitoksen puitteissa jalkaväen sotilaalle, merisotilaalle tai ratsumiehelle kuului rahapalkan, varusteiden ja ylläpidon lisäksi oikeus palkkatalon hallintaan. Tilan tuli käsittää panninalan verran maata, kahden heinäkuorman mittainen niitty, yksinäistupa ja talousrakennus. V. 1695 säädettiin että talon toinen pääty oli punamullattava ja varustettava komppanian nimellä ja torpan numerolla. Suomessa sotilastorppien ylläpitovelvollisuus lakkautettiin suurimmassa osassa maata v. 1810.

Pysyvään sotamiehenpitojärjestelmään kuuluvan sotamiehen torpan tuli ohjesäännön mukaan olla 8 x 4 metrin suuruinen sekä seitsemän hirsikerran korkuinen. Ikkunan tuli olla yhden kyynärän mittainen neliö

Säteritila, rälssisäteri, verovapaa aatelistila

Aatelismiehen asuttama tila (kartano), jonka omistaja oli vapautettu maaverosta ja muista kruununveroista. Säterivapaus vahvistettiin 1560-luvun alussa, kun ratsupalvelusvelvollisuus säännönmukaistettiin.

Säteri oli yleensä hajallaan sijaitsevien rälssitilojen pääkartano. Sen tuli olla säädynmukaisesti rakennettu ja maan tuli olla viljelty. V. 1686 uusien säteritilojen perustaminen kiellettiin. Säterivapaudet lakkautettiin lopullisesti vuosina 1920 ja 1924.

Säteriratsutila

Säteri, jonka omistaja sai pitää säterietuudet ratsupalveluvelvollisuuden vastikkeena. Säteriratsutilat olivat yleensä entisiä aateliskartanoita, jotka kruunu oli ottanut omistukseensa reduktion yhteydessä. Ne syntyivät kun uudempi veropalkka- ja ruotujärjestelmä perustettiin v. 1682 jälkeen. Suomessa käsite säilyi käytössä vuoteen 1864 saakka, vaikka ruotuarmeija oli lakkautettu toistaiseksi v. 1810.

Torppa, vuokratila

Epäitsenäinen tila, jonka hallintaoikeus oli sopimuksella luovutettu viljelijälle, joka suoritti tästä korvauksen tekemällä päivätöitä tai maksamalla luontaisvuokraa maanomistajalle. Torppia perustettiin 1600-luvun alussa sätereille ja 1700-luvun alun jälkeen myös talonpoikien tiloille. Vuodesta 1757 torppia sai perustaa tilan verollisesta asemasta huolimatta. Vuoden 1918 jälkeen viljelijät saivat lunastaa torpat itselleen.

Verotila, perintötila

Yksityisomistuksessa oleva tila, johon liittyi täysi hallinta- ja perintöoikeus. Omistaja maksoi maaveroa kruunulle. Verotila oli vapaasti myytävissä, toisin kuin kruununverotila, joka oli ensin tarjottava kruunulle lunastettavaksi.

Täysverollinen perintötila maksoi veroa kokonaisesta manttaalista.

Lähde: SLS / SHO

LÄHTEET

ARKISTOT

KA	Kansallisarkisto
MVHK	Museovirasto Historian kuvakokoelma
MML	Maanmittauslaitos
PM	Porvoon museon valokuvakokoelmat
SLS	Svenska Litteratursällskapet

PAINETUT LÄHTEET

Allardt, Anders 1898

Borgå Läns Sociala och Ekonomiska Förhållanden Åren 1539-1571. Tidnings- & Tryckeri-Aktiebolagets Tryckeri, Helsingfors 1898. Reproduction: Scholar Select, Franklin Classics Trade Press, USA.

Allardt, Anders 1925

Borgå sockens historia I. Söderström & Co Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1925.

Allardt, Anders 1928

Borgå sockens historia II. Söderström & Co Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1928.

Allardt, Anders 1930

Borgå sockens historia III. Söderström & Co Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1930.

Edgren, Torsten — Gardberg, Carl Jacob 1996

Porvoon kaupungin historia I. Porvoon seudun esihistoria. Keskiaika ja 1500-luku. Porvoon kaupunki, Porvoo 1996.

El Harouny, Elisa; Riipinen, Olli-Pekka; Santaholma, Kaija; Tuomi, Timo 1995

Suomalaisia puukaupunkeja. Hoito kaavoitus ja suojelu — Finnish Wooden Towns. Care, Planning and Conservation. Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto. Selvitys 5 / 1995. Helsinki 1995.

Fontell, Ingel 2002

Nyländsk trädgårdprakt och skaparkraft. Nylands Svenska trädgårdssällskap. Boktryckeri FRAM, Vasa 2002.

Herrgårdar i Finland. Söderström & Co Förlagsaktiebolag / Frenckellska Tryckeri Aktiebolaget, Helsingfors.

Herrgårdar i Finland I. Nyland I.

- Sjätte häftet. Nyland III. Allardt, Anders: Kiala; Nikander, Gabriel: Gammelbacka. Helsingfors 1922.

- Trettonde häftet. Nyland VI. Allardt, Anders: Boe gård; Allardt, Anders: Stensböle; Munck, Harald: Drägsby. Helsingfors 1924.

Korvenmaa, Pekka 1980

Kulturhistoriska miljöer i Borgå landskommun. Borgå landskommun 1980.

Kärki, Pekka 1988

”Kaupunkien asuntokulttuuri myöhäisbarokin kaudella” ss. 134-141; ”Porvarisarkkitehtuuri 1700-luvulla” ss. 142-155 teoksessa Ars Suomen taide 2, toim. Salme Sarajas-Korte, Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 1988.

Lilius, Henrik 1982

Suomalaisen koulutalon arkkitehtuurihistoriaa. Kehityslinjojen tarkastelua keskiajalta itsenäisyyden ajan alkuun. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 83, Helsinki 1982.

Lilius, Henrik 1983

Kaupunkirakentantaminen. Suomen kaupunkilaitoksen historia. Toim. Päiviö Tommila ym. Suomen kaupunkiliitto, Helsinki.

Lilius, Henrik 1985

Suomalainen puukaupunki-Trästaden i Finland-The Finnish Wooden Town. Anders Nyborg A/S, Rungsted Kyst.

Lökfors, Nanny red. 1996

Tolkis i ord och bild, del 1 — Tolkkinen sanoin ja kuvin, osa 1.
(texter/tekstit Paul Nyqvist, Bengt Sjöström, Ove Åkerman)
Tolkis Gillet r.f., Borgå 1996. Östra Nylands tryckeri Ab, Lovisa

Lökfors, Nanny red. 1998

Tolkis i ord och bild, del 2 — Tolkkinen sanoin ja kuvin, osa 2.
(texter/tekstit Paul Nyqvist, Bengt Sjöström, Ove Åkerman)
Tolkis Gillet r.f., Borgå 1998. Östra Nylands tryckeri Ab, Lovisa

Lökfors, Nanny red. 2002

Tolkis i ord och bild, del 3 — Tolkkinen sanoin ja kuvin, osa 3.
(texter/tekstit Rolf Adolfsson, Elna Forsström, Hilding Forsström, Matti Haapakoski, Alf-Erik Helsing, Hans Högström, Iris Lindholm, Kerstin Lindqvist, Svante Lundgren, Doris Lökfors, Nancy Lökfors, Magnhild Nyqvist, Mikael Nyqvist, Rolf Stjernvall, Arja Tiittanen, Gunvor Wahlroos, Patricia Winckelmann-Zilliacus)
Tolkis Gillet r.f., Borgå 2002. Östra Nylands tryckeri Ab, Lovisa

Mattila, Markku toim. 2009

Kivinavetat. Finn VERNADOC 2009 - kivinavettakinkerit. Ruoveden kunnan sivistystoimi, Suomen ICOMOS Kansanrakentamisen komitea. [kirjapaino M-Print Oy, Vilppula]

Mattinen, Maire 1985

Puukaupunkien suojelu. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto. Tutkimuksia 2/1985. Helsinki 1985.

Mäkelä-Alitalo, Anneli 2000

Porvoon kaupungin historia III:1. 1809—1878. Porvoon kaupunki, Porvoo 2000.

Mäkelä-Alitalo, Anneli 2000

Porvoon kaupungin historia III:2. 1879—1918. Porvoon kaupunki, Porvoo 2004.

Mäntylä, Ilkka 1994

Porvoon kaupungin historia II. 1602—1809. Porvoon kaupunki, Porvoo 1994.

Nevanlinna, Lea 1996

Hamari — portti merelle 3. Hammars — porten till havet 3. Kartano ja sahakylä. Herrgården och sågbyn.

Hammars ungdomsförening r.f., Porvoo 1996 Borgå.

Ockenström, Katariina 2007

Itä-Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys. Itä-Uudenmaan liitto, Itä-Uudenmaan maakuntamuseo, Museovirasto, rak.hist.osasto. Itä-Uudenmaan liitto 2007, julkaisu 90. Porvoo 2007.

Rihtniemi-Rauh, Anne 2001

Pihapuutarhojen kehitys vanhassa Porvoossa. 82-89 kirjassa Hortus Fennicus. Puutarhataiteen seura r.y. Helsinki

Salminen, Tapio 1993,
Suuri Rantatie Stora Strandvägen. Tielaitos Painatuskeskus 1993.

Selén, Göran 1996
Borgå socken genom tiderna I. Borgå landskommun. Borgå 1996.

Selén, Göran 1997
Borgå socken genom tiderna II. Borgå landskommun. Borgå 1997.

Selén, Göran 1996
Porvoon pitäjä kautta aikojen I. Porvoon maalaiskunta. Porvoo 1996.

Selén, Göran 1997
Porvoon pitäjä kautta aikojen II. Porvoon maalaiskunta. Porvoo 1997.

Simonen, Seppo 1961
Suomen puutarhatalouden historia. Yhteiskirjapaino Oy, Helsinki 1961.

Sparre, Louis 1919
Det Gamla Borgå. Föredrag i lycei solennitetssal söndagen den 3 april 1898. Andra upplagan, Holger Schildts Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1919.

Strengell, Gustaf 1922
Staden som konstverk. Holger Schildts Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1922.

Westerlund, Lars — Koskimies, Jan 2008
Porvoon kaupungin historia IV 1917—1996. Porvoon kaupunki, Porvoo 2008.

Wetterberg, Ola 1992
Monument och miljö. Perspektiv på det tidiga 1900-talets byggnadsvård i Sverige. Chalmers tekniska högskola

AIKAKAUSLEHDET

Launos, Aarne; Kärki, Pekka; Adlercreutz, Eric; Aschan, Nils-Hinrik; Löfström, K.G.; Issakainen, Aatos 1971: ”Vanha Porvoo / Det gamla Borgå / Old Porvoo”, Arkkitehti 3/1971.

KÄSIKIRJOITUKSET

Alva Forsius och Barnbördsanstalten i Borgå / Förlossningsvårdens hospitalisering. Käsikirjoitus, Porvoon museo

SELVITYKSET, KAAVASELOSTUKSET, OHJEET

Ark-byroo 2019
Strömborgska skolan. Rakennushistoriaselvitys

Arkkitehtitoimisto Heikkilä-Kauppinen Oy 2007
Porvoo / Hopean kortteli. kaavoitus- ja rakennushistoriallinen tarkastelu korttelista 18.

Asemakaava 369 Porvoon sairaala. Kartoitus 2004

Aunelanmäki 2007, kaavaselostus

FCG Finnish Consulting Group Oy 2012
Augustinrannan rakennetun ympäristön selvitys

Harju, Tuomas 2020
Porvoon tori - tori joka muutti kasvonsa. Toriympäristön historiaselvitys. Pro gradu, Helsingin yliopisto

Iisalo, Seppo toim.
Sähkölaitoksesta energiataloksi. Arvorakennuksen muodonmuutokset. Porvoon energia

Jussila, Timo 2020
Porvoo Keskeisten alueiden osayleiskaavan arkeologinen inventointi 2020. Mikroliitti Oy, Porvoon kaupunki

Kontio, Maija-Riitta 2004
Porvoon keskeisten alueiden osayleiskaava, 2004, kaavaselostus

Naukkarinen, Anneli 2017
Antinmäen eteläosa. Alueen rakennushistorian selvitys

Porvoon kaupunki kaupunkisuunnittelu

Pentti, Mikko 2020
Porvoon vanha silta. Historiaselvitys. Mobilia säätiö

Pietilä, Sari 2013
Lähiön uudet kasvot - lisä- ja täydennysrakentamissuunnitelmia Porvoon Gammelbackaan. Diplomityö. Oulun yliopisto, Arkkitehtuurin osasto.

Porvoon empirekeskustan inventointi 2014
Porvoon kaupunki kaupunkisuunnitteluosasto

Rihtniemi-Rauh, Anne, toim. 2017
Porvoon kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelma
Luonnos 23.5.2017

Rihtniemi-Rauh, Anne 2018
Porvoon Kokonniemen kansanpuisto. Historiallisten puutarhojen valtakunnallinen kartoitus. Inventointilomake 2018

Rihtiniemi-Rauh, Anne 2014
Haikon kartanon ympäristö. Maisema- ja kulttuuriympäristöselvitys
Asemakaavan muutos 471b

Räsänen, Hanna 2009
Lukiokatu 6-8- Rakennushistoriaselvitys Empire-Porvoossa
Opinnäytetyö, Kymenlaakson ammattikorkeakoulu

Saatsi Arkkitehdit 2017
Porvoon asemanseutu. Rakennetun ympäristön selvitys.

Selvitys Aunelamäen asemakaava-alueen 384 historiasta.

Vanhan Porvoon rakennustapaohje, ehdotus
Porvoon kaupunkisuunnittelu 2017

444 Villa Wilhelmsberg. Selvitys rakennuksista ja pihapuistosta.

Vuorinen, Juha 2014
Borgå sjukhem - Rakennushistoriallinen selvitys
Porvoon museo

Wager, Henrik 2007
Näsin kartanon rakennushistoriallinen selvitys
Porvoon museo

WSP Kaupunkiarkkitehtuuri 2018
Porvoon Suistohalli rakennushistoriaselvitys
Porvoon kaupunki